

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym ett av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Fullständigt innehåll

_Siffran inom parentes hänvisar till förlagans sidor.

_Volym ett

_Till punktskriftsläsaren	_I
_Källkritik och samhällsfrågor	
(#6)	#2
_Källkritik (#7)	#3
_Källkritik i samhällskunskap, behövs det? (#9)	#11
_Samhällsfrågor (#11)	#18
_Aktivitet -- _Vad kan bli en samhällsfråga? (#12)	#20
_Hållplats #1 (#13)	#22
_Att leva i samhället (#14)	#24
_Vad är ett samhälle? (#15)	#25
_Familjen och skolan förr i tiden (#16)	#28
_Att bli ett par (#17)	#31

_Volym två

_Till punktskriftsläsaren	_I
_Att skiljas (#18)	#35
	_Ii

_	Adoptionsföräldrar och familjehem (#19).....	#39
_	Tjejigt och killigt (#20).....	#42
_	Jämställdhet (#21).....	#45
_	Aktivitet -- _ Intervju (#21) ..	#47
_	Hållplats #1 (#22).....	#50
_	Vem bestämmer i skolan? (#23) ..	#53
_	Mobbning (#24).....	#57
_	Hållplats #2 (#27).....	#66
_	Jobben och arbetsmarknaden (#28).....	#68
_	Arbetsmarknaden (#29).....	#70
_	Jobben idag (#31).....	#77
_ Volym tre		
_	Till punktskriftsläsaren	_ I
_	Jobben i framtiden (#34).....	#84
_	Hållplats #1 (#35).....	#87
_	På arbetsplatsen (#36).....	#89
_	Aktivitet -- _ Löneförhandlingar (#38).....	#96
_	Arbetslöshet (#39).....	#99
_	Barn och arbete (#40).....	#102
_	Hållplats #2 (#41).....	#105
_	Ekonomi (#42).....	#108
_	Vad är pengar? (#43).....	#110
_	Inkomster och utgifter (#44) ..	#115
		_ Iii

_	Aktivitet -- _Höj månads-	
_	pengen (#47)	#124
_	Att göra en budget (#48)	#126
_	Hållplats #1 (#49)	#129

_Volym fyra

_	Till punktskriftsläsaren	I
_	Ekonomins aktörer (#50)	#131
_	Det ekonomiska kretsloppet	
_	(#53)	#141
_	Aktivitet -- _Det ekonomiska	
_	kretsloppet (#54)	#144
_	Hållplats #2 (#55)	#148
_	Lag och rätt (#56)	#150
_	Regler och normer (#57)	#152
_	Lagar (#58)	#155
_	Allemansrätten (#60)	#162
_	Hållplats #1 (#61)	#166
_	Polisen, åklagaren,	
_	domstolen (#62)	#168

_Volym fem

_	Till punktskriftsläsaren	I
_	Aktivitet -- _Värdera brott	
_	(#65)	#178
_	Hållplats #2 (#66)	#181
		_Iv

_ Ungdomar och brott (#67).....	#183
_ Konsekvenser av kriminalitet _ (#70).....	#191
_ Aktivitet -- _ Vad gör man _ med unga som begår grova _ brott? (#72).....	#197
_ Hållplats #3 (#73).....	#201
_ Demokrati och _ Diktatur (#74) ..	#203
_ Vad är demokrati? (#75).....	#205
_ Hållplats #1 (#78).....	#214
_ Val och folkomröstningar _ (#78).....	#216
_ Partierna i riksdagen (#80) ..	#220

_ Volym sex

_ Till punktskriftsläsaren	I
_ Vad är diktatur? (#81).....	#224
_ Aktivitet -- _ Analysera en _ propagandabild (#82).....	#229
_ Hållplats #2 (#83).....	#232
_ Så här styrs _ Sverige (#84).....	#235
_ Våra grundlagar (#85).....	#237
_ Vad gör riksdagen? (#86).....	#240
_ Vad gör regeringen? (#87).....	#244
_ Statschefen (#88).....	#248
_ Hållplats #1 (#89).....	#252
_ Kommuner (#90).....	#255

Aktivitet -- Kommunens	
uppgifter (#91)	#259
Regioner (#92)	#263

_Volym sju

Till punktskriftsläsaren	I
EU (#93)	#266
Aktivitet -- Hur kan ni i	
klassen skapa opinion?	
(#94)	#271
Hållplats #2 (#95)	#274
Medier och opinion (#96)	#277
Medierna och informations-	
samhället (#97)	#278
Kommunikation (#100)	#287
Sociala medier (#100)	#289
Hållplats #1 (#102)	#294
Sociala medier och	
propaganda (#103)	#296
Marknadsföring och reklam	
(#104)	#301
Hållplats #2 (#107)	#310

_Volym åtta

_Till punktskriftsläsaren	_I
_Yttrandefrihet och tryck-	
_frihet (#108).....	#312
_Journalisternas regelbok	
_ (#110).....	#318
_Aktivitet -- _Journalister-	
_nas regelbok (#111).....	#322
_Perspektiv, skvaller, fakta	
_och värderingar (#112).....	#324
_Aktivitet -- _Debatt (#114) ..	#330
_Hållplats #3 (#115).....	#334
_Mänskliga rättigheter (#116) ..	#336
_FN:s förklaring om de	
_mänskliga rättigheterna	
_ (#117).....	#337
_Barnkonventionen (#119).....	#342
_Aktivitet -- _Barnkonven-	
_tionen och idrotts-	
_föreningarna (#120).....	#348
_Mänskliga rättigheter i	
_Sverige (#121).....	#351
_Hållplats #1 (#123).....	#358

_Volym nio

_Till punktskriftsläsaren	_I
_Många arbetar för barnens rättigheter i världen (#124)	#361
_Världen blir lite bättre varje år (#126)	#367
_Hållplats #2 (#127)	#370
_De nationella minoriteterna (#128)	#372
_Våra nationella minoriteter (#129)	#374
_Lagen om nationella minoriteter och minoritets- språk (#130)	#379
_Judar (#131)	#382
_Romer (#133)	#388
_Hållplats #1 (#135)	#395
_Samerna, _Skandinaviens urfolk (#136)	#398

_Volym tio

_Till punktskriftsläsaren	_I
_Sverigefinnar (#140)	#410
_Tornedalingar (#140)	#413
	_Viii

_	Aktivitet --	_	Vem äger och	
_			ska bestämma över de	
			svenska fjällen? (#142)#416
			Hållplats #2 (#143)#420
_			Världen och vi (#144)#423
_			Varför är rika länder rika?	
_			(#145)#425
_			Barnfattigdom (#146)#428
_			Varför är fattiga länder	
_			fattiga? (#148)#435
_			Aktivitet --	
_			Analysera två	
_			bilder från	
_			Rio de	
			Janeiro (#150)#441
_			Hållplats #1 (#151)#444
_			Hållbar utveckling (#152)#447

_Volym elva

_			Till punktskriftsläsaren_I
_			Många internationella avtal	
_			om klimatet (#154)#453
_			Vad har blivit bättre under	
_			senare år? (#155)#456
_			Hållplats #2 (#157)#462
_			Register (#158)#464

=== _Bildbeskrivning =====

_Inside pärm.

_Se svällpappersbild.

_Sveriges regioner:

_Region _Blekinge

_Region _Dalarna

_Region _Gotland

_Region _Gävleborg

_Region _Halland

_Region _Jämtland _Härjedalen

_Region _Jönköpings län

_Region _Kalmar län

_Region _Kronoberg

_Region _Norrbotten

_Region _Skåne

_Region _Stockholm

_Region _Sörmland

_Region _Uppsala

_Region _Värmland

_Region _Västerbotten

_Region _Västernorrland

_Region _Västmanland

_Region _Örebro län

_Region _Östergötland

_Västra _Götalandsregionen

_Källkritik och samhällsfrågor

_Varje dag möter du en massa information. _Mycket är korrekt och riktigt, men det förekommer också halvsanningar och rena lögner.

_Med hjälp av källkritik kan du lära dig skilja korrekt information från falsk.

_Samhällskunskap handlar mycket om samhällsfrågor. _Vi ska titta närmare på vad som kan räknas som en samhällsfråga.

_Läs om ...

é vad källkritik är.

é hur man gör för att ställa källkritiska frågor.

é vilka frågor som kan vara samhällsfrågor.

_Källkritik

_Vill du bli lurad när du betalar i kassan i affären? _Nej, naturligtvis inte! _Men vill du bli lurad när du chattar, kollar tv eller läser tidningar? _Nej, inte det heller!

Med @källkritik minskar du risken att bli lurad. _Här följer en enkel grundkurs. _Vi börjar med midsommarvädret förra året. _Lisa, _Kalle och _Fuada går i fyran. _De pratar om förra årets midsommarafton och hur vädret var just den dagen. _Vem låter mest trovärdig?

_Lisa: _Jag tror det var jättefint, solen sken hela dagen.

_Kalle: _Nej, det regnade, jag minns att jag hade regnkläder på mig.

_Fuada: _På midsommaraftonen kom min moster och hälsade på, jag hade inte träffat henne på flera år.

_Det var så roligt, men när vi var på stan och fikade började det

störtregna. _Min klänning blev dyngsur minns jag.

_Källkritik kallas det när man försöker kolla och bedöma trovärdigheten hos olika källor.

_Av de tre eleverna är nog _Fuada mest att lita på om förra årets midsommarväder. _Varför? _Jo, hon kunde koppla midsommarafton till en speciell händelse -- mosterns besök.

_Dessutom hände något kopplat till vädret just när hon umgicks med sin moster -- det började störtregna.

_Fauda var på stan och blev dyngsur -- en sådan händelse minns man i regel ganska bra också.

_Men om vi skulle tvivla på att _Fauda minns rätt så kan man i detta fall gå till en annan källa. _Vi kan gå till ___SMHI:s hemsida. _Där kan vi få fram temperatur och väder på midsommaren ända från år #1900 på fyra olika orter i _Sverige:

_Haparanda, _Östersund, _Stockholm och _Lund.

_Frågor

#1. _Vad är syftet med källkritik?

#2. _Varför är det viktigare idag än det någonsin varit med källkritik?

::: #8 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Viktigt med källkritik i historia!

_I ämnet historia läser du om hur det var förr i tiden. _Vad hände i _Sverige #1520 till exempel, när _Gustav _Eriksson irrade omkring i _Dalarna, jagad av den danske kungen _Kristian _Tyranns soldater? _Så här stod det i _Läsebok för folkskolan, tredje och fjärde årsklasserna -- alla barn i hela _Sverige läste förr om hur bonden _Sven _Elvsson i _Isala i _Dalarna räddade livet på _Gustav _Eriksson, som sedan skulle kallas _Gustav _Vasa.

... _Men _Sven _Elvsson menade att _Gustav nog inte var säker i _Isala. _Han gömde honom därför i ett stort halmlass och körde det

#8

#5

uppåt de ödsliga skogarna. Snart mötte han några av danskarnas utskickade soldater. De misstänkte bonden och stack sina spjut några gånger genom halmlasset. En av spjutspetsarna rispade Gustav i benet, men han låg orörlig. Danskarna märkte ingenting och lät Sven Elvsson köra vidare. Snart såg Sven att blod började rinna ur halmlasset och färga snön. Sven blev rädd att blodet skulle avslöja dem. Han tog därför upp sin kniv, skar ett djupt hål i benet på hästen. När Sven sedan blev tillfrågad om blodfläckarna i snön, skyllde han på hästens sår.

Visst är det en spännande historia om Gustav Vasa! Och vilken hjälte Sven Elvsson var! Men är historien sann?

Innan du svarar på frågan ska du få veta lite till. Gustav III var kung i slutet av #1700-talet.

Gustav III beundrade Gustav Vasa och ville gärna visa att de

#8

#6

var släkt. Kungen beordrade därför landshövdingen i Dalarna att hitta personer som kunde skriva ned Gustav Vasas "äventyr". Och när Gustav III själv reste runt i Dalarna på #1770-talet såg han till att resa minnesstenen vid "Isala Kungslada".

=== Bildtexter/beskrivningar =====

Bildtext

Den här stenen står vid Kungsladan i Isala, några mil norr om Falun. Vilka var enligt minnesmärket "rikets fiender"? Vem var av "försynen" utsedd att bli fäderneslandets räddare? Vem skryter med att han är släkt med "fäderneslandets räddare"?

Bildbeskrivning

Foto. En hög avlång sten. Stenen är fint utsirad. Längst upp är stenen utsmyckad i guldfärg med en cirkel. På båda sidorna om cirkeln finns två pilar som ligger i kors. På stenen står följande:

#8

#7

_Här tröskade _Gustaf _Ericson
_förfölgd af rikets fiender af
_försynen utsedd till
_fäderneslandets räddning. _Hans
_ättling i siette led _Gustaf ___III
_lät resa minnesmärket.

_Bildtext

_Stenen står framför en lada som
_påstås vara _Sven _Elvssons lada i
_Isala. _Men om det är sant är
_mycket tveksamt.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Stenen står framför en
_lada som påstås vara _Sven
_Elvssons lada i _Isala. _Ladans
_väggar och tak är av trä. _Runt
_stenen finns en inhägnad med fyra
_stenar, en i varje hörn. _Mellan
_stenarna finns ett tjockt rep.

_Så det var först i slutet av #1700-talet som _Gustav _Vasas "äventyr" skrevs ned, #250 år efter _Gustav _Vasa. _Skulle du tro på en muntlig berättelse om något som hände i din kommun på #1770-talet, för #250 år sedan? _Nej, sann är inte den här historien. _Det är omöjligt att tro på berättelsen om _Gustav _Vasa i halmlasset.

_Sådana här historier kallas för @skrönor. _En skröna kan innehålla en liten kärna av sanning, men är sedan överdriven och förljugen. _Vad som är sant om _Gustav _Vasa är att han irrade omkring i _Dälarna #1520, och säkerligen hade det jobbigt att hålla sig undan de danska soldaterna. _Kanske han också var i _Isala. _Men sedan har den ena berättaren efter den andra hitta på fler och fler detaljer som gjorde historien bättre.

_Frågor

- #1. _Varför är historien om _Gustav
_Vasas "äventyr" i _Dalarna nog
inte riktigt sann?
- #2. _Vad är en skräna?

_Källkritik i samhällskunskap,
behövs det?

_Följer du någon bloggare? _Den här påhittade texten skulle ha kunnat vara skriven av någon av _Sveriges ledande influencer.

"_Visst älskar du också att shoppa?! _Jag älskar att shoppa i _Mellanstad och jag vet att jag har många följare där. _Jag hade tre favvoaffärer men nu har jag förälskat mig i en till, _Y på _Drottningsgatan! _De har skitsnygga solglasögon och jag köpte en tjusig handväska, och en riktigt ball hårtork. _Hett tips alltså om ni är ute efter snygga och unika accessoarer, skor och necessärer och sånt, så vet ni vart ni ska gå om ni är i _Mellanstad. _Mina gamla favoritbutiker i _Mellanstad är _Å på _Prästgatan, _Ä på _Storgatan och _Ö på _Viktoriagatan och dom

#9

#11

besöker jag alltid när jag är där."

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto. _En tjej med mörkt, axellångt hår. _Tjejen sitter vid ett bord. _Hon har ställt upp ett stativ med sin telefon på. _Tjejen visar olika smink och filmar detta med sin telefon.

=====

_Sätt på dig dina källkritiska glasögon och fundera.

é _Är det helt säkert att de fyra butikerna är influencerns favoritbutiker i Mellanstad?

é _Kan det finnas någon anledning till att han eller hon nämner just de där fyra butikerna?

é _Vi antar att du ska ge din bästa kompis en hårtork i födelsedagspresent, är det någonting mer som du vill veta om hårtorken förutom att den är "riktigt ball"?

é _Ja, hur svarar du på rubrikfrågan: _Behövs källkritik

#9

#12

även i samhällskunskap, när du är ute på nätet till exempel?

_Ekorren säger: _När jag samlar kottar, då går jag alltid till Mellanskog. _Deras kottar är döö-häftiga!

:::: #10 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Hur gör man då för att vara källkritisk?

_Ekorren säger: _Vad ska mina barnbarn tänka om de läser det här?

=== _Bildbeskrivning =====
_Foto. _En gammal bok. _Boken är grön och är nött i sidorna. _Boken ligger på ett träunderlag. _Till höger om boken ligger ett förstoringsglas.

=====

_Troligen har du kommit fram till att det är viktigt med källkritik. _Men hur gör man då för att vara källkritisk?

#10

#13

_Nu ska vi göra som historie-
professorerna, de riktiga proffsen
på källkritik. _Vi tänker oss _Tova,
#11 år. _När hon en dag hälsar på
hos farmör och farfar i _Hallsberg
rotar hon i en massa papper som
ligger på vinden. _Där hittar hon en
dagbok som farmors mamma _Svea hade
skrivit under kriget, #1939--#1945,
när de bodde i _Hallsberg. _Farmors
mamma _Svea var född #1928, så hon
var #11 år när kriget bröt ut,
#16--#17 år när kriget slutade.

_Så här tänker _Tova när hon
försöker vara lika proffsig som
professorerna.

é _Är dagboken äkta? _Verkar
papperet vara äkta? _Ser papperet
ut som papper på #1940-talet?
_Om det till exempel är ett
_A#4-format ska man vara tveksam
-- ännu #1945 var _A#4 inget
standardformat. _Om texten verkar
vara skriven med kulspetspenna ska
man också vara tveksam:
kulspetspennan hade ännu inte
slagit igenom.

#11

#14

:::: #11 ::::::::::::::::::::::::::::

é När skrevs dagboken? Skrev Svea
varje dag i dagboken? Eller lade
hon till senare? Eller tog hon
bort textrader senare? En dagbok
är naturligtvis mest att lita på
när den är skriven dag för dag,
utan ändringar. En dagbok som är
redigerad, till exempel genom
ändringar ett år senare har ju
mindre värde som tidsdokument.

é Är texten beroende av andra
källor? Skrev Svea av andra
texter? Då är ju Sveas
dagboksanteckningar beroende av om
de texterna är sanna eller inte.
Om Svea hade skrivit av sin
storasystems dagbok hur det var
att bo i Hallsberg under kriget,
skulle då hennes dagbok ha varit
en bra källa?

é Vad vill textförfattaren? Vill
Svea bara berätta hur hon tänkte
och vad hon gjorde? Eller har hon
ett syfte med texten? Många
dagboksskrivare som berättar att
de skriver dagbok får nog den här
frågan: "Vem skriver du för?"

#11

#15

_För att du själv ska minnas vad du gjorde och vad du tänkte?

_Eller för att du någon gång ska ge ut och trycka dina memoarer?"

_Vilken typ av dagboks författare är mest att lita på: den som skriver för byrålådan, eller den som skriver för att någon gång ge ut en memoarbok?

_De här fyra frågorna skulle kunna kallas @@källkritikens grundfrågor;.

_Du får flera tillfällen i läromedlet att arbeta med dessa.

_För en sak är säker: källkritik behövs även i samhällskunskapen!

_Samtala

_Din lillebror/lillasyster berättar att två personer sagt att de sett en man hänga ut genom ett fönster, han håller sig fast med en hand, i den andra har han en stor kasse. Du tycker det låter otroligt, vilka frågor skulle du ställa till de som berättar det?

_Frågor

- #1. _Vad menas med att en text, till exempel en dagbok, är beroende av en annan text?
- #2. _Vilka är källkritikens fyra grundfrågor? _Förklara med egna ord.

_Samhällsfrågor

_I ämnet samhällskunskap ska du inte bara lära dig en massa fakta, du ska också granska @samhällsfrågor.

_Vad är då en samhällsfråga? _Ett enkelt svar är att en samhällsfråga är en viktig fråga som diskuteras inte bara i tidningar, tv och radio utan också bland vanligt folk, och där det finns olika uppfattningar om vad som är rätt. _Tanken är enkel: man ska försöka se och läsa om en samhällsfråga från olika håll, ur olika @perspektiv.

_Om man tänker efter, och tar lite hjälp av tidningar, radio och tv, finns det hur många samhällsfrågor som helst. _Här är några exempel
::: #12 :::::::::::::::::::::::
där man kan komma fram till olika uppfattningar, där det alltså inte finns något rätt eller fel:

- é _Ska eleverna ha rätt till gratis skolfrukost innan skolan börjar på morgonen? _I så fall, vad ska då tas bort från skolans budget?
- é _Hur ska _Liberalerna få tillbaka sina gamla väljare och bli ett större parti, genom samarbete med _Socialdemokraterna eller samarbete med _Moderaterna?
- é _Borde kollektivtrafiken vara gratis för att minska på bilåkandet, och därmed minska på koldioxidutsläppen?
- é _Borde alla elever ha skoluniform så att det inte syns vilka barn och ungdomar som har dyra märkeskläder och vilka som inte har råd med sådana kläder?

_Det här läromedlet tar upp flera aktiviteter, som är exempel på samhällsfrågor, och läraren och ni elever kommer säkerligen på andra.

_Ekorren säger: _Olika perspektiv?
_Är nötter mat eller godis?

_Aktiviteten -- _Vad kan bli en
_samhällsfråga?

_Om du dricker mycket läsk är det
_inget stort problem för samhället.

_Det är dyrt och inte så nyttigt.

_Men om många dricker mycket läsk
_kan man betrakta det som en
_samhällsfråga.

_I tidningen _Dagens _Nyheter
_kunde du läsa följande inledning
_till en debattartikel den #27
_augusti #2021.

_Fem läkare och forskare:

_Flertalet studier har visat att
_sockerhaltiga läskedrycker
_oberoende av allt annat ökar
_kroppsvikten hos barn.

_Fetma bland barn och unga har
_femdubblats sedan #1980-talet.

_Det är hög tid att regeringen
_upprättar en plan mot fetma --
_liknande den som finns inom
_området för alkohol, narkotika,
_dopning och tobak -- och inför
_en läskskatt.

#12

#20

_Frågor

- #1. _ Vilka är det som skriver i
_ DN?
- #2. _ Varför tycker de att det kan
vara ett problem om barn och unga
dricker mycket läsk?
- #3. _ Vilka andra samhällsfrågor
jämför de med?
- #4. _ Vad vill de göra för att vi ska
dricka mindre?
- #5. _ Vilka är det som ska göra
något?
- #6. _ Förklara sambandet mellan en
skatt på läsk och att
läskdrickandet minskar.

_Hållplats #1

_Sammanfattning

é _Källkritik innebär att man försöker bedöma trovärdigheten i en källa, till exempel vad som sägs eller vad som står i tidningen.

é _I ämnet samhällskunskap ska du lära dig att diskutera olika samhällsfrågor.

é _En samhällsfråga är en fråga som diskuteras av många människor, på arbetsplatserna, i hemmen och i olika medier. _Det kan handla om brottslighet, om skatter, om miljön eller något annat.

_Människor brukar ha olika åsikter i sådana frågor.

_Viktiga ord

källkritik

skröna

källkritikens grundfrågor

samhällsfrågor

perspektiv

_Frågor

- #1. _Varför kan man inte helt lita på vad som berättas om "_Gustav Vasas äventyr i _Dalarna"?
- #2. _Förklara vad som menas med en skröna.
- #3. _Varför behöver inte låtsas-citatet av influencern vara hans eller hennes ärliga uppfattning?
- #4. _Vad betyder det att olika människor kan ha olika perspektiv på en fråga?

_Att leva i samhället

_Det här kapitlet handlar om hur vi kan leva tillsammans i samhället och i familjen. _Men först kommer några rader om vad ett samhälle är och varför man ska läsa samhällskunskap i skolan. _Familjen har sett ut på olika sätt genom historien, och skolan har ändrats en hel del. _Det kan vara bra att ha lite kunskap om varför skolan du går i ser ut som den gör. _Och det är viktigt att man funderar över både hur man själv vill ha det, och hur man ska behandla andra.

_Läs om ...

é familjen och skolan förr och nu.
é vad som händer när föräldrarna skiljer sig.

é vad lagen säger om mobbning.

_Vad är ett samhälle?

_Ett @samhälle är en grupp människor som lever tillsammans. _De bor på en plats och känner att de på något vis hör ihop och är beroende av varandra. _Men samhället är inte bara människor. _Det är också byggnader och annat som vi kan se där vi bor och på andra platser dit vi reser. _Det är naturligtvis helt olika om du bor i en större stad eller på landsbygden.

_Men det finns mer som gör att människorna i ett samhälle känner att de hör ihop. _Det är våra regler och lagar, sjukvården, polisen och skolan. _Men det är också fotbollslandslagen, _Emil i _Lönneberga, _Bolibompa och mycket mer. _Med andra ord: ett samhälle är allt som gör att människor känner att de hör samman. _Ordet samhälle kommer av ett medeltida ord som betyder sammanhållning.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Hur hänger badhus och politik ihop?

_ Bildbeskrivning

_ Foto. Inne ifrån ett badhus.
_ Fyra killar står under en vattenfontän.

=====

_ Vad är samhällskunskap?

_ När du läser samhällskunskap får du kunskaper om samhället och hur det fungerar. Vilka som bestämmer eller har makten och varför domstolar är viktiga. Du kommer också att läsa om demokrati och mänskliga rättigheter. Demokrati och mänskliga rättigheter går inte att strunta i. Det gäller både för politiker och för er i klassen.

_ En viktig del av ett samhälle är människors arbete som skapar välfärd och trygghet. Arbete och pengar är viktigt för oss alla. Men ännu viktigare är att vi tar ansvar och

#15

#26

sköter om vårt jordklot så att dina barnbarn och deras barnbarn kan få ett bra liv.

Allt det här kan du läsa om i Utkik Samhällskunskap. Du får lära dig hur du och dina kompisar och din familj kan påverka vad som händer. Men samhällskunskap är också ett nyttigt ämne för hela livet. I skolan tränar och övar du så du klarar dig bra i det verkliga livet.

Frågor

- #1. Vad kan göra att människor känner att de hör ihop?
- #2. Vad är det du kommer att läsa om i samhällskunskap?

_Familjen och skolan förr i tiden

_Ännu för #100--#150 år sedan var det inte ovanligt att en familj bestod av tre generationer: mamma, pappa, barn, men också mor- eller farföräldrar. _Men historikerna har visat att det vanligaste även i äldre tider var @kärnfamiljen med mamma, pappa och barn.

_Alla gifta kvinnor var @omyndiga ända fram till år #1921. _Det var mannen som hade hand om hustruns ekonomi och bestämde var de skulle bo. _Att skilja sig var mycket ovanligt. _En ogift kvinna som blev med barn försökte gifta sig så snabbt som möjligt. _En ogift kvinna som inte hittade någon man att gifta sig med var det synd om. _Hon mobbades och i kyrkan fick hon inte sitta bland "de ärbara" kvinnorna. _De som levde ogifta på #1800-talet var inte alls lika många som idag.

_Redan på #1600- och #1700-talet

såg kyrkan till att alla barn, även de fattigaste, lärde sig läsa.

Klockaren i församlingen skulle inte bara sköta klockringningen och hjälpa prästen utan skulle också lära barnen läsa i psalmboken och i Bibeln.

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Storfamilj på gårdsplanen i Riseberga, Skåne, på #1920-talet. Den stolta husfadern med hustrun, farmor och mormor, och alla barnen, alla söndagsklädda dagen till ära när fotografen kom. Men alla fick inte vara med på bilden: inte pigan som du kan skymta till höger, inte heller det övriga tjänstefolket.

Bildbeskrivning

Foto. En gammal svartvit bild på en stor familj. Hela den stora familjen står uppställd på gården. Mannen klädd i mörk kostym, kvinnorna i långa klänningar.

Pojkarna har byxor, skjorta eller

#16

#29

kavaj och skärmmössa. Flickorna har klänning, förkläde och stora hattar.

=====
::: #17 ::::::::::::::::::::::::::::::

Prästen kontrollerade att alla kunde läsa och att de kunde några psalmverser utantill vid de årliga husförhören. År #1842 bestämde riksdagen att alla barn skulle gå i skola.

_Frågor

- #1. Vad menas med kärnfamilj?
- #2. Vem såg till att barnen på #1600- och #1700-talet fick lära sig läsa?

_Att bli ett par

_Familjer idag kan se helt annorlunda än på #1800-talet.

_Hälften av alla bor ensamma i så kallade singelhushåll. _Idag är det mindre än hälften av alla par som är gifta när de får sitt första barn.

_Ändå gifter sig de allra flesta, förr eller senare. _Men de som gifter sig första gången är ungefär #10 år äldre idag än på #1960-talet.

@_Äktenskapsbalken i lagboken sätter regler för dem som är gifta.

_Man ska vara #18 år för att få gifta sig. _Det måste vara en godkänd vigselförrättare för att vigseln ska godkännas. _Det är antingen en präst, för dem som gifter sig i kyrkan, eller en person som kommunen har utsett, för dem som gifter sig borgerligt, dvs. utan präst och välsignelse.

@_Vigselförrättaren måste först kontrollera att ingen av parterna redan är gift. _Ytterligare två

#17

#31

personer måste vara med vid vigseln som vittnen, vilket betyder att de med sin namnunderskrift intygar att de var med vid vigseln.

På #1970-talet blev det vanligt att en man och kvinna började leva ihop som ett par utan att vara gifta. Då skapades ordet @sambo som betyder sammanboende. Riksdagen beslutade också om en sambolag med vissa regler. Sambor ska leva under "äktenskapsliknande förhållanden" och ingen av dem får vara gift. Sambolagen gäller alltså inte om två kompisar bor ihop.

Det finns skillnader mellan äktenskapsbalken och sambolagen, till exempel vad som händer om de flyttar ifrån varandra, eller om någon dör. Hur arvet ska fördelas kan bli helt olika om de båda har varit gifta eller har varit sambor.

Länge var det självklart att det var en kvinna och man som gifte sig med varandra. Men numera är äktenskapslagstiftningen könsneutral. Det betyder att även personer av samma kön kan gifta sig

med varandra. _Homosexuella har alltså rätt att gifta sig.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Att två personer av samma kön får gifta sig är tillåtet sedan #2009 i _Sverige.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Byggnad med två mörka stora trädörrar i bakgrunden, framför dem står två kvinnor i vita klänningar, uppsatt hår och varsin brudbukett i händerna.

_Kvinnorna kysser varandra.

_Bredvid står en liten flicka i vit klänning och med en rosa jacka.

=====

_Ekorren säger: _Kan en familj bestå av bara en person?

_Frågor

- #1. _Hur gammal ska man vara i Sverige för att få gifta sig?
- #2. _Kan arvet bli olika om två människor har levt som sambor eller som gifta?

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym två av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Innehåll volym två

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren	I
_Att skiljas (#18).....	#35
_Adoptionsföräldrar och familjehem (#19).....	#39
_Tjejigt och killigt (#20).....	#42
_Jämställdhet (#21).....	#45
_Aktivitet -- _Intervju (#21) ..	#47
_Hållplats #1 (#22).....	#50
_Vem bestämmer i skolan? (#23) ..	#53
_Mobbning (#24).....	#57
_Hållplats #2 (#27).....	#66
_Jobben och arbetsmarknaden (#28).....	#68
_Arbetsmarknaden (#29).....	#70
_Jobben idag (#31).....	#77

_Att skiljas

_Långt ifrån alla som gifter sig förblir gifta med samma person.

_Antalet @skilsmässor har under senare decennier varit #20000--#25000 per år. _Hur många sambor som separerar, flyttar isär, vet man inte. _Det finns ju ingen statistik över dem som bor i samboförhållande, men troligen är det ännu fler sambor som separerar än gifta som skiljer sig.

_Den som vill skiljas anmäler det till tingsrätten. _Om det inte finns barn under #16 år och om båda är överens och har skrivit under ansökan om skilsmässa beviljas skilsmässa direkt. _Men om bara en av makarna vill skiljas, eller om det finns barn under #16 år, bestämmer tingsrätten att föräldrarna ska tänka igenom situationen i sex månader.

_Nästan alltid får föräldrarna

@@gemensam vårdnad; om barnen, vilket betyder att båda föräldrarna har ansvar för barnen och ska dela på kostnaderna för barnen tills de fyller #18 år.

_Om föräldrarna inte är överens var barnen ska bo är det tingsrätten som bestämmer. _Men tingsrätten är skyldig att lyssna på barnen och höra vad varje barn vill. _Även yngre barn har rätt att komma till tals och tingsrätten har skyldighet att lyssna på dem. _Att beslutet ska vara "för barnets bästa" står skrivet i _Barnkonventionen men också i socialtjänstlagen. _Det betyder att tingsrätten ibland fattar beslut som går emot både vad föräldrarna och barnen tycker.

_Barnkonventionen kan du läsa mer om i avsnittet _Mänskliga rättigheter.

_Många barn som har föräldrar som har skiljt sig bor växelvis hos föräldrarna, kanske varannan vecka hos mamma och varannan hos pappa.

_Både pappan och mamman har rätt att träffa barnet då och då. _Det kallas att båda föräldrarna har

@umgängesrätt med barnet. Barnet har också rätt att träffa båda sina föräldrar. Men det kan hända att tingsrätten beslutar att en förälder inte har umgängesrätt med barnet. Barnets bästa ska alltid komma i första hand.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

"_ Hej då, och hälsa pappa!
_ Vi ses om en vecka, det ska bli roligt!"
_ Många barn där föräldrarna har skilt sig eller separerat bor växelvis hos mamma och pappa.

_ Bildbeskrivning

_ Foto. En mamma och en pojke som står mot varandra.
_ Mamman klappar pojken på huvudet och säger hejdå.

=====

_Frågor

- #1. _Om föräldrarna skiljer sig och får gemensam vårdnad för barnen, vem har då ansvar för barnen?
- #2. _Om föräldrarna skiljer sig, vad betyder det då att båda föräldrarna har umgängesrätt med barnen?

_Adoptionsföräldrar och familjehem

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Har man adopterat ett barn har man som förälder samma ansvar och skyldigheter som mot biologiska barn. Barn som är adopterade ärver sina adoptivföräldrar.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Närbild på en man som blåser en såpbubbla. _I mannens knä sitter en bäbis med randig tröja och tittar på såpbubblan.

=====

_Många gifta par @adopterar barn, från _Sverige eller från exempelvis _Kina, _Sydkorea och _Colombia. _Det betyder att barnet får nya föräldrar. _Även singlar och homosexuella par har rätt att adoptera, men det är inte säkert att andra länder tillåter det.

_Alla adoptioner ska godkännas av socialnämnden i kommunen och av det land där barnet bor. _Adopterade barn har samma rättigheter och skyldigheter som andra barn. _Till exempel ärver de sina adoptionsföräldrar, inte sina biologiska föräldrar.

@_Familjehem (hette tidigare fosterföräldrar) är "reservföräldrar" för barn och ungdomar som har det jobbigt på något sätt och som behöver komma hemifrån till ett familjehem. _Det är socialnämnden i kommunen som beslutar om vilka som får bli familjehem och socialnämnden betalar också en viss ersättning.

_Barnet bor i familjehemmet endast en kortare tid. _Sedan ska barnet komma tillbaka till sina biologiska föräldrar. _Barn i familjehem har ingen arvsrätt efter familjehemsföräldrarna.

_Frågor

#1. _Vilka måste godkänna en adoption?

#2. _Vem beslutar om vilka familjer som får vara familjehemsföräldrar i en kommun?

_Tjejigt och killigt

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto. _En tonårsflicka sitter på
_huk i en affär för att se och
välja bland olika mensskydd.

=====

_Samtala

"_Om det var killar och män som hade
mens, skulle mensskydden ha varit
gratis för längesen" är ett
påstående man hör ibland.

_Tycker du det stämmer?

_Att tjejer och killar är olika, det
vet alla. _Tjejerna har snippa och
killarna har snopp. _När tjejerna
och killarna kommer i @puberteten
händer det saker med kroppen. _Alla
tjejer får mens, de flesta när de är
mellan #12 och #13, men menssen kan
börja tidigare och senare. _Efter
ett tag kommer menssen en gång i

månaden (det latinska ordet mens betyder just månad).

För killarna innebär puberteten att kroppen börjar tillverka spermier. Även för killarna skiljer det sig när puberteten sätter in, en del redan i #10-årsåldern, andra några år senare. Samma sak med målbrottet, en del kommer in i målbrottet tidigare än andra.

Under puberteten börjar både tjejer och killar tänka på sex och kärlek. Och kärleken är något annat än när du var kär på förskolan, när du var liten. Många blir kära i och tänker på personer av motsatt kön, de är @heterosexuella. Andra tänker på personer av samma kön, de är @homosexuella. En del vet inte riktigt, är osäkra, och tänker på personer av båda könen, de är bisexuella. Alla har rätt att utvecklas i sin egen takt och på sitt sätt. Allt är naturligt. Tänk bara på att det bara är du som vet vad du vill och vad du känner. Låt ingen annan tala om för dig vad du vill!

#20

#43

_Frågor

- #1. _När brukar puberteten börja för många?
- #2. _Vad betyder det att en person är heterosexuell?

_Jämställdhet

_För länge sedan var det oftast mamman i familjen som skötte hushållet och barnen. _Pappan arbetade utanför hemmet och skötte ekonomin. _Ungefär så såg det ut i de allra flesta familjer ända in på #1960-talet.

_Men så hände någonting kring #1970. _Papporna började byta blöjor och pappor kunde följa med barnen till lekparken. _Det här var en följd av att allt fler mammor började arbeta utanför hemmet. _Nu kunde även pappor och barn få mer tid att leka tillsammans. _Antalet daghem -- idag säger man förskolor -- ökade snabbt. _Det var en förutsättning för att mammorna skulle kunna arbeta utanför hemmet. _Det var på så sätt @jämställdheten ökade. _Jämställdhet innebär att flickor och pojkar, kvinnor och män, behandlas lika och har samma

rättigheter och skyldigheter.

_I Sverige har jämställdheten kommit mycket längre än i de flesta andra länder, men fortfarande är det skillnad till exempel på vad mannen och hustrun gör hemma, och hur mycket de tjänar.

_Samtala

_Hur är det hemma hos dig? _Hjälper du till med allt som måste göras i ett hem för att det ska fungera?

_Frågor

#1. _Vad betyder jämställdhet?

#2. _Varför bidrog byggandet av förskolor till ökad jämställdhet i Sverige?

_Aktiviteten -- _Intervju

_Du ska intervju en vuxen, gärna någon som är äldre än dina föräldrar. _Intervjun ska handla om personens skolgång och familj. _När intervjun är klar jämför du den personen du intervjuat med en klasskamrats intervju. _Vad skiljer, vad är lika? _När du hittat någon du kan intervju, gör såhär.

_Presentera dig för den person du ska intervju och tala om att du fått en uppgift i skolan som handlar om att ta reda på hur skolgången var förr och hur en familj kunde se ut. _Du börjar alltid med de inledande frågorna, sedan kan du välja att göra egna, eller ta några av stödfrågorna. _Innan du börjar intervjun ska du skrivit ner några frågor på ett block. _Men glöm inte att ställa följdfrågor om det är något du inte riktigt förstår.

_ Inledande frågor:

_ Anteckna vad personen heter, bor och hur gammal hen är. _ Gärna också vad hen arbetar eller har arbetat med.

_ Stödfrågor:

é _ Är personen uppväxt i en kärnfamilj?

é _ Var föräldrarna vigda i kyrkan, borgerligt eller levde de som sambor?

é _ Var personens föräldrar skilda eller kände personen någon som hade skilda föräldrar? _ Vem bodde i så fall barnet hos?

é _ Hur såg skolgången ut? _ Antal år? _ Ämnen?

é _ Jobbade både personens mamma och pappa?

é _ Hur såg arbetsfördelningen ut i hemmet?

é _ Var arbetsfördelningen jämställd?

_När du gjort intervjun ska du redovisa den. _Presentera personen med namn först, men tänk sedan igenom vilka svar som är de intressantaste och börja med dem. _Du gärna ta med ett foto på personen och berätta om det!

_Hållplats #1

_Sammanfattning

- é _Familjer som består av mamma, pappa och barn kallas kärnfamilj.
- é _Hälften av alla hushåll är singelhushåll med bara en person.
- é _De allra flesta par idag gifter sig eller lever som sambor.
- é _Äktenskapsbalken bestämmer hur det ska gå till vid en vigsel.
- é _Äktenskapslagstiftningen är könsneutral.
- é _Jämställdheten i _Sverige har ökat men det finns fortfarande brister.
- é _De gifta par som vill skilja sig skriver till tingsrätten. _Det är tingsrätten som beslutar var barnet ska bo efter en skilsmässa.
- é _En del par, och ibland också singlar, adopterar barn.
- é _Det finns barn som bor tillfälligt i familjehem.

_Viktiga ord

samhälle
kärnfamilj
omyndig
äktenskapsbalken
vigselförrättare
homosexuell
sambo
skilsmässa
gemensam vårdnad
umgängesrätt
adoptera
familjehem
puberteten
heterosexuell
jämställdhet

_Frågor

- #1. _Vad hade klockaren i församlingen för uppgifter förr i tiden?
- #2. _Vid skilsmässa, är det alltid föräldrarna som vet vad som är bäst för barnets bästa?
- #3. _Vad innebär det att äktenskapslagstiftningen är könsneutral?
- #4. _Vilka ska besluta om adoptioner?
- #5. _Varför ökade jämställdheten i _Sverige på #1960-talet?

_Vem bestämmer i skolan?

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Diskussionerna i klassrådet ger träning i demokrati och möjlighet att påverka vissa saker i skolan.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Sju ungdomar sitter kring ett runt bord. _De tittar på varandra och ler, alla har böcker framför sig på bordet.

=====

"_Läraren", säger du kanske. "_Vi får ju inte ens ha tuggummi i klassrummet eller ha mobilen på!"
_Nja, kanske det, men lärarna måste följa en rad regler. _Eleverna har ju rätt till lugn och ro och till en bra studiemiljö. _Därför finns det bestämmelser för hur skolan ska fungera. _Här är några bestämmelser, som först börjar med vad riksdagen

har beslutat.

_Riksdagen har i skollagen beslutat att alla barn mellan #6 och #16 år har rätt, men också skyldighet att gå i skola. _Så här står det i kapitel #7, paragraf #10 i skollagen:

@@#10 § _Skolplikten; inträder höstterminen det kalenderår då barnet fyller sex år.

_Regeringen har beslutat om @kursplaner i alla ämnen, från förskolan upp till gymnasiet. _I kursplanen för samhällskunskap står att undervisningen för årskurs #4--#6 bland annat ska handla om:

_Individer och gemenskaper

é _Sociala roller och normer i olika sammanhang, till exempel inom familjen och vänskapsrelationer. _Könsroller, jämställdhet och sexualitet.

é Sociala skyddsnät för barn i olika livssituationer, i skolan och i samhället.

Det här måste alla lärare rätta sig efter. Regeringen har också bestämt att eleverna ska få betyg i de olika ämnena i årskurs #6. Då kan det också vara nationella prov bland annat i svenska, engelska och matematik. Det är Skolverket som ansvarar för frågorna i de nationella proven.

Politikerna i kommunfullmäktige i din kommun beslutar om ekonomin, hur mycket skolmaten får kosta och hur mycket extrapengar din skola ska få, till exempel till skolgården.

Rektorn på skolan måste sedan se till att skolans arbetsplan inte bryter mot lagar och andra regler.

Det är skolans personal som skriver arbetsplanen. Rektorn ska också se till att pengarna räcker för allt som behövs.

Varje skola, lärare och klass bestämmer gemensamt sina egna ordningsregler i klassrummet.

_Troligen ser de ganska lika ut i hela skolan. _Det är inte så bra om det är ok med tuggummi för en lärare, men inte för en annan.

_Samtala

_Vilka regler på din skola tycker du inte om? _Vilka regler är bra?

_Frågor

#1. _Vad har regeringen bestämt om när det gäller undervisningen i samhällskunskap?

#2. _Vad bestämmer kommunfullmäktige om när det gäller skolorna i kommunen?

_Mobbning

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Nätmobbare är fega och ofta anönya -- de talar inte om vilka de är. _Om du inte gillar vad en annan person gör eller säger, säg det då direkt till honom eller henne. _Det är modigt!

_Bildbeskrivning

_Foto. _En flickas ansikte. _Bakgrunden är mörk med vi skymtar en bokhylla. _Flickans ansikte lyses upp av ljuset från en mobilskärm som hon tittar på. _Hon håller hakan lutad i handen och ser allvarlig ut.

=====

_Tänk om alla elva-åringar skulle vara lika långa, väga lika mycket, vara rödhåriga och ha blåa ögon.

_Och att alla gillade att spela

basket och fiol, vara rädda för hundar men gilla spindlar! Och att de alltid vara klädda i blåa jeans, röda skjortor och gilla Djurgården.

Hur bra skulle det vara att alla är lika, ser lika ut och tycker lika? Nej, vi är inte lika utan vi ser olika ut, tycker olika och har olika egenskaper. Det är bra, och vi har rätt att vara olika!

Men det finns barn men också vuxna som inte riktigt förstår att det är bra att vi alla är olika.

Det är bland dessa man hittar mobbare. Mobbning innebär att någon blir sparkad eller slagen, eller blir retad utan att kunna försvara sig. Mobbning kan förekomma på olika sätt:

é @@_Fysisk mobbning; innebär att någon blir sparkad, knuffad eller slagen.

é @@_Psykisk mobbning; kan handla om att frysa ut någon, eller att sucka, himla med ögonen eller gör elaka miner när någon säger något i klassen.

é @@_Verbal mobbning; kan vara att någon skriker elaka saker till en annan i korridoren. _Det kan också vara att man sprider lögner om någon på sociala medier.

_Skollagen använder uttrycket @@kränkande behandling; om mobbning. _Den som är ansvarig för att mobbning inte ska förekomma kallas i lagtexten för "huvudman". _Det kan antingen vara kommunen eller ägarna till en friskola. _Skollagen är tydlig när det gäller mobbning. _Här är några paragrafer ur kapitel #6 i skollagen:

_Plan mot kränkande behandling

#8 § _Huvudmannen ska se till att det _varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever.

#10 § _En lärare, förskollärare eller annan personal som får kännedom om att ett barn eller

en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till rektorn.

::: #25 ::::::::::::::::::::::::::::

_De här två paragraferna betyder att:

é i varje kommun ska det finnas en plan hur varje skola ska förhindra mobbning.

é all personal på skolan måste rapportera till rektorn om det förekommer mobbning.

_I paragraf #10 står tydligt att alla som arbetar i skolan har @anmälningsplikt när "en elev anser sig ha blivit utsatt" för mobbning, ska det rapporteras. _Det är alltså inte någon vuxen som avgör vad som är mobbning eller inte. _Nej, det är den som känner sig vara utsatt för mobbning.

_Frågor

#1. _Är det rätt att endast fysisk mobbning, det vill säga, när någon blir slagen, räknas som mobbning?

_Vad gör man då om man känner sig mobbad?

_Att göra ingenting är det sämsta.
_Den som känner sig mobbad kan kanske få med sig några kompisar och tillsammans prata med den som mobbar. _Det får inte fortsätta. _Då är det viktigt att alla får tala till punkt och förklara varför man gör som man gör. _Så här kan samtalet börja:

_Adrian: _Du _Olle, jag tycker inte det är kul att du lyfter mig i kragen varje gång jag ska ta bröd i matsalen ... _Alla ser ju att du är längre än jag, men för den skull behöver du inte mobba andra som är mindre. _Du behöver inte heller alltid slänga upp min

#25

#61

ryggsäck längst upp på skåpet så att jag inte når den. _Jag tycker det är taskigt!

_Olle: _Men jag gör ju bara det på skoj ... _Jag menar inte att vara taskig, försöker bara vara lite rolig ...

_I bästa fall kan det här samtalet leda till att _Olle förstår och lägger av med sina "roligheter".
_Han kanske bara inte hade tänkt så långt.

_Men om _Olle inte fattar? _Kanske han börjar bråka ännu mer med

_Adrian? _Det sämsta är om _Adrian tiger och bara låtsas som att allt är bra. _I stället bör _Adrian prata med sina föräldrar. _Eller med sin lärare

::: #26 :::::::::::::::::::::::
eller med rektorn på skolan. _Då kan _Olle och _Adrian kallas till ett samtal med läraren och rektorn.

_Olles mobbning av _Adrian måste få ett slut, för _Adrians skull, men också för _Olles skull. _De vuxna i skolan får inte strunta i när någon
#26 #62

ser att elever inte mår bra.

De sociala medierna har fört med sig mycket som är bra. Men samtidigt har den som vill prata illa om någon fått det mycket lättare att sprida sina elakheter.

Nätmobbare är fega och försöker gömma sig på internet. Om du inte gillar vad en annan person gör eller säger, säg det då direkt till honom eller henne. Det är modigt!

Ekorren säger: Vem bestämmer vad som är roligt?

Vem har ansvaret?

Det är skolans rektor som har ansvar för att det inte förekommer mobbning på en skola. Det har hänt att kommuner har dömts att betala pengar till elever som har mobbats där skolans personal inte har gjort något åt det.

@Skolinspektionen är en myndighet som kollar upp att skolorna följer alla regler. Det är flera tusen anmälningar som kommer in varje år,

#26

#63

och många av dessa handlar om kränkande behandling. Ibland kräver också @__BEO, Barn- och elevombudet, att skolan ska betala skadestånd till den kränkta eleven.

Om det förekommer mobbning i en klass är det säkert fler än mobbaren och den mobbade som vet om det. Men varför säger de andra ingenting? En förklaring kan vara att man inte vågar, att man inte vill gå emot dem som mobbar om de är populära. Det kallas @gruppträck när "alla tycker lika" och ingen vågar säga det som man innerst inne tänker. Det är viktigt att våga, att övervinna sin egen rädsla och protestera: "Det är inte ok att mobba någon i vår klass!" Den eleven skulle bli klassens hjälte. Kanske i hemlighet, men ändå.

_Frågor

#1. Vilka tre olika typer av mobbing brukar man tala om?

#2. Vad kallas mobbning i skollagen?

#26

#64

#3. Vem har ansvar för att mobbning inte förekommer på din skola?

Om du mår dåligt kan du vända dig till:

é BRIS (Barnens rätt i samhället) har en hjälptelefon #116 #111 som är öppen dygnet runt, även på natten. Det är gratis att ringa och du behöver inte säga ditt namn.

é BEO (Barn- och elevombudet)
é Skolsköterskan, skolans kurator, din lärare, rektor eller kamratstödjarna på skolan. Både skolsköterskan och kuratorn har tystnadsplikt. Det betyder att det ni pratar om stannar hos er och sprids inte till andra.

é Naturligtvis bör du prata med dina föräldrar om du mår dåligt i skolan, kanske på grund av att det finns någon som mobbar dig.

_Hållplats #2

_Sammanfattning

é _Riksdagen har beslutat om skollagen, regeringen har bestämt att det ska vara betyg i årskurs sex till nio och nationella prov i årskurs tre, sex och nio.

é _Skolverket ansvarar för frågorna i de nationella proven.

é _Kommunfullmäktige i kommunen bestämmer hur mycket pengar som finns till kommunens skolor.

é _Mobbning är olaglig och kallas i skollagen för kränkande behandling.

é _Det är aldrig mobbaren som avgör om det är mobbning eller inte.

_Viktiga ord

skolplikt

kursplaner

fysisk mobbning

psykisk mobbning

verbal mobbning

anmälningsplikt

kränkande behandling

_Skolinspektionen

_BEO, _Barn- och elevombudet

gruppträck

_Frågor

#1. _Vem har ansvar för vad som står i kursplanen i samhällskunskap för årskurs #4--#6?

#2. _Vem har ansvar på en skola att mobbning inte förekommer?

#3. _Varför skulle det inte vara bra om klassens lärare skulle bestämma allt vad som ska läsas i samhällskunskap?

#4. _Vad betyder fysisk mobbning, psykisk mobbning och verbal mobbning?

#28

#67

_ Jobben och arbetsmarknaden

_ Det här kapitlet handlar om arbete.

_ Skolan är ditt arbete just nu. _ Du får ingen lön i pengar, utan i kunskaper som gör att du får en bra start i livet så att du längre fram kan få jobb.

_ Kapitlet handlar om hur jobben såg ut förr i tiden och hur de ser ut idag, alltså hur arbetsmarknaden har förändrats och fortfarande förändras. _ Vilka regler gäller för de anställda och för arbetsgivarna?

_ Du som är under #15 år, får du jobba med vad som helst?

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Många ungdomar vill arbeta med djur eller djursjukvård, till exempel som veterinär, djursjukskötare eller djurvårdare.

_ Här ser vi _ Jack _ Russelteriern

_Sigge på besök hos veterinären.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Mitt i bilden sitter en liten vit och svartfärgad _Jack Russel-terrier. _Framför hunden ser vi bröstet och händerna på en människa i vit rock med ett stetoskop i handen som lyssnar på hundens hjärtslag. _Bakom hunden står en annan människa som håller handen emot hundens rygg.

=====

_Läs om ...

é arbetsmarknaden och hur den har förändrats och varför den har förändrats.

é hur arbetsmarknaden kan vara olika för kvinnor och män.

é facket och arbetsgivarna.

é några lagar som gäller på arbetsmarknaden, t.ex. vad som gäller om man är under #15 år.

_Arbetsmarknaden

_För #200 år sedan arbetade en mycket stor del av svenska folket med jordbruk, skogsbruk eller fiske.

_Alla på gården arbetade med att få fram mat på bordet åt svenska folket, men också med att tillverka stolar, bord, redskap, vagnar och allt annat som behövdes. _På marknaden köpte man det som man inte kunde tillverka själv.

_När _Sverige började industrialiseras byggdes fabriker som tillverkades massor av nya saker: järnvägsräls, symaskiner, cyklar, skor ... _Alla sådana saker kallas @varor. _En vara kan man välja att använda nu eller lägga undan för att använda senare. _De allra flesta svenskar arbetade förr i tiden med att framställa varor.

_Men det fanns också de som framställde @tjänster, till exempel kuskar, torntutare och lykttändare.

_En tjänst är något man gör.

_Frisören klipper till exempel håret på en kund. _Lykttändaren tände och släckte gatubelysningen i stan.

_Yrken kommer och går. _När de första järnvägarna anlades i

_Sverige på #1850-talet uppstod många nya yrken, till exempel lokförare, eldare, bromsare och stinsar. _I fabriker tillverkades lokomotiv, järnvägshjul, räls, telegrafstolpar och mycket annat.

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_På #1890-talet revs Gustav

_III:s operahus från #1700-talet och på samma plats, Gustav

_Adolfs torg i Stockholm, byggdes det operahus som står kvar än

idag. "_Mursmäckor" kallades de kvinnor som bar tegelstenar,

murbruk och gjorde annat grovjobb på byggarbetsplatserna. _Många av

mursmäckorna var unga dalkullor som några månader om året jobbade

i Stockholm. _Vad tror du, fick mursmäckorna samma lön som murarna

och de andra manliga arbetarna?

_Bildbeskrivning

_Foto. _En gammal svartvit bild från slutet av #1800-talet. _På bilden syns tre kvinnor som bär stora hinkar. _Hinkarna bär de i så kallade ok. _Det är en stång som läggs över axlarna. _I varje ände av stången finns en kedja och en krok. _Hinkarna med det tunga innehållet hängs på krokarna. _De går uppe på taket till Operahuset i _Stockholm och har utsikt över stadens tak.

=====

::: #30 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Varför förändras arbetsmarknaden?

_Förr i tiden kunde @arbetsmarknaden vara stadens torg dit bönderna kom för att sälja sina produkter. _Men dit kom också pigor och drängar för att fråga om det fanns några lediga jobb under det närmaste året.

_Torget blev då inte bara en varumarknad där hästar, potatis och #30

#72

vetemjöl köptes och såldes, utan också en arbetsmarknad där man gjorde upp om lön och arbetstider. Idag är det annorlunda och pigor och drängar finns inte längre på arbetsmarknaden. Här är några förklaringar till att arbetsmarknaden har förändrats och fortfarande förändras.

@_Mekanisering. På #1800-talet uppfanns maskiner som ersatte arbetet som tidigare hade gjorts för hand. För bönderna hade skörden alltid varit ett slitsamt jobb i månader för att få in säden i ladorna. De första skördetröskorna kom i början av #1900-talet och drevs av hästar eller ångmaskiner. Nu behövdes inte så mycket folk ute på åkrarna och skörden klarades av på några dagar. Många blev arbetslösa och började i stället arbeta i fabriker i städerna.

@_Datorisering eller @digitalisering. När datorer och robotar sattes in i fabriker från mitten av #1900-talet blev produktionen av varor och tjänster

snabbare och billigare. De som skruvade ihop träskivor till möbler i en möbelfabrik blev arbetslösa när en robot tog över skruvandet.

Roboten jobbade ju dygnet runt utan semester och behövde inte ens fika- eller toapausor. På så vis blev möbelarbetare arbetslösa. Men samtidigt behövde robotfabrikerna arbetskraft.

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Idag finns det nog ingen som påstår att tjejer och kvinnor inte förstår sig på maskiner och datorer. På så vis har datoriseringen bidragit till jämställdhet i samhället.

_Bildbeskrivning

_Foto. Två killar och två tjejer. En kille och en tjej sitter framför varsin dator medan de andra två tittar på.

=====

@_Globalisering. _Fortfarande
tillverkas varor i _Sverige, på
mindre företag eller i stora
fabriker, till exempel
_Rönnskärsverken utanför
_Skellefteå, _Scania i _Södertälje
eller _Volvo i _Göteborg. _Men ännu
fler varor produceras utomlands,
särskilt i _Kina och andra länder
där arbetarna har mycket lägre lön.
_Därför flyttar många företag sin
tillverkning till låglöneländer för
att sänka kostnaderna. _En mycket
stor del av världens leksaker till
exempel tillverkas numera i _Kina,
exempelvis leksaksbilar, _Barbie-
dockor och elektronik. _Resultatet
är att varor transporteras över
hela världen i jättestora
containerfartyg. _De största
fartygen tar över tjugo tusen
containrar. _Handeln är globaliserad
(av ordet glöbe, jordklot).
_Förr fanns det knappast några
kvinnliga stinsar, banvakter,
bromsare eller lokförare.

_Männen menade att kvinnor inte passade för så tunga och svåra jobb.

_På så vis slapp de konkurrens om jobben. _Men idag är det naturligt att se kvinnor och män arbeta ungefär lika mycket i nästan alla yrken. _En förändring under #1900-talet är alltså att arbetsmarknaden har öppnats upp även för kvinnor.

_Men man får inte tro att kvinnor inte jobbade förr i tiden. _Väldigt många kvinnor arbetade utan att få lön. _En bonde till exempel klarade sig knappast utan hustruns arbete, men det var bara han som betalade skatt och räknades som lantbrukare.

_Frågor

#1. _Vilka personer har du stött på idag som jobbar med att utföra tjänster?

#2. _Varför har arbetsmarknaden förändrats sedan sekelskiftet #1900?

_Jobben idag

_Troligen känner du ingen
lykttändare, banvakt eller stins.

_Däremot känner du till många
andra tjänsteyrken: lärare,
sjuksköterskor, vaktmästare,
datatekniker, spelutvecklare,
tatueringare, hundpensionatsägare,
väktare, ljudtekniker, programmerare
... _Allt fler människor arbetar
idag med att producera tjänster.

_Men också många tjänsteyrken börjar
ersättas av datorer: telefon-
försäljare, kassapersonal,
lånerådgivare i banker, kockar i
snabbmat-restauranger, affärs-
anställda. @@_Den digitala
revolutionen; gör att massor av jobb
försvinner, men den skapar också nya
jobb. _I många livsmedelsaffärer kan
kunderna själva scanna in sina varor
och betala. _På så vis kan affären
minska på kassapersonalen. _Många
köper böcker, kläder, skor och
mycket annat på nätet, @e-handel

#31

#77

(elektronisk handel) och får varorna hemskickade inom några dagar.

Industriarbetare då, de som tillverkar varor, finns det inga sådana kvar i Sverige? Jodå, men de som jobbar inom tillverkningsindustrin blir färre och färre.

::: #32 ::::::::::::::::::::::::::::::

Inom stålindustrin till exempel har vart femte jobb försvunnit sedan #2008. Det här betyder tuffa utmaningar för kommuner som Sandviken, Oxelösund, Borlänge, Luleå och Hofors.

Även bönderna blir färre, eller jordbrukare som de kallas i statistiken. Sedan #1990 har över en tredjedel av bönderna försvunnit, #39 procent. Men det betyder inte att åkermarken och skogen har minskat lika mycket. När en bonde lägger av och går i pension får ofta grannbönderna köpa eller arrendera mark. Sedan #1990 har åkermarken minskat med bara #10 procent, och skogsarealen med #15 procent.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Sedan sekelskiftet #2000 har ungefär #7 av #10 mjölkbönder upphört med produktionen. _Men de återstående mjölkbönderna producerar desto mer mjölk, bland annat genom att @robotmjölkning blivit vanlig.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En mjölkkningsrobot. _Det är en maskin i blankt stål. _En ko har gått in i maskinen och en robot arm med slangar pumpar mjölk från kons juver.

=====

_Ekorren säger: _Vad händer om alla skaffar nötplockarrobotar?

_Kvinnor och män på arbetsmarknaden

_De här två listorna visar de vanligaste yrkena i _Sverige bland män och kvinnor. _Källa till listorna är @__SCB, _Statistiska centralbyrån.

#32

#79

_Samtala

_Har dina föräldrar typiska
"mansjobb" respektive "kvinnojobb"?

_Vanligaste yrkena bland kvinnor
#2019

yrke, antal, procent

_Undersköterskor, hemtjänst,
hemsjukvård och äldreboende,
#119900, #91 %
_Barnskötare, #83610, #90 %
_Grundskollärare, #80880 , #74 %
_Förskollärare, #64680, #96 %
_Vårdbiträden, #58160, #74 %
_Städare, #56830, #73 %
_Övriga kontorsassistenter och
sekreterare, #55200, #79 %
_Vårdare, boendestödjare, #50440,
#74 %

#32

#80

::: #33 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vanligaste yrkena bland män #2019

yrke, antal, procent

_Mjukvaru- och systemutvecklare
_ m.fl., #65780, #81 %

_Företagssäljare, #64400, #73 %

_Lastbilsförare m.fl., #53000, #93 %

_Träarbetare, snickare m.fl.,
_ #45890, #99 %

_Maskinställare och maskin-
_ operatörer, #43100, #85 %

_Fastighetsskötare, #35000, #84 %

_Installations- och servicetekniker,
_ #33060, #98 %

_Motorfordonsmekaniker och
_ fordonsreparatörer, #32240, #97 %

_Varför är arbetsmarknaden uppdelad
_ i "mansjobb" och "kvinnojobb"? _Ett
_ svar på frågan är tradition. _Att
_ undersköterskor till #92 % är
_ kvinnor kan nog inte förklaras på
_ annat sätt. _På sjukhusen förr i
_ tiden arbetade läkare, som alla var
_ män, och sjuksköterskor, som alla

#33

#81

var kvinnor. Att nästan alla barnskötare och förskollärare är kvinnor kan också förklaras med tradition. Att ta hand om barnen var länge kvinnornas uppgift.

Se svällpappersbild.

=== Bildtext =====
Källa: SCB
=====

Vad tjänar då kvinnor och män?
Det här diagrammet visar årsinkomsten för olika åldersgrupper, för kvinnor och män. Alla löner är omräknade till heltidslöner. Den mest jämställda inkomsten är i 20-årsåldern. Då tjänar kvinnor och män ungefär lika, lite drygt 100000 kr om året. Men sedan drar männen ifrån och har hela tiden högre lön än kvinnorna.

_Frågor

#1. _Ge några exempel på hur digitaliseringen har påverkat och påverkar arbetsmarknaden.

#2. _Hur är det, minskar antalet bönder mer än åkermarken och skogen? _Eller är det så att åkermarken och skogen minskar mer än antalet bönder?

#3. _Vilka tre yrken har flest kvinnor respektive flest män?

_Ekorren säger: _Jag tror jag vill jobba med djur

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym tre av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Innehåll volym tre

_Siffran inom parentes hänvisar till förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren	I
_Jobben i framtiden (#34).....	#84
_Hållplats #1 (#35).....	#87
_På arbetsplatsen (#36).....	#89
_Aktivitet -- _Löneförhand- _lingar (#38).....	#96
_Arbetslöshet (#39).....	#99
_Barn och arbete (#40).....	#102
_Hållplats #2 (#41).....	#105
_Ekonomi (#42).....	#108
_Vad är pengar? (#43).....	#110
_Inkomster och utgifter (#44).....	#115
_Aktivitet -- _Höj månads- _pengen (#47).....	#124
_Att göra en budget (#48).....	#126
_Hållplats #1 (#49).....	#129

_Jobben i framtiden

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_ " Du heter alltså Anders Andersson, #800230-#1234 och ska byta hjärtklaff?! Jaha, det ska vi fixa på nolltid ..."

_ AI, artificiell intelligens, kommer mer och mer i sjukvården.

_ Kanske det här blir vardag om några år? Eller vill du inte bli opererad av en dator?

_ Bildbeskrivning

_ Foto. En man och en människoliknande robot. Roboten tar fram bilder av mannens organ och får information på displayer.

=====

_ Vad kommer du att jobba med när du blir stor, tror du? Det är mycket troligt att några av er i klassen kommer att få yrken som idag inte

finns. Arbetsmarknaden kommer att förändras på många sätt under de närmaste åren och det är mycket möjligt att du som nu går i skolan får byta yrke några gånger i ditt liv.

Men en del tjänsteyrken kommer att finnas kvar, frisörens eller rörläggarens till exempel. Din frisör kan ju inte bo i Kina.

Samma sak med rörläggaren när den frusna vattenledningen ska lagas.

Det här förklarar varför inte tjänsteproduktionen flyttar utomlands på samma sätt som stora delar av industrin har gjort.

En intensiv forskning pågår hos alla biltillverkare om självkörande bilar, både personbilar och lastbilar. Man försöker få bilarna att "tänka" som människor. Bilen ska inte bara köra, den ska lära sig att bromsa eller väja för en hund som springer över vägen och så vidare. Det kallas artificiell (konstgjord) intelligens, AI.

Om 10--20 år kanske de flesta taxibilar är förarlösa.

_Möjligen tänker då folk så här när de ser en taxibil med chaufför:
" _Vad är det för fel på den som måste ha en människa vid ratten?"

_Även inom den medicinska forskningen används __AI. _Hudläkare försöker upptäcka hudcancer, och då är det viktigt att kunna skilja mellan godartade födelsemärken och elakartade. _Datorer fick "träna" på mer än #100000 bilder på alla sorters födelsemärken, både godartade och elakartade. _Det visade sig att datorerna med hjälp av __AI hade högre träffsäkerhet att peka ut hudcancer än #58 erfarna hudläkare!

_Samtala

_Vad vill du arbeta med när du blir stor? _Vilken utbildning behöver du?

_Frågor

#1. _Varför kan inte alla tjänsteyrken flytta utomlands?

#2. _Vad är __AI, artificiell intelligens?

#35

#86

_Hållplats #1

_Sammanfattning

é _I äldre tider arbetade de flesta med jordbruk, skogsbruk och fiske.

é _Sedan #150 år tillbaka arbetade allt fler med att tillverka industrivaror.

é _Idag arbetar de flesta med att producera tjänster.

é _Digitalisering och globalisering har kraftigt förändrat arbetsmarknaden så att många jobb försvunnit, medan nya jobb har kommit.

_Viktiga ord

arbetsmarknad

varor

tjänster

mekanisering

datorisering / digitalisering

globalisering

den digitala revolutionen
_AI, artificiell intelligens
tillverkningsindustri
jordbrukare
e-handel

_Frågor

- #1. _Dina skor, mobilen och skolväskan är exempel på varor, medan lärarens undervisning är exempel på tjänster. _Rätt eller fel?
- #2. _Hur har arbetsmarknaden förändrats sedan början av #1900-talet?
- #3. _Vad beror förändringarna på?
- #4. _Varför tjänar kvinnor i genomsnitt mindre än män?
- #5. _Förklara uttrycket artificiell intelligens.

_På arbetsplatsen

_På arbetsplatsen finns det @arbetsgivare och @arbetstagare.

_Arbetsgivaren är den som äger företaget och betalar lön för att arbetstagarna ska jobba.

_Arbetstagarna kallas också för @@de anställda;, de arbetar och får lön, men äger inte företaget. @@_Den offentliga sektorn; får du läsa mer om i nästa avsnitt: den består av kommunerna, regionerna och staten.

_Väldigt många människor har den offentliga sektorn som arbetsgivare.

_På arbetsplatsen finns det ofta en @fackförening. _Den kan liknas vid skolans elevråd. _Idag är de flesta anställda med i en fackförening, eller facket som man oftast säger. _Facket förhandlar för alla och försöker få upp lönerna och göra arbetsplatserna säkrare och tryggare. _Men man måste inte vara med i facket.

Facket och arbetsgivarna förhandlar med varandra om löner, arbetstider och annat som är viktigt för båda parter. Det är tuffa förhandlingar, men oftast kommer man till slut överens. Men ibland kan man inte enas, och då blir det konflikt. Fackföreningarnas främsta vapen mot arbetsgivaren är strejk. Man vägrar helt enkelt arbeta för att arbetsgivaren ska ge sig. Arbetsgivarnas vapen är lockout. Arbetarna stängs ute (från engelskan: låses ute) från jobbet utan lön.

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Det är tuffa förhandlingar när facket och arbetsgivarna förhandlar fram nya kollektivavtal. Ofta slutar förhandlingarna med en kompromiss, båda parter har gått ungefär halva vägen var.

_Bildbeskrivning

_Bild. _En man och en kvinna som ska förstålla en arbetsgivare och facket. _De vill båda ha den stora säcken som de drar mellan sig.

_Säcken symboliserar lön, arbetstider, semester och utbildning.

=====

_Lagar och kollektivavtal

_Får man göra som man vill på jobbet? _Nej, knappast. _Inte ens i skolan eller hemma får du göra precis som du vill. _På arbetsplatsen måste man rätta sig dels efter olika lagar som riksdagen stiftat, dels kollektivavtal som arbetsgivare och fack förhandlat fram.

_Här är tre viktiga lagar som de anställda och arbetsgivarna måste rätta sig efter:

@_Arbetsmiljölagen säger att det är arbetsgivaren som främst ska se till att arbetsplatsen är säker och trygg för dem som arbetar där.

_Arbetsmiljölagen gäller också för alla i skolan, både elever och personal. _Du har rätt till en trygg och fin arbetsmiljö i skolan.

_Troligen har facket utsett ett skyddsombud som ska jobba för en bra arbetsmiljö.

@_Diskrimineringslagen gäller på arbetsplatsen, men även överallt annars, till exempel i skolan, i bussen eller på fotbollsläktaren.

_Ingen ska behöva utsättas för mobbning, diskriminering, på grund av till exempel hudfärg, religion, om man är homosexuell eller funktionshindrad. _Du kan läsa mer om diskrimineringslagen i avsnittet

_Mänskliga rättigheter.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_I juni #2014 strejkade fackförbundet ___SEKO:s tågpersonal i _Skåne. _Här ser vi fackets strejkvakter utanför _Centralstationen i _Malmö. _Strejkvakterna kollar att ingen arbetar under strejken men berättar också för intresserade varför de strejkar.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En kvinna och en man står tillsammans och har gula reflexvästar där det står

_Strejkvakt www.seko.se _Ovanför dem syns en tavla med avgångstider för tåg och buss. _Kring dem går människor förbi.

=====

@@_Lagen om anställningsskydd; ([LAS](#)) är en lag som bestämmer principen för vilka anställda företaget måste säga upp om företaget måste minska antalet anställda. _Huvudprincipen för #37

#93

@uppsägning är "sist in, först ut",
det vill säga de som har jobbat
kortaste tiden på företaget är de
som först måste sluta. En
arbetsgivare får inte säga upp
anställda hur som helst. Det måste
finnas en giltig anledning och den
vanligaste är arbetsbrist.

Men om en anställd till exempel
stjäl från arbetsgivaren gäller inte
LAS. Då har arbetsgivaren rätt
att utan vidare avskeda den
anställda. Han eller hon får då
hämta ut lönen, lämna in nycklarna
och sluta omedelbart.

Men det finns mer än de här lagarna
som bestämmer vad som gäller på
jobbet. För väldigt många som
arbetar bestäms till exempel lönen i
ett avtal, en överenskommelse,
mellan arbetsgivaren och facket. Vi
tar undersköterskor som exempel, de
som arbetar på exempelvis
äldreboenden runt om i Sverige.
Deras lön förhandlas fram mellan
två organisationer: facket heter
Kommunal och arbetsgivarna heter

_Sveriges _Kommuner och _Regioner,
__SKR. _Vad är lägsta lönen för
undersköterskor? _Hur mycket extra
ska de tjäna när de jobbar sena
kvällar? _Alla svar finns i de här
avtalen som kallas @kollektivavtal.
_Så länge ett kollektivavtal gäller
får det inte vara några strejker
eller lockouter. _Då är det
@_Arbetsdomstolen som avgör alla
konflikter mellan arbetstagare och
arbetsgivare.

_Ekorren säger: _Jag har ett eget
_företag, vem ska jag förhandla
med?

_Frågor

- #1. _På en arbetsplats, vem är
_arbetsgivaren och vem är
_arbetstagaren/arbetstagarna?
- #2. _Ge exempel på vad arbetsgivarna
_och arbetstagarna kan förhandla
_om.

_Aktivitet -- _Löneförhandlingar

_Våren #2020 är @avtalsrörelsen i full gång. _Det är när arbetsgivarnas organisationer och de anställdas organisationer ("facket") ska förhandla om nya @kollektivavtal, som bestämmer lönerna för miljoner människor i _Sverige. _Här får du läsa två beskrivningar av _Sveriges ekonomi. _Den ena är skriven av arbetsgivarna, den andra av fackets organisationer. _I den ena beskrivningen går _Sveriges ekonomi som tåget, i den andra är det stora problem.

_Text _A: _Små löneökningar gör _Sverige starkare

_Sverige är ett litet land som är beroende av världens stora länder. _När de länderna backar ekonomiskt, får vi i _Sverige svårt att sälja våra varor och tjänster.

_Samtidigt är det allt fler länder som vill sälja. _Svenska företag måste då sänka sina kostnader för att kunna överleva. _I ett sådant läge är det synnerligen viktigt att löneökningarna under kommande år blir små.

_Text _B: _Det går bra för _Sverige!

_Arbetslösheten bland de unga sjunker, den ekonomiska tillväxten ökar, vinsterna i företagen slår nya rekord. _Även kommunerna får allt bättre ekonomi. _När det går bra för _Sverige är det rimligt att de som arbetat ihop vinsterna, de anställda, får ta del av resultatet och får rejäla löneökningar.

_Frågor

- #1. _I text _A står det " _Svenska företag måste då sänka sina kostnader för att kunna överleva." _Vad menar man när man säger att ett företag ska "sänka sina kostnader"?
- #2. _I text _B står det att "... den ekonomiska tillväxten ökar." _Vad menar man när man säger så?
- #3. _Vilken text, _A eller _B, har facket skrivit? _Och vilken text har arbetsgivarna skrivit?
- #4. _Vad säger facket om _Sveriges ekonomi i början av #2020? _Vad säger arbetsgivarna?
- #5. _Vem har rätt i sin beskrivning av _Sveriges ekonomi: _A eller _B eller båda?

_Arbetslöshet

_Många som vill och kan arbeta har tyvärr inget jobb. _De är arbetslösa, vilket betyder att de inte har något jobb att gå till.

@_Arbetslöshet kostar en massa pengar för samhället. _Att låta kunniga människor gå arbetslösa är slöseri: de bidrar inte med några arbetsinsatser, och de betalar väldigt lite i skatt.

_Varför blir det då arbetslöshet?

_Här är några orsaker:

é _En förklaring till arbetslöshet är att vi inte köper samma saker varje gång vi handlar. _Vi tänker oss en fabrik som tillverkar sugrör. _Troligen har den fabriken färre kunder idag än för några år sedan. _Med minskad efterfrågan på en vara eller tjänst sägs kanske anställda upp och blir arbetslösa.

- é _Ett utländskt företag börjar
_sälja ungefär samma sak, men
_billigare. _För hundra år sedan
_fanns det bara i _Kumla och i
_Örebro i _Närke nästan hundra
_skofabriker. _Idag finns det bara
_någon enstaka skofabrik kvar.
_Nästan alla skor som köps i
_Sverige är tillverkade i
_Spanien, _Italien och i andra
_länder.
- é _Sveriges export till utlandet
_minskar. _Om det är "dåliga tider"
_i andra länder kommer färre
_utländska turister till _Sverige
_och besöker _Orsa rovdjurspark
_eller _Astrid _Lindgrens värld i
_Vimmerby.
- é _En annan förklaring till
_arbetslöshet är att en del
_människor inte har den erfarenhet
_och utbildning som krävs. _Kanske
_måste de utbilda sig mer för att
_få jobb.

@_Arbetsförmedlingen hjälper de
_arbetslösa att så fort som möjligt
_få nytt arbete. _Under tiden finns

det möjlighet för de flesta att få ersättning från a-kassan (arbetslöshetskassan). A-kassan fungerar som en försäkring. När man har arbete, betalar man en liten del av lönen till a-kassan. Om man sedan blir arbetslös får man pengar under tiden man söker nytt arbete.

Den som är arbetslös och inte längre får ersättning från a-kassan har ändå möjlighet att klara sig ekonomiskt. Hos kommunens socialtjänst kan man ansöka om att få försörjningsstöd för att kunna betala de allra nödvändigaste räkningarna.

Frågor

- #1. Ge några förklaringar till varför arbetslöshet finns.
- #2. Vad är a-kassan?

_Barn och arbete

_Får du som är #10--#12 år arbeta och tjäna egna pengar? _Ja, men det finns regler för att skydda barn och ungdomar från att utnyttjas av arbetsgivare. _Ingen vill ha tillbaka den tid när barn hindrades från att gå i skolan eftersom de var tvungna att arbeta. _Att det fortfarande är så för många barn i världen idag kan du läsa om i avsnittet _Mänskliga rättigheter.

_Alla under #18 år kallas minderåriga i arbetsmiljölagen.

_I lagen står att minderåriga inte får arbeta med sådant som medför risker för överansträngning eller olycksfall.

_Minderåriga som ännu inte fyllt #13 år kallas yngre barn i lagen.

_De kan få utföra lättare arbeten, exempelvis att sälja jultidningar, klippa gräsmattan, kratta löv, plocka bär eller lätt

utfodringsarbete. Barnen måste alltid ha föräldrarnas godkännande för att få arbeta. Reglerna för hur barnen ska arbeta måste vara tydliga, och arbetsgivaren måste kanske stå bredvid i början och se till att barnet inte utsätter sig för risker.

Minderåriga mellan #13 och #16 år kallas äldre barn. Lagen bestämmer att arbetsgivaren kan anlita äldre barn för "arbete som inte kräver stort ansvarstagande eller är fysiskt eller psykiskt tungt". Vad kan det vara? Att sitta barnvakt för sin sexåriga kusin är oftast enkelt. Ändå har barnvakten ett stort ansvar. Om det skulle hända något krävs att någon vuxen kan nås per telefon så att barnvakten kan få hjälp.

_Frågor

#1. För vilka gäller arbetsmiljölagen?

#2. Vad bestämmer arbetsmiljölagen om barn som är under #13 år?

#40

#103

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Enligt arbetsmiljölagen är det ok även för yngre barn att tjäna pengar, t.ex. genom att ta hand om grannens kaniner när grannarna är borta. _ Däremot är det tveksamt om grannen hade haft giftormar.

_ Bildbeskrivning

_ Foto. _ Närbild på en pojke med röda hårlockar som tittar in i kameran. _ Han har en vit tröja och håller en ljusbrun kanin tryckt emot bröstet.

=====

_Hållplats #2

_Sammanfattning

é _A-kassan (arbetslöshetskassan) är en försäkring som ger pengar till dem som är arbetslösa.

é _Arbetsmiljölagen bestämmer att det mest är arbetsgivaren som har ansvaret för arbetsmiljön.

é _Arbetsmiljölagen tillåter barn under #13 år att arbeta, men endast med lättare arbetsuppgifter.

é _Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering inte bara på jobbet utan i hela samhället.

é _När kollektivavtalet inte gäller får de anställda ta till strejk, och arbetsgivaren får ta till lockout.

é _Så länge kollektivavtalet gäller avgör _Arbetsdomstolen alla tvister mellan de anställda och arbetsgivarna.

_Viktiga ord

arbetsgivare

arbetstagare

anställda

den offentliga sektorn

fackförening

förhandlingar

kollektivavtal

konflikt

strejk

lockout

arbetsmiljölagen

diskrimineringslagen

lagen om anställningsskydd, __LAS

avskeda

arbetslöshet

uppsägning

_Arbetsdomstolen

_försörjningsstöd

_Arbetsförmedling

a-kassa

_Frågor

- #1. _Vad vill fackföreningen / facket på en arbetsplats?
- #2. _Ge exempel på arbetsuppgifter som yngre barn kan jobba med enligt arbetsmiljölagen.
- #3. _Vad innebär uppsägning?
_Avsked?
- #4. _Ge exempel på sådant som står i ett kollektivavtal.
- #5. _Vad betyder förkortningen __LAS och ge något exempel på vad som bestäms i __LAS.

_Ekonomi

_Vad händer med de pengar som du och din familj arbetat ihop? _En del försvinner i skatt. _Staten och kommunen tar in skatt som går till löner för lärare och räddningstjänstens personal med mera.

_Här får du lära dig hur mycket ungefär det kostar att leva och hur man får ekonomin att gå ihop. _När du har läst avsnittet förstår du också varför de första jordgubbarna på våren är mycket dyrare än jordgubbarna lite längre fram.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto. _En grå betongvägg. _Vid väggen står en liten trappstege och på stegen står ett barn med jeans och randig tröja, barnet ritar med krita på väggen och har ritat en stor rymdraket som står med raketens nos upp emot himlen.

_Raketen har ett runt fönster och
_en liten dörr. _Bredvid pojken
sitter en svart hund med grå nos.

=====

_Läs om ...

é pengars funktion i samhället.
é familjers inkomster och utgifter.
é vad en budget är och hur du kan
göra en egen budget.
é om den offentliga sektorn
(kommunerna, regionerna och
staten).
é hur pengarna cirkulerar i det
ekonomiska kretsloppet.

_Vad är pengar?

_Skulle vi klara oss utan pengar?

_Ja, men det blir besvärligt, även om @byteshandel förekommit så länge människan har funnits. _För några tusen år sedan uppfanns @pengar.

_Vad är då pengar? _Mynt och sedlar kallas @kontanter, men de är bara en liten del av alla pengar som finns. _De allra flesta pengarna finns bara som @@elektroniska pengar;. _När du använder ett betalkort i en affär ger du till exempel affären rätt att ta ut pengar från ditt bankkonto. _Du ser aldrig de här pengarna. _Alla betalningar mellan företag sker på det här sättet. _Även privatpersoner betalar de flesta räkningarna med elektroniska pengar, till exempel med betalkort eller genom att swisha.

_Mynt blir sedlar

_De äldsta svenska mynten var i metall och metallen skulle vara lika mycket värd som det stod på myntet.

_För #1 riksdaler silvermynt skulle man alltså kunna gå till en silversmed och få silver för #1 riksdaler. _Men på #1600-talet blev det brist på guld och silver, och då tog man till koppar, som ju var billigare. _Men då blev mynten större och tyngre. _De allra tyngsta mynten vägde över #19 kilo och de fick dras på skottkärra!

_På #1660-talet öppnade en smart köpman i _Stockholm, _Johan _Palmstruch, en bank och tog emot koppar, silver och guld för förvaring. _Kunderna fick ett kvitto på att de lämnat in metall till ett visst värde. _De här kvittona blev de första sedlarna.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Det lilla myntet uppe till vänster har i mitten texten

"#1 daler silf. M" (silvermynt).

_ Ovanför finns en kungakrona och texten " FRS #1720" (Fredericus Rex Sueciae, Fredrik Sveriges Konung). Troligen var alla de här mynten tillverkade i Avesta i Dalarna.

_ Bildbeskrivning

_ Foto. En hög med mynt. De är fyrkantiga plattor i brun metall.

_ De är olika stora, men alla har fem stämplor med text (#1 daler silf. M.) och kungakrona.

=====

_Pengarnas värde

_Många som var i din ålder åren kring #1960 fick två kronor i veckopeng. Men de pengarna räckte till både bio och #10 femöreskolor.

_Idag kostar det mycket mer att gå på bio. Men som tur var har också veckopengen ökat, för troligen får du mer än två kronor i veckopeng.

_När Pippi Långstrump hade premiär #1973 kostade biobiljetten ungefär #5 kronor.

Men det är inte bara bio som blivit dyrare i Sverige. Allt har blivit dyrare. När priserna stiger säger ekonomerna att det är @inflation. Idag räcker inte två kronor till mycket. Två kronor är mycket mindre värda idag än för #60 år sedan. Inflationen under senare år har legat på ungefär #2 % om året. Vi tänker oss att lunchpriset på en restaurang den #1 januari är #100 kronor. Om lunchpriset har en inflation på #2 % kostar lunchen

#102 kronor ett år senare.

_De vuxna har alltid känt till inflationen eftersom de vill ha högre lön när det är inflation, när allt blir dyrare. _Under alla åren har fackföreningarna sett till att lönerna har stigit. _Idag har till exempel en industriarbetare #12 gånger högre lön än #1970, men kan ändå inte köpa så väldigt mycket mer för lönen än man kunde då.

_Frågor

#1. _Hur handlade man innan pengar fanns?

#2. _Varför kostar inte biobiljetter #5 kronor längre?

_Inkomster och utgifter

_Det är skönt att få lön, men när månaden gått är pengarna nästan slut. _Låtsasfamiljen _Jonsson i _Umeå får illustrera de inkomster och utgifter som väldigt många familjer har.

_Lön och arbete

_Alla som är anställda i ett företag, eller i kommunen eller regionen, får @lön för sitt jobb.

_Från lönen dras det skatt, @inkomstskatt. _Vi tänker oss rörmokaren _Jan _Jonsson som är anställd i _Rörfirman _Skruv & _Böj i _Umeå. _Jan tjänar #30000 kr i månaden. _Men ungefär #30 % går i skatt. _Det är alltså #9000 kr som _Skruv & _Böj varje månad skickar in till _Skatteverket, där pengarna sätts in på _Jonssons konto. _Han får alltså ut #21000 kr i lön. _Jans fru _Elsa kör en av kommunens

sopbilar. Även hon får lön, och betalar skatt.

::: #45 ::::::::::::::::::::::::::::::

Andra inkomster

Men familjen Jonsson har även andra inkomster. Elsa har pengar insatta på banken och får ränta på dessa pengar. Det är inte mycket pengar, eftersom räntan är så låg, inte ens 1 procent. Elsa och Jan har tre barn, 16-åriga Linn som går på gymnasiet och de 5-åriga tvillingarna Inez och Lia. Linn får 1250 kr i studiebidrag eftersom hon har fyllt 16 år och bedriver heltidsstudier. (Hon skolkar inte heller för då kan studiebidraget dras in). När hon blir 18 år kommer studiebidraget in på konto och hon får studiebidrag till 20-årsdagen.

För tvillingarna Inez och Lia får föräldrarna barnbidrag, 1250 kronor vardera i månaden. Dessutom får föräldrarna flerbarnstillägg.

Elsa var sjukskriven i tre veckor

#45

#116

efter en arbetsskada. Under den tiden fick hon sjukersättning från Försäkringskassan. Elsa och Jan har ansökt om bostadsbidrag från Umeå kommun, alltså hjälp med hyran. Men kommunen sade nej eftersom Elsa och Jan tjänar för mycket.

Din inkomst -- månadspeng

Många barn och ungdomar får veckopeng eller månadspeng.

Troligen har en del barn och ungdomar högre månadspeng än du, medan andra har lägre månadspeng.

Så är det med de vuxna också: en del tjänar mer, andra tjänar mindre i månaden.

Det finns undersökningar på vad barn och ungdomar får i veckopeng och månadspeng. Swedbank har gjort samma undersökning vart femte år och har kommit fram till att veckopengen och månadspengen har ökat. Det är ju inte så konstigt eftersom också de vuxnas löner har ökat. Två av tre barn och ungdomar har berättat

för intervjupersonen att de måste göra något arbete hemma för att få pengarna. Att städa det egna rummet är den vanligaste uppgiften. Diska, dammsuga och vattna blommor är andra arbetsuppgifter.

Ekorren säger: Jag vill ha månadspeng varje vecka!

De här siffrorna är från undersökningen år #2020:

Genomsnitt kronor i månaden för olika åldrar

#9 år: #120 kr
#10 år: #120 kr
#11 år: #160 kr
#12 år: #200 kr
#13 år: #250 kr

::: #46 ::::::::::::::::::::::::::::::

Bankerna ger ungdomarna möjlighet att öppna eget konto. Villkoret är ofta att någon förälder följer med till banken och skriver på en

#46

#118

blankett som visar att föräldrarna godkänner att barnet har eget bankkonto. Ibland måste också föräldern vara kund i samma bank. Undersökningen visar också att osämjan om fickpengarna är störst i de familjer där pengarna utbetalas då och då, och inte regelbundet.

Arbetsuppgifter som ungdomarna hjälper till med hemma

Swedbank Privatekonomi har undersökt vilka arbetsuppgifter som flickor och pojkar gör hemma. Det totala antalet flickor och pojkar som besvarat frågan står längst ned, #372 och #376 men siffrorna visas i procent. För att ta ett exempel: #69 av #100 flickor städar det egna rummet, medan endast #62 av #100 pojkar gör det.

_ Arbetsuppgifter

_ Städa egna rummet

_ Flickor: #69

_ Pojkar: #62

_ Diska, dammsuga, vattna blommor

_ Flickor: #58

_ Pojkar: #53

_ Skotta snö, trädgårdsarbete

_ Flickor: #12

_ Pojkar: #25

_ Ta hand om syskon

_ Flickor: #15

_ Pojkar: #14

_ Ta hand om husdjur

_ Flickor: #35

_ Pojkar: #25

_ Läxor

_ Flickor: #50

_ Pojkar: #51

_ Annat

_ Flickor: #24

_ Pojkar: #27

(_ Antal)

_ Flickor: (#372)

_ Pojkar: (#376)

#46

#120

_Samtala

_Har du några regelbundna uppgifter du utför som gör att du får mer i månadspeng?

::: #47 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad kostar det att leva?

=== _Tabell =====

_Nyckel:

hushåll = hushållsutgifter

kostnad = kostnad per månad i kronor

mat = all mat lagas hemma utom lunch vardagar.

övrigt = övriga utgifter

lunch = lunch ute #20 gånger/månad

fack = medlemskapet i facket och i a-kassan

_Fotnot:

* _En fjärdedel av hushållets kostnader eftersom beräkningarna utgår från ett hushåll med fyra personer.

#47

#121

_Frågor

#1. _Vad är inkomstskatt och vilka betalar den?

#2. _Vad är studiebidrag?

_Aktiviteten -- _Höj månadspengen

_I denna övningen ska du ta fram bra argument för varför du ska ha högre månadspeng.

- #1. _Gör en lista på saker som du inte gör, men som du kan tänka dig göra för att få högre månadspeng.
- #2. _Sätt pris på de olika punkterna, t.ex. gräsklippning #20:-- i månaden, plocka ur i diskmaskinen #40:--.
- #3. _Fundera igenom vad dina föräldrar själva tycker är tråkigast att göra respektive roligast att göra.
- #4. _Finns de saker du inte tycker är lika tråkiga som dina föräldrar. _Kanske tycker du det är roligare att klippa gräs än dina föräldrar? _För dessa uppgifter kan du nog få bäst betalt.

- #5. Kanske har du syskon som också förhandlar om sin månadspeng.
Försök då dela upp marknaden, dvs bestäm mellan er vad ni vill göra.
Om din bror Liam inte alls vill klippa gräs, kan ju föräldrarna inte pressa priset genom att säga "Men Liam klipper gräset billigare".
- #5. Jämför din lista under punkt #2 med en kompis.

_Att göra en budget

_Alla företag har samma grundregel: "det måste gå runt"! _Det betyder att företagets utgifter måste vara mindre än företagets inkomster.

_Alla företag gör en @budget vilket betyder att de beräknar, uppskattar, de närmaste månadernas utgifter och inkomster.

_Om utgifterna någon månad är större än inkomsterna gör det nog inget. _Men det får inte vara så månad efter månad. _Då måste företaget låna pengar. _Och det vet vi ju, att låna kostar pengar, nämligen ränta. _Om skulderna är så stora att företaget inte kan betala igen lånet kommer företaget att gå i @konkurs och måste stänga.

_Din ekonomi liknar företagens ekonomi. _Dina utgifter får inte vara större än de inkomster du har. _Därför är det bra också för dig att göra en budget. _Kanske ser den ut

så här:

_Ekorren säger: _Budget? _Det blir
_inte mer pengar för att man gör en
_tabell.

=== _Tabell =====

_Alis budget för augusti i kronor

_Nyckel:

gåva = gåva från mormor

lön = lön för kattvakt åt grannen

_Hubert

inkomster

månadspeng #150

gåva#40

lön#60

summa#250

utgifter

godis ...#50

bio#100

mobilen #50

spara ...#50

summa ...#250

=====

#48

#127

_Frågor

#1. _Vad är en budget?

#2. _Vad betyder det att ett företag går i konkurs?

_Hållplats #1

_Sammanfattning

é _Pengar är mynt, sedlar och elektroniska pengar.

é _När priserna stiger kallas det inflation.

é _Alla som arbetar får lön och från lönen dras inkomstskatt.

é _Alla familjer som har barn under #16 år får barnbidrag, är du äldre får du studiebidrag.

é _Den som lånar ut pengar får ränta och den som lånar pengar betalar ränta.

é _Såväl företagens som familjernas och din ekonomi måste "gå runt", det vill säga utgifterna får inte vara större än inkomsterna.

_ Viktiga ord

_ byteshandel

pengar

kontanter

elektroniska pengar

lön

inkomstskatt

ränta

studiebidrag

budget

konkurs

inflation

_ Frågor

#1. _ Vad kallas mynt och sedlar med ett gemensamt ord?

#2. _ Vilka inkomster har låtsasfamiljen _ Jonsson i _ Umeå?

#3. _ En industriarbetare har alltså #12 gånger högre lön idag än #1970, och ändå kan han eller hon inte köpa mer än vad man kunde köpa #1970! _ Förklara!

#4. _ Vilka är de vanliga inkomsterna för en barnfamilj?

#5. _ Vilka är de stora utgifterna för en normalfamilj?

#49

#130

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym fyra av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Innehåll volym fyra

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren	I
_Ekonomins aktörer (#50)	#131
_Det ekonomiska kretsloppet _ (#53)	#141
_Aktiviteten -- Det ekonomiska _ kretsloppet (#54)	#144
_Hållplats #2 (#55)	#148
_Lag och rätt (#56)	#150
_Regler och normer (#57)	#152
_Lagar (#58)	#155
_Allemansrätten (#60)	#162
_Hållplats #1 (#61)	#166
_Polisen, åklagaren, _ domstolen (#62)	#168

_Ekonomins aktörer

_Ekonomins aktörer kallar vi alla dem som producerar varor och tjänster och ser till att _Sverige är ett bra land att leva i. _Först beskriver vi producenterna, aktörerna, uppdelade i fyra grupper. _Sedan ser vi hur pengarna går runt mellan de här fyra aktörerna.

_Den offentliga sektorn

_Vi som bor i _Sverige äger mycket gemensamt. _Kommunen äger de flesta skolor, äldreboenden, miljöstationer, räddningstjänsten, fotbollsplaner, gator, broar och mycket mer i din kommun. _Regionen äger de flesta sjukhus, och bussar och annan kollektivtrafik inom länet eller regionen där du bor.

_Regeringen och riksdagen, staten, äger till exempel domstolar, våra universitet och högskolor,

vårt militära försvar, _Europavägar och riksvägar och mycket, mycket mer. _Kommunerna, regionerna och staten kallas tillsammans @@den offentliga sektorn;.

_Det som inte tillhör den offentliga sektorn, utan den privata sektorn är till exempel sådant som du, din familj och alla andra hushåll äger: leksaker, kläder, möbler, bilar, egna bostäder och så vidare. _Till den privata sektorn hör också alla företag som finns, från kiosker och andra små företag till storföretag som _Volvo och _Atlas _Copco. _Allt vad de som hör till den privata sektorn köper, måste de betala med egna pengar.

_Skatter

_Men hur betalas då det som hör till den offentliga sektorn? _Det kostar ju pengar att till exempel driva skolor och förskolor, att tömma soptunnor, att hålla vägar och gator snöfria. _Svaret är skatter.

#50

#132

_Allt det som den offentliga sektorn
_sköter om betalas genom skatterna.

_Det finns olika sorters skatt och
det rör sig om mycket pengar:

é @_Inkomstskatter. _Det är den
skatt som alla betalar på sin lön.

@_Mervärdesskatt. _Men du som inte
jobbar och inte har någon lön,
betalar du ingen skatt? _Jo, det
gör du! _När du köper en tröja för
#100 kronor kostar tröjan
egentligen bara #80 kronor.

_Affären betalar #20 kronor i
mervärdesskatt (eller @moms som
man oftast säger) till

_Skatteverket.

é @_Arbetsgivaravgifter är ingen
skatt, men alla arbetsgivare som
har anställda och betalar ut lön,
betalar varje månad in
arbetsgivaravgifter till

_Skatteverket.

_Det är alltså enormt mycket pengar som privatpersoner, affärer och andra företag betalar in varje månad till _Skatteverket. _Alla skattepengar skickas sedan till staten, regionerna och kommunerna, där de används till barnbidrag, sjukförsäkringar och pensioner, till löner för sjuksköterskor och läkare, till kommunernas brandbilar och sopbilar, till förskolor och tusentals andra saker.

_Företagen

_I _Sverige finns det hundratusentals @företag. _Om du åker skolbuss är det nog ett privat företag som kommunen anlitar. _Några andra företag kör skolmaten till din skola. _En jordbrukare levererar potatisen till kommunens skolor.

_Andra företag säljer de olika läromedel som ni använder i skolan.

_Många företag består bara av en person. _Det kan vara en person som

äger en taxibil, en frisersalong, ett hunddagis eller en kiosk. En ICA-BUTIK har kanske #20--#30 anställda. Scania producerar lastbilar och bussar och har #49000 anställda i #100 länder.

Huvudkontoret ligger i Södertälje där det finns tusentals som jobbar.

Securitas producerar vakttjänster.

Huvudkontoret finns i Stockholm men de tusentals anställda arbetar runtom i Sverige.

Företagen producerar, tillverkar, varor och tjänster som människorna (hushållen), konsumerar, använder.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Under flera år kunde man se denna skylt hos en torghandlare i Arboga. Vad menar han med "Tack för att ni stödjer sjyst konkurrens"?

_ Bildbeskrivning

_ Foto. I förgrunden syns en vit skylt med svart text, i bakgrunden skymtar en varuvåg, staplade

#51

#135

_Bankerna

@_Riksbanken är den enda som får göra mynt och trycka sedlar. _De pengar bankerna har är pengar som företag och människor har lånat ut till banken. _Om du har ett konto i en bank och sätter in #50 kronor i månaden, lånar du ju faktiskt ut dina pengar till banken. _Det är de här pengarna som banken sedan i sin tur lånar ut till den som vill låna pengar, till exempel för att köpa ett hus eller en ny bil.

_Hur får bankerna då råd med att betala löner till de anställda eller bygga och underhålla sina lokaler?

_Svaret är räntan. _Banken tjänar pengar på att den betalar ut lite mindre i @ränta till dig som spar pengar på banken, än den får in av dem som lånar av banken.

_Det är _Riksbanken som i slutändan bestämmer räntan i

_Sverige. _Om din familj har några miljoner i lån på bostaden är det lätt att förstå att det spelar roll

om räntan är #4 % eller #7 %. Även alla som bor i hyreshus och betalar hyra för bostaden påverkas av räntan. Hyresvärdarna har nämligen stora lån, och om räntan höjs, kommer troligen också hyrorna att höjas.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Visst kan du spara i en glasburk för dina drömmar.

_ Men om du istället lånar ut dina pengar till banken kan du få en ersättning som kallas ränta.

_ Bildbeskrivning

_ Foto. En glasburk där det står: "dröm". Burken är till hälften fylld med mynt.

=====

_Frågor

- #1. _Hur betalas allt som hör till den offentliga sektorn, inte bara ditt barnbidrag utan miljoner andra utgifter?
- #2. _Varför är det viktigt för alla svenskar om _Riksbanken sätter en hög eller låg ränta?

_Inlåningsränta och utlåningsränta
-- ett exempel

_Vi antar du har #1000 kronor på ditt konto. _Ibland när man lånar ut någonting får man något i ersättning. _Om du till exempel lånar ut din cykel under en hel dag, kanske du får en glass i ersättning. _Den som lånar ut sina pengar till banken får ingen glass, men får ränta. _Räntan är inte så hög, kanske bara #1 %. _Det betyder att dina tusen kronor som står inne på kontot under ett år har vuxit med #10 kronor ($\frac{1}{100}$ av #1000 kr = #10 kr).

#52

#139

Den som går till banken för att låna pengar betalar ränta, en högre ränta, kanske 5 %. Det betyder per 1000-lapp 50 kronor om året. Det är skillnaden mellan de båda räntorna som banken tjänar på och gör att de kan betala löner och andra kostnader. Räntegap kallar ekonomerna den här skillnaden och i det här exemplet är räntegapet 4 % (5 % minus 1 %).

_Det ekonomiska kretsloppet

_Nu ska vi se hur pengarna går runt mellan bankerna, företagen, hushållen och den offentliga sektorn (alltså kommunerna, regionerna och staten). _Det kallas för @@det ekonomiska kretsloppet;.

_Pilarna till hushåll är pengar som kommer till människorna:

é från företag: alla de som arbetar får ju lön för sitt arbete i företagen.

é från den offentliga sektorn: alla de barnbidrag, studiebidrag, sjukersättningar, pensioner och annat som här kallas _Välfärd.

_Från den offentliga sektorn kommer också lön till hushållen för alla dem som jobbar i kommunerna, i regionerna och för staten.

é från bankerna: penningströmmar till hushållen är de som tar lån och de som får ränta för insatta pengar.

_Pilarna från hushåll är pengar människorna gör av med:

é till företag: betalning för varor och tjänster.

é till den offentliga sektorn: skatt.

é till bankerna: insatta pengar och ränta på lånade pengar.

_Det här är ett förenklat ekonomiskt kretslopp. _Till exempel är inte utlandet med. _Det är ju stora penningströmmar som varje dag går mellan svenska och utländska banker, och mellan svenska och utländska företag.

_Se svällpappersbild.

_Samtala

_Nu får du ha lite fantasi och fundera över vart hundralappen kan ta vägen, den som du fick av moster _Hulda. _Börja med att du sätter in hundringen på banken: det blir pilen från _Hushåll till _Banker.

_Vart tar hundralappen vägen sedan? -- för den ligger inte och skvalpar i bankvalvet!

_Frågor

- #1. _Titta på hushållen i det ekonomiska kretsloppet: _Varifrån får _Sveriges hushåll, det vill svenska folket sina inkomster?
- #2. _Vart tar hushållens pengar vägen?

_Aktivitet -- _Det ekonomiska kretsloppet

_Det ekonomiska kretsloppet visar hur olika delar i samhället hänger ihop ekonomiskt. _Du ska nu förklara vad som händer om många plötsligt blir arbetslösa. _Tänk på att det alltid är två pilar, t.ex. hushållen får både lön från företagen och de köper saker från företagen.

_Frågor

- #1. _Vad får det för konsekvenser för företagen?
- #2. _Vad får det för konsekvenser för bankerna?
- #3. _Vad får det för konsekvenser för offentliga sektorn?

_Vem bestämmer priset på en vara?

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_När det är säsong för frukt och bär är utbudet stort och priset lägre än under övriga delar av året.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Ett bord med lådor av jordgubbar. _I bakgrunden syns en hög vagn med blommor. _Två kvinnor står på vars en sida om bordet.

_En kvinna säljer jordgubbar och den andra kvinnan köper dem.

=====

_Har du funderat över varför de allra första svenska jordgubbarna på försommaren är så dyra? _Bara efter någon vecka är de mycket, mycket billigare. _Vem har bestämt att det ska vara så?

_Det finns faktiskt en enkel förklaring. _De allra första

#54

#145

jordgubbarna är det ont om. _Kanske kommer det bara #10 kartonger till affären. _Ekonomerna säger att @utbudet av jordgubbar är litet. _De som odlar jordgubbar vet att de kan ta bra betalt och ändå få sålt. _De som älskar jordgubbar och som har god ekonomi köper alla jordgubbar.

_Efter någon vecka finns det mängder av jordgubbskartonger i affärerna. _Utbudet har ökat. _Vad händer då med priset? _Kommer priset att vara detsamma? _Nej, då skulle massor av jordgubbar bli osålda. _Nu är kunder inte beredda att betala så mycket. _Priset sjunker, och när affären stänger är alla jordgubbar sålda.

_Men priset på jordgubbar kan ändras på annat sätt. _Om @efterfrågan på jordgubbar ökar eller minskar påverkar det också priset. _Vi låtsas att en forskare i tv berättar att forskningen visar att de ungdomar som äter jordgubbar får högre betyg i matematik och samhälle och dessutom är bättre på höjdhopp. _Då ökar nog efterfrågan

på jordgubbar. _Vad händer då med priset på jordgubbar när allt fler vill köpa? _Det stiger, jordgubbarna blir dyrare när efterfrågan ökar. _Genom utbud och efterfrågan bestäms priserna för nästan alla varor och tjänster.

_Ekorren säger: _Kanske man skulle fira jul i februari? _Då är nog julgranar, tomtekläder och nötter billigare!

_Frågor

#1. #2021 var en riktigt bra svampsommar och utbudet av kantareller ökade i affärerna. _Hur pressades priset då, uppåt eller nedåt?

#2. _Under många år har svenska folket lärt sig uppskatta avokado och efterfrågan ökar. _Hur pressas priset, uppåt eller nedåt?

_Hållplats #2

_Sammanfattning

é _Pengarna i det ekonomiska kretsloppet går runt mellan hushållen, företagen, bankerna och den offentliga sektorn (staten, regionerna och kommunerna).

é _Kommunerna, regionerna och staten får in pengar genom inkomstskatt och mervärdesskatt (moms).

é _Hur hög eller hur låg räntan är påverkar allas ekonomi.

é _Utbud och efterfrågan bestämmer priset på varor och tjänster.

_Viktiga ord

inkomstskatt

mervärdesskatt (moms)

arbetsgivaravgift

den offentliga sektorn

företag

hushåll

_Riksbanken

det ekonomiska kretsloppet
ränta
räntegap
utbud
efterfrågan

_Frågor

- #1. _Hur får den offentliga sektorn in pengar till skolor, sjukvård, poliser och så vidare?
- #2. _Vilken bank har ensamrätt på att trycka sedlar och tillverka mynt?
- #3. _Hur många procent mervärdesskatt (moms) är det på de allra flesta varor?
- #4. _Vilken ränta är högst: om du lånar #1000 kr av banken eller om du sätter in #1000 kr i banken?
_Vad kallas skillnaden mellan de båda räntorna?
- #5. _Förklara hur du och din familj troligen påverkas av om _Riksbanken beslutar att höja räntan!
- #6. _Förklara hur utbudet och efterfrågan på jordgubbar påverkar priset på jordgubbar!

#56

#149

_Lag och rätt

_I de allra äldsta kulturerna avgjorde kungen tvister mellan människor. _Så småningom skrevs kungarnas beslut ned och de blev samhällets lagar. _De som bröt mot lagarna blev straffade, och så är det än idag. _En lag måste man följa för att inte riskera att bli straffad.

_Men det finns också regler som styr vad man bör göra och inte bör göra. _Vad som är rätt och fel har människor funderat över i alla tider.

_Läs om ...

é hur lagar och regler förändras
över tid.

é vilka skyldigheter och rättigheter
allemansrätten ger.

é polisens, åklagarens och
domstolens uppgifter.

é hur de som bryter mot lagen
straffas.

é vad kriminalitet innebär för
samhället.

_Regler och normer

_Den gyllene regeln är en oskriven regel. _Ofta handlar @@oskrivna regler; om hur man bör vara och bör bete sig mot varandra. _De här oskrivna reglerna kallas ibland @normer. _Man spottar inte på golvet, man rapar inte eller hostar utan att hålla för munnen när man är bland folk, man säger "tack" när man får hjälp av någon annan, man säger "hej då" till kompisens mamma eller pappa när man går hem. _Samhällets normer ändras. _Numer är det ingen som röker inomhus. _Inte heller slänger man glödlampor och batterier i soppsåsen.

_Den som bryter mot en regel kan inte dömas av en domstol. _Men man kanske ändå ska tänka till innan man bryter mot en regel för man vill väl inte verka ohyfsad eller göra folk ledsna. _Andra regler kan se olika ut i olika hem. _Det kan gälla om

man får äta framför tv:n, att man ska lägga sig en viss tid på vardagkvällar eller att man turas om att gå ut med hunden. _ Vilka regler finns hemma hos dig? _ Tar ni av er skorna innanför dörren? _ Är det ok att äta middag framför tv:n?

_ När ska du vara inne på vardagskvällarna? _ Hur mycket skärmtid har du? _ Ska du bädda sängen varje dag? _ Förmodligen har ni haft sådana diskussioner vid köksbordet vad som ska gälla.

_ Frågor

#1. _ Ge exempel på några oskrivna regler som finns i skolan eller i idrottslaget?

#2. _ Vad betyder normer?

=== _ Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Regler ändras. _ En gång i tiden var det okej att spotta på golvet.

_ Men så tyckte allt fler att det var smutsigt och då kom

spottkoppen. _ Förmodligen finns

#57

#153

det ingen spottkopp hemma hos dig.
_Varför inte det?

_Bildbeskrivning

_Foto. _En fyrkantig liten låda
i svart metall. _Lådan står inne
vid väggen och ovanför sitter en
vit lapp med texten _Observera!
_Spotta icke på golvet --
spottlådor finnas i lokalen.

=====

_Ekorren säger: _Får man ha vilka
regler man vill hemma?

_Lagar

_Ett demokratiskt land ska vara ett @rättssamhälle. _I ett rättssamhälle är alla lika inför @lagen. _Fattig eller rik, alla ska behandlas och dömas lika om brottet de begått är detsamma. _Ett rättssamhälle innebär också att det ska vara tydligt vad som är ett brott, och vad som inte är ett brott. _Om något inte uttryckligen är förbjudet så är det tillåtet. _Det ska också vara tydligt vilket @straff det kan bli om man begår ett brott. _I lagboken används inte ordet straff utan ordet @påföljd, men i dagligt tal används ofta ordet straff.

_Det är riksdagen som beslutar om alla lagar. _Lagarna finns samlade i lagboken som med åren blivit en tjock bok, över #4000 sidor.

_Lagboken är indelad i olika avsnitt som kallas balkar. _Varje år ändras många lagar och nya lagar

tillkommer. De som kan alla lagarna kallas jurister och de har läst @juridik vid universitet. När en ny lag införs brukar tidningar, tv och radio berätta om det. Tur är det, för en lag måste man följa. Man kan aldrig ursäkta sig med att man inte kände till lagen.

_Nya lagar

_När Sverige fick en ny @skollag #2011 bestämdes det att skolmaten inte bara skulle vara gratis, utan från och med nu också vara näringsriktig. Den här lagändringen gjorde att alla som hade ansvar för skolmåltiderna fick fundera över om de skulle behöva ändra på något.

_En ny lag som berör oss alla började gälla våren #2020, skatt på plastpåsar. Här är en del av det förslag, den @proposition, som regeringen lade till riksdagen och som sedan riksdagen beslutade:

é I propositionen föreslås att det införs en punktskatt på

#58

#156

plastbärkassar avsedda att tillhandahållas konsumenter inom handeln för att de ska kunna packa eller bära varor. Skatten omfattar inte plastbärkassar avsedda för varaktigt bruk.

Skatten tas ut med tre kronor per plastbärkasse. För plastbärkassar med en väggtjocklek som understiger #15 mikrometer och en volym som inte överstiger sju liter ska skatten dock tas ut med #30 öre per plastbärkasse.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Det är inte olagligt att samla på plastpåsar, men det är dyrt!

_ Bildbeskrivning

_ Foto. En man sedd bakifrån.

_ Mannen går på en gångväg. Han har en ryggsäck på ryggen där det sticker upp en purjolök. På ryggsäcken hänger fyra fyllda plastkassar och han bär två plastkassar i varje hand.

=====

#58

#157

Det här läromedlet beskriver flera lagar. I kapitlet Jobben och arbetsmarknaden nämns bland annat arbetsmiljölagen. Den arbetsgivare som säger till en 16-årig sommararbetare att klättra upp i en hög skorsten bryter mot arbetsmiljölagen. En ny lag började gälla 2018, :::: #59 :::::::::::::::::::::: @klimatlagen. Den säger bland annat att utsläppen från inrikes transporter ska minska rejält fram till 2030, minst 70 procent jämfört med 2010. Du kan läsa mer i sista kapitlet, Världen och vi. I kapitlet Medier och opinion kan du läsa om tryckfrihetsförordningen som förbjuder censur. Statsministern får inte skicka iväg en medarbetare till Sveriges Radio för att medarbetaren i förväg ska kolla vad som ska läsas upp i nyheterna så att det inte sägs något dumt om regeringen. I kapitlet Mänskliga rättigheter kan du läsa om diskrimineringslagen.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ I lagboken finns de viktigaste lagarna samlade.

_ Bildbeskrivning

_ Foto. En mycket tjock bok som ligger på ett bord: Sveriges rikets lag. En person håller sin högra hand på boken.

=====

_ Ibland krävs det nya lagar

_ Vad som är brottsligt och inte brottsligt har förändrats under århundradena. Idag vet ju alla att det är olagligt att skjuta varg, björn och andra rovdjur hur som helst. Men förr i tiden var det olagligt att inte vara med och jaga när rovdjuren hotade byns husdjur.

_ Föräldrar och lärare hade förr rätt att slå barn (aga barn), vilket idag är brottsligt i Sverige och många andra länder. Ända långt in på #1900-talet fanns det knappast några miljöbrott -- det var bara att

låta farliga gifter "försvinna" i luften eller i vattnet. Om bara skorstenarna gjordes tillräckligt höga blåste alla föroreningar bort. Med avloppsledningar som räckte långt ut i havet försvann alla gifter.

Idag vet vi att man måste vara rädd om vår jord, och då behövs det lagar som säger hur man ska straffa dem som bryter mot lagen. Eller göra det dyrt för den som inte bryr sig om vår jord. Det är så plastpåselagen fungerar.

Den som kör omkring sent på kvällen med ljudvolymen på max bröt tidigare mot den oskrivna regel som säger att man bör visa hänsyn till sina medmänniskor. Men från #2021 bryter föraren mot lagen och polisen har rätt att skriva ut böter på mellan #1000 och #1500 kronor för "@@förargelseväckande beteende;".

_Samtala

_När bröt du senast mot någon regel hos en kompis eller släkting?

_Vad tycker du om den regel du bröt mot?

_Frågor

#1. _Vad är det för skillnad mellan regler och lagar?

#2. _Vad innebär det att alla är lika inför lagen?

#3. _Ge exempel på lagar som har förändrats.

#59

#161

_Allemansrätten

_Sverige är fantastiskt! _Det tycker de allra flesta. _Vi har ju alla rätt att gå och cykla i skog och mark och plocka blommor, bär och svamp. _Det kallas @allemansrätten och den finns inskriven i regeringsformen som du kan läsa om i avsnittet _Så styrs _Sverige: " _Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten."

_I de flesta länder finns ingen allemansrätt. _Man har inte rätt att vara i skog eller annan mark som ägs av någon annan. _I __USA till exempel kan markägaren förbjuda att folk badar i en insjö även om den ligger många kilometer från närmaste hus.

_Inte störa och inte förstöra

_Vi måste vårda och vara rädda om naturen! _Inte störa och inte förstöra är huvudregeln i allemansrätten.

_Ekorren säger: _Allemansrätten -- gäller den mej också?

_Du får

é gå på annans mark som inte är tomtmark. _Tomtmark är området närmast ett hus där folk bor. é tälta någon natt på annans mark, men naturligtvis inte nära ett bostadshus.

é gå över beteshagar om du stänger alla grindar du går igenom. _Men du går på egen risk -- det kan ju finnas djur som kommer rusande och gärna vill leka ...

é gå, cykla och åka skidor på alla vägar, även om de har en skylt _Privat väg eller _Enskild väg. é bada och åka båt.

#60

#163

é bada från en brygga eller på en strand som inte ligger på en tomt, även om det finns en skylt _Privat badplats.

é plocka vilda bär, svamp, mindre grenar på marken och växter som inte är fridlysta.

é fiska och meta från land med metspö eller kastspö (hundredskap) längs kusten och i _Sveriges fem största sjöar (_Vänern, _Vättern, _Mälaren, _Hjälmaren och _Storsjön).

_Du får inte

é gå över en nysådd åker eller över en tomt där folk bor.

é fiska utan fiskekort i alla småsjöar.

é vara oförsiktig med elden och göra upp eld när det är eldningsförbud.

é tälta på en tomt där folk bor.

_Om du använder ditt sunda förnuft och är vänlig och glad kommer du långt, även om du skulle möta en markägare som försöker begränsa allemansrätten. _Ett problem med allemansrätten är att det som är tillåtet för en eller två personer inte automatiskt är tillåtet för en hel grupp personer, till exempel en förening eller en skolklass. _Om hela klassen ska ut och tälta en eller två nätter är det bäst att först fråga markägaren. _Var beredd på att markägaren frågar hur ni planerat för att inte skräpa ned i naturen.

_Frågor

- #1. _Det står en skylt "_Privat brygga" när du är ute och går. _Vad är det som avgör om du ändå kan sätta dig på bryggan och sola?
- #2. _Ge exempel på hur allemansrätten också innebär en skyldighet för den som vistas i naturen.

_Hållplats #1

_Sammanfattning

é _ Du kan inte dömas i domstol om du bryter mot en regel.

é _ I ett rättssamhälle ska alla brott och straff vara inskrivna i lagboken.

é " _ Inte störa, inte förstöra" är allemansrättens huvudregel.

é _ Bryter du mot en lag kan du dömas i domstol.

é _ Riksdagen beslutar om vilka lagar som gäller.

_Viktiga ord

oskrivna regler

normer

lagar

allemansrätten

rättssamhälle

straff

påföljd

juridik

#61

#166

proposition
skollagen
klimatlagen
förargelseväckande beteende

_Frågor

- #1. _Kan domstolen utdöma böter om man bryter mot en oskriven lag?
- #2. _Innebär ett rättssamhälle att alla får göra vad de vill?
- #3. _Vad är skillnaden mellan en regel och en lag?
- #4. _Varför är det viktigt att alla brott och straff står i lagboken?
- #5. _Ge några exempel på vad allemansrätten innebär.

_Polisen, åklagaren, domstolen

_Vi tänker oss en person som går runt på stan och bråkar och hotar. _Någon ringer polisen. _Vad kan då hända?

_Gripa

_Polisen får @gripa en person men måste sedan omedelbart ringa en @åklagare. _Det är åklagaren som bestämmer om personen ska släppas fri eller anhållas. _En åklagare är en jurist som är anställd av staten för att tillsammans med polisen utreda brott och väcka @åtal. _Om åklagaren kommer fram till att personen inte ska anhållas måste hen omedelbart släppas fri.

_ Anhålla

_Åklagaren har rätt att @anhålla någon i maximalt tre dygn så att inte den misstänkte flyr, förstör bevis eller begår nya brott. _Att vara anhållen innebär att man sitter inlåst. _Inom tre dygn ska den anhållne antingen släppas fri, eller så ska åklagaren begära att personen häktas.

_ Häkta

_Domstolen kan @häkta en misstänkt person medan polis och åklagare fortsätter att utreda brottet. _Den normala häktningstiden är #14 dygn, men det händer att åklagaren begär att den häktade ska omhäktas. _Om åklagaren tror att den häktade är skyldig och blir dömd, kommer åklagaren att @@väcka åtal; hos domstolen.

_Domstolen dömer

_Vid @rättegången berättar åklagaren för domarna allt som talar för att den åtalade är skyldig. _Den åtalades försvarsadvokat däremot berättar allt som talar för att den åtalade är oskyldig. _Domstolen kommer sedan att bestämma om den åtalade är skyldig eller oskyldig.

_Domstolen ska döma, fälla, en person bara om domstolen är säker på att inte någon annan kunde ha begått brottet. _Om domstolen inte är säker på sin sak bör den "hellre fria än fälla". _Det betyder att den ska frikänna, släppa den åtalade fri.

_Det betyder att det finns en och annan skyldig som blir frikänd för att det inte finns tillräckligt med bevis. _Däremot ska ingen oskyldig person dömas.

_ Vilken påföljd ska den skyldige få?

_ Om domstolen kommer fram till att den åtalade är skyldig, ska också brottet fastställas. _ Den här bråkande personen på stan, vilket brott har han gjort sig skyldig till: olaga hot? misshandel, lindrig misshandel eller grov misshandel?

_ Därefter ska domstolen bestämma straffet, påföljden.

_ Påföljden inte är exakt densamma för alla som begår samma brott.

_ Domstolen tar hänsyn till om det finns någon förmildrande omständighet som kan göra att domstolen dömer ett lindrigt straff.

_ En som begår brott första gången bedöms troligen lindrigare än den som har dömts flera gånger tidigare.

_ Eller finns det något försvårande som gör att domstolen dömer ett hårdare straff?

=== Bildbeskrivning =====

_ Skiss över vem gör vad.

_ Polisen:

_ Ett brott bli känt av polisen.

_ Det kan ge böter, eller så
_ startas en förundersökning.

_ Förundersökningen kan göra att en
_ person bli misstänkt.

_ Är den misstänkte under #15 år
_ går ärendet vidare till
_ socialnämnden.

_ Är den misstänkte vuxen kan denne
_ bli gipen.

_ Åklagare:

_ Kan anhålla en misstänkt.

_ Kan häkta en misstänkt.

_ Väljer att inte väcka åtal, eller
_ väcka åtal.

_ Kan också besluta om böter
_ istället för åtal.

_ Domstol:

_ Om åklagare väcker åtal.

_ Rättegång, domstolen dömer.

_ Den åtalade blir frikänd eller
_ blir dömd.

_ Domen kan innebära: böter,
_ villkorlig dom, skyddstillsyn,
_ fängelse eller annat, till
_ exempel vård.

_ Kriminalvård:

_ Om domen blir skyddstillsyn kan
_ det leda till samhällstjänst
_ eller övervakning.

_ Om domen blir fängelse hamnar den
_ dömda i fängelse.

=====

_ Samtala

_ Är det bra eller dåligt att man
_ ofta får kortare straff om det är
_ första gången man begår ett brott?

_ Ekorren säger: _Gripa, anhålla,
_ häkta ... varför kan man inte bara
_ låsa in den skyldige direkt?

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Så här kan det se ut vid en rättegång. _ Vid det långa bordet sitter juristdomaren, notarien och de tre nämndemännen. _ Till höger på bilden sitter den åtalade och hans försvarsadvokat. _ Till vänster på bilden sitter åklagaren och brottsoffret (den målsägande). _ Vid det lilla bordet sitter ett vittne.

_ Bildbeskrivning

_ Tecknad bild. _ I bakgrunden syns ett långt bord med domaren, notarien och nämndemännen. _ I förgrunden ett bord för åklagaren och brottsoffret, samt ett bord för den åklagade och advokaten. _ Ett litet bord mellan advokat och åklagare är där vittnet sitter. _ Alla tre bord vetter emot det långa bordet med domare och nämndemän.

=====

_Straffet för @snatteri (kallas "ringa stöld" i lagboken) till exempel varierar från böter till högst #6 månaders fängelse.

_Domstolen dömer inte den som snattat en och två gånger till fängelse, men den som snattat många gånger kan få fängelse. Dessutom tar domstolen hänsyn till brottslingens ålder, åtminstone när det gäller mindre allvarliga brott.

_Här är några exempel på brott och de påföljder som anges i lagboken

é skadegörelse

- att medvetet förstöra något som man själv inte äger
- böter eller fängelse u högst ett år

é åverkan

- lindrig skadegörelse kallas åverkan
- böter

é misshandel

- att skada en annan person
- fängelse i högst två år

#64

#175

é lindrig misshandel

- att skada en annan person
- böter eller fängelse i högst sex månader

é utpressning

- att hota någon för att få pengar
- fängelse i högst två år, om brottet är lindrigt böter

é förtal

- att sprida rykten om att någon till exempel är en tjuv
- böter, vid grovt förtal böter eller fängelse i två år

_Brott på internet

_Idag har många människor tillgång till internet. _Internet ger oss möjlighet att leta efter fakta, söka information, hålla kontakt med människor med mera. _Det innebär också att vi har ansvar för vad vi skriver och vilka bilder vi laddar upp. _Det kan till exempel vara brottsligt att sprida rykten eller att förolämpa någon. _Detta gäller både när vi pratar och när vi skriver till exempel på internet.

#64

#176

_Man måste också tänka sig för vilka bilder av andra man lägger ut. _Tänk så här: "_Vilka bilder på mig skulle jag vilja sprede på sociala medier?"

_Man får inte heller säga att man är någon annan för att lura folk.

_Var uppmärksam när du chattar på internet och tänk dig för.

_Frågor

#1. _Vem beslutar om någon ska gripas, anhållas eller häktas?

#2. _Vad menas med att domstolen ska: "hellre fria än fälla"?

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym fem av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Innehåll volym fem

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren	_I
_Aktivitet -- _Värdera brott	
(#65)	#178
_Hållplats #2 (#66)	#181
_Ungdomar och brott (#67)	#183
_Konsekvenser av kriminalitet	
(#70)	#191
_Aktivitet -- _Vad gör man	
med unga som begår grova	
brott? (#72)	#197
_Hållplats #3 (#73)	#201
_Demokrati och _Diktatur (#74) ..	#203
_Vad är demokrati? (#75)	#205
_Hållplats #1 (#78)	#214
_Val och folkomröstningar	
(#78)	#216
_Partierna i riksdagen (#80) ..	#220

_Aktivitet -- _Värdera brott

_Nu ska du få fundera vilka brott som är allvarliga och vilka som är mindre allvarliga. _I listorna _A, _B och _C hittar du tre brott.

_Frågor

#1. _Markera med #1 det brottet du tycker ska ha det hårdaste straffet, med #2 det som inte ska ha ett fullt så hårt straff och #3 det som du tycker ska ha det lägsta.

_När du funderar över brotten ska du utgå från att det är ett allvarligt brott, ett som troligen ger det hårdaste straffet för denna typ av brott.

_Listor:

_A

é utpressning ---

é grov misshandel ---

é ringa stöld (snatteri) ---

_B

é gromning (att kontakta och stämma träff med barn i sexuellt syfte via en chattsajt) ---

é förtal (att sprida rykten om att någon till exempel är en tjuv)

é skadegörelse (att medvetet förstöra något som man själv inte äger) ---

_C

é åverkan (lindrig skadegörelse kallas åverkan) ---

é sexuellt ofredande (blottning eller sexuellt beröra ett barn under #15 år eller få barnet att medverka i någon form av sexuell handling) ---

é olaga hot (när någon hotar en annan person så att den hotade blir allvarligt rädd) ---

#2. _ När du gjort din rangordning ska du jämföra den med en kompis. _ Tycker ni lika? _ Om inte, förklara hur du tänkt.

_ När ni enats om en rangordning kan ni fråga läraren hur domstolarna ser på brotten.

_ Vad dömer de till?

#3. _ Håller du med domstolarnas värdering av straffen?

_Hållplats #2

_Sammanfattning

é _ När en person grips av polisen, ska en åklagare omedelbart avgöra om hen ska anhållas eller släppas fri.

é _ Åklagaren måste inom tre dygn besluta om en anhållen person ska släppas fri eller begäras häktad.

é _ Åklagaren ska väcka åtal mot en åtalad om åklagaren tror att den åtalade blir dömd.

é _ Om domstolen inte är säker på att den åtalade är skyldig bör den fria.

é _ Domstolen tar hänsyn till förmildrande eller försvårande omständigheter när domstolen utdömer straffet.

_Viktiga ord

gripa
anhålla
häkta
åklagare
väcka åtal
rättegång
snatteri
skadegörelse
åverkan
misshandel
utpressning
förtal

_Frågor

- #1. _Hur länge får en person vara anhållen?
- #2. _Vad innebär utpressning?
- #3. _Förklara vad en åklagare arbetar med.
- #4. _Vilka personer finns i en rättegångssal under en rättegång?
- #5. _Vad kan förmildrande omständigheter vara när domstolen avgör straffet för en dömd person?
_Försvårande omständigheter?

#67

#182

::: #67 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Ungdomar och brott

_Om en #12-åring bryter mot lagen är det lika brottsligt som om en vuxen gör det. _Men den som är under #15 år är inte @straffmyndig. _Att vara straffmyndig betyder att man är gammal nog att bli dömd för de brott som man begår. _En #12-åring som begår ett brott kan alltså inte dömas. _En #15-åring däremot som är misstänkt för att ha begått brott kan åtalas av åklagare och ställas inför domstol.

_Men vad händer när en #12-åring åker dit för ringa stöld (snatteri)?
_Vi kallar snattaren för _Mira.

@@__ICA-HANDLAREN _Marcus; berättar:

"_Jag ringer alltid polisen när någon snattar, även om det är ett barn. _Det är så vi handlare har kommit överens om. _Det blir bäst så, även för snattaren.

#67

#183

_Jag tycker det är trist med alla snatterier. _Alla ärliga kunder får ju betala för vad några stycken stjälar."

_Vad händer sedan? _Här berättar @@polisen _Janj:

"_När vi kommer till affären och vi ser att det är en så ung snattare, ringer vi alltid vårdnadshavaren, som oftast är föräldrarna, och berättar vad som har hänt. _Antingen kommer sedan en förälder och hämtar barnet eller så kör vi hem barnet till föräldrarna. _Sedan skickar vi en polisanmälan till socialtjänsten, som får ta över."

_Det var första gången _Mira åkte dit för snatteri. _Då kan det sluta med att hon och hennes föräldrar kallas till socialkontoret och där träffar en socialekreterare.

_Så här berättar @@social-sekreteraren _Madeleinej:

"_När vi har fått information från polisen att en så ung person har snattat, kallar vi vårdnadshavarna för ett samtal. _Då ska också barnet vara med. _Ofta föreslår vi @medling som innebär att någon från socialtjänsten följer med barnet till affären. _Där träffar barnet affärsinnehavaren och ber om förlåtelse. _De båda skakar hand och affärsinnehavaren välkomnar pojken eller flickan tillbaka till affären för att handla. _Ofta är det sista gången det här barnet snattar."

_Marcus, _Jan och _Madeleine är riktiga personer som arbetar i _Arboga och _Köping.

_Socialnämnden har ansvaret för unga
_brottslingar

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Varför, tror du, drog de här
ungdomarna på lunchrasten iväg
till affären för att snatta?

_Bildbeskrivning

_Foto. _Fyra ungdomar. _Tre
killar och en tjej står vid en
hylla i en affär. _En av killarna
stoppas någonting i sin bag. _En
kille står framme vid hyllan och
har något i sin hand. _Tjejen och
en kille tittar med oroliga miner.

=====

_Ett fåtal barn och ungdomar begår
många brott eller begår allvarliga
brott. _Det kan vara ett gäng tjejer
på #12--#13 år som stjälar plånböcker
från äldre personer. _Det kan vara
några killar på #12--#14 år som
driver omkring på stan och rånar

ensamma killar eller tjejer. _Eller vi kan tänka oss att _Mira fortsätter att snatta i den ena butiken efter den andra. _Eller så börjar hon stjäla dyra saker.

@_Socialtjänstlagen bestämmer att om föräldrarna inte kan ta hand om sitt barn på ett bra sätt, kan socialnämnden besluta att familjen ska få en @stödperson som träffar barnet och familjen, kanske flera gånger i veckan. _Stödpersonen försöker hjälpa till och samtidigt se till att barnet inte fortsätter att begå brott. _Socialnämnden består av politiker i kommunen som bestämmer vad socialsekreterarna och de andra på socialförvaltningen ska göra. _Allt som bestäms ska vara @@för barnets bästa;.

_Ibland kommer socialnämnden fram till att det är föräldrarna som är huvudproblemet, inte barnet. _Då kan socialnämnden bestämma att barnet inte längre får bo hemma hos sina föräldrar. _I stället ska barnet bo hos en annan familj, i ett @familjehem. _Ofta har de här barnen #68 #187

eller ungdomarna begått grova brott som till exempel rån då de med kniv har hotat andra barn att lämna ifrån sig jacka, mobil, pengar och så vidare. Antalet barn som rånar andra barn har mer än fördubblats under senare år.

::: #69 ::::::::::::::::::::::::::::::

Ungdomar som fortsätter med allvarliga brott kan hamna på ett slutet behandlingshem, där de ska få omvårdnad och stöd medan de går i skolan eller arbetar. Att behandlingshemmet är slutet innebär att ungdomarna är inlåsta och inte kan röra sig fritt utanför behandlingshemmet.

Skadeståndsskyldig, men inte straffmyndig

Frida är #13 år och går i sexan.

Just nu hatar hon skolan. Under en skoldag tänder hon eld på en papperskorg på en toa i skolan.

Elden tar sig, larmet går. Skolan utryms. Brandkåren kommer, men lyckas inte släcka elden helt utan

#69

#188

delar av skolbyggnaden brinner upp.
_Som tur är kommer alla, både elever
och personal, oskadda ut ur skolan.
_Polisen kommer och utreder
@@förberedelse till mordbrand; --
det kunde ju ha gått så illa att
människor hade omkommit i branden.
_Frida grips och erkänner till sist
att hon tänt på papperskorgen. "Men
jag ville bara sabba lite, jag ville
absolut inte att skolan skulle
brinna. _Jag hatade skolan just då."

_Vad händer? _Frida är inte
@straffmyndig så hon kan inte dömas
för förberedelse till mordbrand.
_Kommunens försäkringsbolag ersätter
vad det kostar att reparera
skolbyggnaderna och sätta upp
skolbaracker under byggnadstiden.
_Försäkringsbolaget skickar nu ett
krav på skadestånd till _Frida.
_Naturligtvis har _Frida inga pengar
och kan inte betala. _Skulden växer
hela tiden, eftersom försäkrings-
bolaget får ränta på skuldbeloppet.
_Barn under #15 år är inte
straffmyndiga men @skadestånds-
ansvaret gäller även för barn långt

under #15 år. Så Frida får krav på skadestånd. Det kan vara hela summan, i det här fallet några miljoner. Eller i bästa fall har summan jämkats ned till några hundra tusen kronor.

Försäkringsbolagen lägger inte ned processen bara för att barnet inte har pengar, eller för att man tycker synd om barnet. "Jag skulle gissa att det är någon sådan process i Sverige varje vecka. Inte bara för skolbränder utan även för till exempel bilbränder", säger juridikprofessorn Mårten Schultz vid Stockholms universitet.

När Frida efter några år börjar tjäna pengar dras pengar vid varje lön för att betala av skulden till försäkringsbolaget. I allra bästa fall är hon skuldfri i #30-årsåldern.

Frågor

#1. Vad kallas snatteri i lagboken?

#2. Förklara varför en brand i en papperskorg i skolan kan kallas "förberedelse till mordbrand".

#70

#190

_Konsekvenser av kriminalitet

... för den enskilde

_I det här avsnittet har du träffat två barn och ungdomar som har begått brott, _Mira och _Frida. _Hur kommer deras brottslighet att påverka deras framtida liv? _Här är några tänkbara konsekvenser.

_Om det här var sista gången @_Mira snattade, kommer det inte att bli några konsekvenser. _Hon inser att hon gjorde något dumt när hon stoppade på sig varor i __ICA-butiken och kommer aldrig att göra om det. _Efter en tid raderas hennes namn ut ur socialtjänstens register. _Hon är som vilken ungdom som helst.

@_Frida inser också att hon gjorde något dumt, men för henne är det svårare att glömma och gå vidare. _Hon är inte dömd och finns inte i något brottsregister, men skadeståndet förföljer henne.

_Hon måste under lång tid betala av skadeståndet och har därför inte lika mycket pengar att röra sig med som sina kompisar.

_Även för dem som begår grövre brott är situationen komplicerad.

_Under flera år framåt kommer de att märka av sin tidigare brottslighet.

_De närmaste åren kan de knappast ta körkort. _Många arbetsgivare kollar också polisens @belastningsregister, där dömda brottslingar finns antecknade, och då är det möjligt att de får svårt att få jobb. _Men om de sköter sig i fortsättningen skulle ändå många vilja ge dem chansen och de skulle kunna gå vidare i livet.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Klotter är den vanligaste formen av skadegörelse, som är ett brott som kan ge böter eller fängelse i högst ett år. _Vid grov skadegörelse kan det bli fyra års fängelse. _Ofta dömds klottraren också till skadestånd.

#70

#192

_Bildbeskrivning

_Foto. _En grön husvägg. _Det är galler för de två fönsterna.

_Väggarna är nedklottrade. _En kille med en röd overall målar över klottret med grön färg.

=====

... och för samhället

_För samhället, för oss alla, är kriminaliteten ett jätteproblem som kostar enorma pengar. _Polisens uppgift är inte bara att utreda brott och jaga bovar, utan också att försöka förhindra att brott sker.

_Det är därför poliser bevakar vissa fotbollsmatcher eller gör hastighetskontroller och nykterhetskontroller.

_Narkotika kostar inte bara samhället mycket pengar utan också mycket personligt lidande.

_Narkomaner begår brott för att skaffa narkotika. _När de är narkotikapåverkade är risken stor att de begår ytterligare brott, misshandel, olovlig körning och så

#70

#193

vidare. _Därför är det viktigt att försöka förhindra att narkotikan kommer in i _Sverige och stoppa försäljningen av knark. _Den svenska polisen samarbetar här med de __EU:s polismyndighet _Europol och med polisen i många andra länder.

::: #71 ::::::::::::::::::::::::::::::

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_I _Åkersberga tre mil norr om _Stockholm ligger _Österåker-anstalten, en så kallad klass #2-anstalt, alltså med den näst högsta säkerheten. _Där förvaras drygt #80 intagna (fångar).

_Kumla och sex andra fängelser har den högsta säkerheten (klass #1-anstalter). _Klass #3-anstalter är öppna anstalter där de intagna har relativt stor frihet.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Taget ovanifrån.

_Anstalten består av flera stora byggnader. _Hela området är omringat av höga murar.

#71

#194

_Det finns även höga staket och murar som delar upp området i olika enheter.

=====

_Ekorren säger: _Vaddå stöld? _Jag lånade ju bara nötterna!

@@_Organiserad brottslighet; kallas sådan verksamhet som bedrivs av ligor och som tjänar pengar på till exempel narkotikasmuggling och människohandel. _Det krävs stora polisinsatser för att stoppa ligornas brottslighet. _De här brottslingarna är ju proffs, de vet exakt vad de ska göra och inte göra för att komma undan polisen.

_Kriminaliteten skapar otrygghet i samhället. _Många barn och ungdomar, men också många äldre personer vågar inte gå ut på kvällarna för att inte riskera att bli utsatt för rån eller misshandel. _Många husägare är oroliga för att drabbas av inbrott och stölder. _Polisens resurser räcker inte till för att vara överallt. _På många orter har

#71

#195

poliskontoren stängts ned. _Vad polisen ska prioritera, och inte prioritera, är en fråga som ständigt pågår, inte bara bland politiker utan också bland vanligt folk.

_Samtala

_Där du bor, känner du dig trygg när du går hem på eftermiddagen, eller på kvällen?

_Frågor

#1. _Vad är polisens belastningsregister?

#2. _Polisens uppgift är också att förhindra att brott sker: _Hur kan det gå till?

_Aktivitet -- _Vad gör man med unga som begår grova brott?

_Hur bör ungdomar som begår brott behandlas? _De barn under #15 år som rånar och hotar andra unga?

_Här är två åsikter från två politiska partier. _Först
_Moderaterna:

é _Möjligheten att i hemmet vårda ungdomar som begår brott ska kraftigt begränsas.

é _Häktning av unga brottslingar ska ske i fler fall än i dag, vid allvarliga brott och när det finns risk för återfall.

é _Fler särskilda ungdomshäkten inrättas där de unga kan studera.

_Sedan får _Vänsterpartiet komma till tals:

é _Starkare insatser från socialtjänsten, skolan och resten av samhället.

é _Resurserna ska tidigt riktas mot de ungdomar som polisen och socialtjänsten bedömer vara i riskzonen.

é _Om samhället börjar straffa ungdomar med olika typer av inlåsning så stärks bara deras kriminella beteende.

_Frågor

#1. _Ett av partierna tycker man ska ge unga straff snabbare och hårdare, _Moderaterna eller _Vänsterpartiet?

#2. _Man skulle kunna säga att ett av partierna ovan tar främst upp förebyggande åtgärder -- åtgärder som ska förhindra att ungdomar börja begå brott. _Vilket parti?

#72

#198

- #3. Moderaterna vill ha ungdomshäkte där ungdomar kan studera under tiden de är häktade. Men Vänsterpartiet tycker det kan vara farligt att låsa in ungdomar. Hur resonerar Vänsterpartiet, vad kan vara farligt med det?
- #4. Vilka åtgärder tror du idag skulle ge mest effekt mot ungdomsbrottsligheten. Motivera ditt svar!

- é Att låsa in unga i så liten utsträckning som möjligt.
Hellre satsa på de unga som är i riskzonen och ge socialtjänsten mer pengar?
- é Att ha hårdare straff som avskräcker och tvingar unga att sitta i fängelse längre tid?

- #5. Diskutera ditt svar i fråga #4 med de andra i klassen.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ En misstänkt ung rånare förs till polisstationen för förhör.

_ Bildbeskrivning

_ Foto. _ En person med svart jacka sedd bakifrån. _ Han har jackans luva på huvudet. _ På vänster sida står en manlig polis och på höger sida står en kvinnlig polis.

=====

_Hållplats #3

_Sammanfattning

é _Socialtjänsten tar hand om minderåriga som har snattat eller begått annat brott.

é _Du är straffmyndig när du fyllt #15 år. _Men även barn och ungdomar under #15 år är skadeståndsansvariga.

é _Den organiserade brottsligheten är ett stort samhällsproblem.

é _Brottsligheten kostar samhället mycket pengar men också mycket personligt lidande.

_Viktiga ord

straffmyndig

medling

socialtjänstlagen

belastningsregistret

skadeståndsansvar

förberedelse till mordbrand

den organiserade brottsligheten
stödperson
för barnets bästa
familjehem
slutet behandlingshem

_Frågor

- #1. _Vad kallas ringa stöld i dagligt tal?
- #2. _Vad är belastningsregistret?
- #3. _Vilka följder kan kravet på skadestånd få, även för den som är under #15 år?
- #4. _Vad är den organiserade brottsligheten?
- #5. _När polisen gör blåskontroller längs vägarna är ett syfte att hitta dem som kör bil rattfulla. _Men alkoholkontrollerna har också ett annat syfte. _Vilket?

_Demokrati och _Diktatur

_Dina föräldrar är inte nöjda med hur skolan där du går fungerar.

_Därför skriver de en kritisk insändare. _Nu kan det hända två saker beroende på om du bor i en demokrati eller i en diktatur:

_Skolpolitikerna svarar på insändaren och berättar hur de tycker att det är i skolan och vad som skulle kunna förbättras. _Rektorn på din skola bjuder in dina föräldrar för ett samtal om din skola. _Du får gärna vara med om du vill.

_Politikerna i din kommun bestämmer att dina föräldrar ska avskedas från jobbet. _Din äldre bror får inte fortsätta studera på universitetet. _Du själv mobbas av rektorn och lärarna på skolan.

_Vilket alternativ är en diktatur?

_Och vilket alternativ är en demokrati?

=== Bildbeskrivning =====
_Foto. _En vallokal. _Det finns
tre gröna bås på stativ. _Bakom
varje bås skymtar ben på
människor. _Bredvid mittenbåset
står en man med sitt barn på
armen. _Det finns även ett mindre
bås som står på ett bord. _Bakom
båset sitter en kvinna.
=====

_Läs om ...

é vad demokrati innebär och några
kännetecken på demokratiska
länder.

é vad demokrati i skolan är, hur
elever kan vara med och påverka.

é skillnaden mellan direktdemokrati
och representativ demokrati.

é några av våra politiska partier i
_Sverige.

é vad som kännetecknar en diktatur.

_Vad är demokrati?

_Vi börjar med att förklara vad @demokrati är. _Demokratiska länder har det här gemensamt:

é _Allmän och lika rösträtt: _Alla människor i landet över en viss ålder får rösta, och alla har en röst. _Alla människor har alltså lika värde.

é _Yttrandefrihet: _Alla har rätt att säga och skriva vad man vill. _Man kan alltså fritt uttrycka sina åsikter. _Men även i en demokrati kan det vara olagligt att skriva och säga vissa saker.

é _Hänsyn till minoriteterna: _Majoriteten måste tänka på minoriteterna och ta hänsyn till dem.

_Ordet demokrati kommer från grekiskan och betyder folkmakt, det är folket som ska bestämma, inte

kungen eller någon annan. Men demokrati handlar inte bara om politik, riksdagen och hur de vuxna går och röstar. Demokratin gäller också för dig och dina kompisar i skolan. Därför börjar vi i klass #6_B.

Frågor

#1. Vad betyder det att rösträtten är allmän och lika?

#2. Vad betyder ordet demokrati?

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Bild från första lagutskottets sammanträde på #1920-talet. Agda Östlund (andra personen till höger) är rummets enda kvinna.

Politik var på den tiden något för män. Agda var socialdemokrat från Köping. Hon blev intresserad av politik när hon var medlem i nykterhetsrörelsen. Agda var en av de fem kvinnor som valdes in i riksdagen #1921 när det äntligen blev tillåtet för

#75

#206

kvinnor att sitta i riksdagen.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Från #1920-talet. _Det sitter #16 män och en kvinna runt ett stort träbord. _Bilderna är från lagutskottets sammanträde och _Agda _Östlund är den enda kvinnan. _Bakom bordet längs väggarna står #17 män.

=====

::: #76 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Demokrati i skolan och i klassen

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Demokratin började i _Athen för cirka #2500 år sedan. _Templet _Parthenon byggdes på #400-talet före _Kristus efter beslut av invånarna i _Athen.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Templet _Parthenon är delvis en ruin. _Det är byggt av sten och har flera rader av höga pelare. _En bred trappan går upp

#76

#207

till templet.

=====

_Klass #6_B har klassråd och ska diskutera och besluta om klassresan på våren. _Om det finns tid ska också hopprutorna på skolgården diskuteras. _En @dagordning är en lista på frågor som ska diskuteras och beslutas på mötet. _De här två frågorna finns på dagordningen för det här klassrådet:

é _Klassresan

é _Hopprutorna

_Det är bra om det finns regler för ett klassråd. _Annars blir det lätt kaos om alla pratar i mun på varandra.

_Först ska man välja en @ordförande för mötet. _Hen ska leda mötet, det vill säga bestämma vem som får prata. _En bra ordförande ser till att inte bara ett par elever pratar hela tiden, utan försöker få alla att säga något.

#76

#208

Därefter väljer man en
@sekreterare och en eller två
@justerare. Sekreterarens uppgift
är att skriva @protokoll.

Justeraren ska kontrollera att det
som står i protokollet stämmer med
det som beslutades vid mötet.

Protokollet är alltså en källa till
vad som hände vid just det här
klassrådet, och ordförandens och
justerarens namnteckningar visar att
det inte är förfalskat.

Ordföranden ska också se till att
alla förslag som kommer från
eleverna tas upp på mötet och inte
glöms bort. När alla fört fram sina
förslag, är det dags att @rösta. Om
det bara finns två förslag till
resmål blir det enkelt.

é Skansen i Stockholm (förslag A)
é Djurparken i Furuviik utanför
Gävle (förslag B)

Ordföranden ber alla som vill ha
förslag A att räcka upp handen, och
så räknar man uppsträckta händer.

Därefter förslag B. Det förslag

#76

#209

som har fått majoritet, har fått flest röster, vinner -- alltså @majoritetsprincipen gäller.

Om det kommer fler än två förslag från eleverna, kan det vara lämplig att rösta i två omgångar.

Ordföranden frågar då eleverna "Kan vi besluta om att vi röstar i två omgångar? Andra omgången blir då mellan de två förslag som får flest röster i första omgången."

::: #77 ::::::::::::::::::::::::::::::

Alla får lite kortfattat säga varför de tycker som de gör, även Hubert som helst vill sitta i skolan och plugga. Så här blev resultatet av första omgången:

- _Skansen i _Stockholm, #5
- _Furuvik utanför _Gävle, #6
- _Liseberg i _Göteborg, #7
- _Legoland i _Danmark, #3
- _Strunta i resan och i stället läsa samhälle en hel dag i skolan, #1

_Andra omgången får eleverna rösta mellan _Liseberg och _Furuvik.

_Sekreteraren skriver i protokollet resultatet från de båda omröstningarna så att det är klart vilket förslag som till sist vann.

_Därefter kollar ordföranden tiden. " _Nu har vi sju minuter att diskutera hopprutorna. _Tycker ni att det fungerar bra med skolans hopprutor?" _Alla utom _Liam och _Noah säger " _Nej". " _Ok", säger ordföranden, "vad tycker ni? _En i taget."

#7--#8 elever får ordet, en efter en. _Alla tycker att killarna i #5_A lägger beslag på hopprutorna på nästan varenda rast. " _Jaha", säger då ordförande _Alina, "det här kan vi inte lösa nu. _Kan vi göra så här: _Jag, sekreteraren _Linus och justeraren _Kajsa får klassens uppdrag att prata med rektorn? _Vi berättar vid nästa klassråd."

_Så blev beslutet. _Ordförande _Alina förklarade klassrådsmötet avslutat. _Efter någon dag sätter

sekreteraren upp protokollet i klassrummet. Dessförinnan har såväl ordförande Alina som sekreterare Linus och justerare Kajsa skrivit under protokollet.

Första punkten på dagordningen vid nästa klassrådsmöte en månad senare blev:

Hopprutorna. Alina, Linus och Kajsa rapporterar.

Alla i klassen fick chansen att föra fram sina åsikter och fick vara med och besluta. Demokratin verkar fungera bra i den här klassen. Men det är inte alltid så lätt vare sig med klassrådsmöten eller demokrati -- i kapitlet Mänskliga rättigheter återkommer vi till det här klassrådet.

Samtala

Vilken fråga vill du ta upp på klassrådet nästa gång?

_Ekorren säger: _Demokrati är bra
_ när alla tycker som jag

_Frågor

#1. _Vad innebär majoritets-
_principen?

#2. _Vid ett möte, vilken uppgift
_har ordföranden, sekreteraren och
_justeraren?

_Hållplats #1

_Sammanfattning

é _Demokrati förutsätter

- allmän och lika rösträtt (alla får rösta och alla har en röst)
- yttrandefrihet (att alla får föra fram sina åsikter)
- och att de styrande tar hänsyn till minoriteter.

é _Demokrati fungerar också i klassrummet i skolan.

_Viktiga ord

demokrati
allmän och lika rösträtt
yttrandefrihet
majoritetsprincipen
hänsyn till minoriteter
dagordning
protokoll
ordförande
sekreterare
justerare
rösta

_Frågor

- #1. _Vad betyder ordet demokrati?
- #2. _Vad betyder lika rösträtt?
- #3. _Vad betyder ordet dagordning?
- #4. _Vilken uppgift har den som blir
vald till justerare?
- #5. _Vad betyder majoritets-
principen?

_Val och folkomröstningar

_För några århundraden sedan trodde man att _Gud hade gett kungen makt att bestämma allt i _Sverige. _Folket hade ingenting att säga till om.

_Idag är det annorlunda. _Demokrati betyder ju att det är folket som ska ha makten. _Folket visar sin vilja genom att rösta, gå till val och välja mellan olika politiska partier som vart och ett har sina politiker.

_Vart fjärde år är det val till riksdagen. _Valdagen är alltid andra söndagen i september. _Då står vallokaler i hela _Sverige öppna från morgon till kväll. _Man måste vara #18 år och svensk medborgare för att få rösta i riksdagsvalet.

::: #79 ::::::::::::::::::::::::::::::

_De politiska debatterna månaderna före valet kallas @valrörelsen.

_Alla politiska partier försöker få så många väljare som möjligt att rösta på deras parti. _På valdagen står ofta de politiska partiernas

#79

#216

medlemmar utanför vallokalen och delar ut valsedlar för sitt parti.

I vallokalen finns det gröna skärmar. Man går bakom en skärm och lägger en valsedel i ett kuvert och klistrar igen det. Så går man till kontrollanterna i lokalen som bockar av att man röstat och lägger kuvertet i en låda. Ingen får veta på vilket parti man har röstat: @valhemligheten är viktig. Om man ritar eller skriver något på valsedeln kan den bli ogiltig och räknas då inte med i resultatet.

De flesta länder gör som vi i Sverige: folket väljer politiker som sedan får besluta. Politikerna representerar alltså sina väljare.

Därför kallas den formen för @@representativ demokrati;.

Men ibland tillämpar vi i Sverige en annan form av demokrati, genom @folkomröstning. Det är inte ofta vi har haft folkomröstningar i hela Sverige. Det händer också att kommuner har folkomröstningar.

Men folkomröstningar är bara @rådgivande, det vill säga

politikerna behöver inte följa resultatet av folkomröstningen. De kan mycket väl besluta något annat.

Metoden att använda folkomröstningar kallas direktdemokrati. I Schweiz är direktdemokratin mycket vanlig och varje schweizare kan rösta i många folkomröstningar varje år om hen vill.

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Under valrörelsen ställer partierna ofta upp valstugor där de propagerar för sina egna politiska tankar. Vilka politiska partier ser du på den här bilden?

Bildbeskrivning

Foto. Ett torg. På torget finns valstugor. Det finns representanter från partierna vid valstugorna som pratar med väljarna. Från vänster står Socialdemokraterna, Sverigedemokraterna, Liberalerna och Vänsterpartiet.

=====

_Ekorren säger: _Ska alla få rösta?
_Mården och räven också? _Nu går
det för långt!

_Frågor

#1. _Vad är en representativ
demokrati?

#2. _Vad innebär det att _Schweiz är
en direktdemokrati?

_Partierna i riksdagen

_De @@politiska partierna; är viktiga i en demokrati. _I _Sveriges riksdag sitter förnärvarande följande politiska partier:

_Socialdemokraterna,
_Vänsterpartiet, _Miljöpartiet,
_Moderaterna, _Liberalerna,
_Centerpartiet, _Kristdemokraterna
och _Sverigedemokraterna.

_Socialdemokraterna och
_Vänsterpartiet kallas ibland
@socialistiska partier. _De vill att
skolor, äldreboenden och
vårdcentraler ägs och drivs av
kommunerna och regionerna. _De vill
ha en stark offentlig sektor.

_Socialdemokraterna samarbetar nu
med _Miljöpartiet, ibland också med
_Centerpartiet, och då kallas de
ofta @@de röd-gröna;.

_Se svällpappersbild.

=== Bildtext =====

Mandat i riksdagen efter valet
#2018

=====

Moderaterna, Kristdemokraterna,
Sverigedemokraterna kallas ofta för
ett konservativt block; som också
Liberalerna vill ansluta sig till.
De menar att det är bra med privata
skolor, äldreboenden och vårdcentral
och vill begränsa invandringen mer
än de röd-gröna.

Riksdagen består av 349
ledamöter. För att komma in i
riksdagen måste ett politiskt parti
få minst 4 procent av alla röster
i riksdagsvalet. Den här
fyra-procents-spärren; har
riksdagen bestämt för att det inte
ska bli för många småpartier i
riksdagen. Åtta partier kom in i
riksdagen vid valet 2018. Hur
antalet mandat (platser) fördelade
sig mellan dem ser du i stapel-
diagrammet ovan.

Inget politiskt parti kan idag
ensamt bestämma i riksdagen.

#80

#221

_Det parti som statsministern tillhör måste ta med i regeringen ytterligare något parti, eller åtminstone samarbeta med andra partier. _Det vanliga idag är att _Sverige har en @minoritetsregering, det vill säga det regerande partiet/de regerande partierna har färre än #175 mandat i riksdagen. _Inför @voteringar (omröstningar) i riksdagen måste då regeringen förhandla med andra partier för att få deras röster när riksdagsledamöterna röstar.

_Det här @är rörigt och svårt! _Men det är så demokratin fungerar. _I _Sverige måste den som utses till statsminister samarbeta med andra partier för att till exempel få riksdagens majoritet att rösta igenom budgeten.

_Ekorren säger: _Vilket parti tar upp mina frågor? _Gratis slipning av framtänderna, terapi för höjdrädda.

_Frågor

- #1. _Vad är fyra-procents-spärren?
- #2. _Hur många mandat i riksdagen måste en regering ha för att vara en majoritetsregering?

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym sex av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Innehåll volym sex

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren	I
_Vad är diktatur? (#81).....	#224
_Aktivitet -- _Analysera en propagandabild (#82).....	#229
_Hållplats #2 (#83).....	#232
_Så här styrs _Sverige (#84)....	#235
_Våra grundlagar (#85).....	#237
_Vad gör riksdagen? (#86).....	#240
_Vad gör regeringen? (#87)....	#244
_Statschefen (#88).....	#248
_Hållplats #1 (#89).....	#252
_Kommuner (#90).....	#255
_Aktivitet -- _Kommunens uppgifter (#91).....	#259
_Regioner (#92).....	#263

_Vad är diktatur?

_I en @diktatur är det ett parti som har makten och som till och med tar till våld för att behålla makten.

_De som tycker annorlunda än det styrande partiet förföljs, förlorar jobbet, sätts i fängelse eller blir till och med mördade. _Många

diktaturer har politiska val med allmän rösträtt. _Men när det bara finns ett parti att rösta på är det självklart att det partiet vinner.

_Ibland kan det i diktaturer finnas andra partier, men deras politiker får inte synas i tv eller delta i politiska debatter. _Journalister som försöker skriva om det styrande partiets diktatoriska metoder hotas, sätts i fängelse eller "försvinner", det vill säga mördas. _Sådana oppositionspartier har inte en chans att komma till makten, och skulle de få många röster i valet, fuskar det styrande partiet med rösträkningen.

De flesta länder som är diktaturer finns i Asien och Afrika. Eritrea, Etiopien, Iran, Nordkorea och Kina är några av de länder som brukar anges som de grymmaste diktaturerna i världen. En del diktaturer är "snällare" än andra och brukar då kallas @@auktoritära länder;.

Diktaturerna är alltså inte alltid diktaturer till hundra procent. Detsamma är det med världens demokratier, alla är de mer eller mindre demokratiska. EU till exempel består enbart av demokratier -- ändå kritiseras främst Ungern och Polen för att begränsa demokratin genom att regeringen lägger sig i domstolarnas arbete.

_Så här fungerar diktaturen
_Nordkorea

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Bara de mest trogna och
hängivna anhängarna får komma nära
_Kim _Jong-_Un.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Nordkoreas diktator _Kim
_Jong-_Un. _Runt honom står många
av hans anhängare. _Några tar hans
hand och andra applåderar.

=====

_Nordkoreas diktator heter _Kim
_Jong-_Un. _Även hans far och farfar
var diktatorer. _När det är val till
_Nordkoreas riksdag måste alla över
#17 år rösta. _Den som inte röstar,
blir misstänkt för att inte stödja
_Kim _Jong-_Un, och det är
allvarligt. _Det finns bara ett
politiskt parti och på varje
röstsedel finns bara ett namn, som
är godkänt av det enda tillåtna

#81

#226

partiet. När man går och röstar lägger man röstsedeln, utan något kuvert, i en box, som står mitt i salen så att alla ser att man stoppar i "rätt" röstsedel. Klart att det styrande partiet då får alla röster! Om en nordkoreansk journalist skulle kritisera regeringen skulle det vara detsamma som att skriva under sin egen dödsdom. Vid senaste valet till parlamentet i Nordkorea röstade över 99,9 % av alla nordkoreaner, och alla röstade på den kandidat som kommunistpartiet hade bestämt.

::: #82 ::::::::::::::::::::::::::::::

Det mest tragiska med Nordkorea är ändå inte att landet är en diktatur. Det är för att landet är ett av världens absolut fattigaste länder där befolkningen svälter och barnen är undernärda. De politiska ledarna tillåter inte människor att tänka själva och få landet att utvecklas. Ledarna berikar sig själva och satsar på militären, motorvägar och skrytbyggen.

_Frågor

#1. _Hur kan _Kim _Jong- _Un i
_Nordkorea få i princip alla
röster i de politiska valen?

#82

#228

_Aktiviteten -- _Analysera en
propagandabild

_Nordkorea är en diktatur. _I
huvudstaden _Pyongyang står denna
staty. _Den visar inga kända
personer. _Tanken är att den ska
visa hur hela folket står bakom
partiets politik. _Vi ska nu
analysera statyn.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto. _En staty. _Det är tre
personer som utgör statyn. _De
lyfter alla varsin hand och håller
upp ett föremål. _I den andra
handen håller de alla en bok. _De
blickar framåt och ser ut som att
de är på väg mot gemensamt mål.
_Mannen längst till vänster är
finklädd och har skjorta, slips,
kavaj och finbyxor på sig. _I den
vänstra handen håller han upp en
fackla. _I mitten står en man med
skjorta och hängselbyxor. _I sin
höjda högerhand håller han en
hammare. _Till höger står en

#82

#229

kvinnan. _Hon har en klänning på sig. _I sin högra hand håller hon upp en skära.

=====

_Frågor

#1. _Hur många personer är det på bilden och är det män eller kvinnor?

#2. _Hur har konstnären valt att placera dem? _Står de bredvid varandra, efter varandra eller?

#3. _Vad har de i sina händer?

_I _Nordkorea brukar man säga att det finns tre samhällsklasser, tre stora grupper i samhället.

@_Arbetare -- de som jobbar i industrin, @bönder -- de som sköter jordbruket och @tjänstemän -- de som planerar och sitter på kontor och har lång utbildning.

#4. _Vilken grupp tillhör personen till vänster, personen i mitten och personen till höger? _Du ska titta på både kläderna och vad de håller i händerna.

#82

#230

- #5. _Konstnären vill att statyn ska ge uttryck för att alla står enade bakom partiets politik och gemensamt ska de bygga upp landet. _Du ska nu titta på dina svar och ge exempel på hur han gjort för att skapa denna känsla.
- #6. _Lek med tanken att du får ändra något, t.ex. låta personerna titta åt olika håll. _Hur hade det förändrat intrycket statyn ger?

_Hållplats #2

_Sammanfattning

é _Vanligaste sättet att bestämma är den representativa demokratin.

é _Folkomröstningar är en form av direktdemokrati.

é _Ett parti måste få minst #4 procent av rösterna för att komma in i riksdagen.

é _Det normala i _Sverige är att vi har en minoritetsregering.

é _I en diktatur kan ett parti även ta till våld för att behålla makten.

é _Nordkorea, _Iran och _Kina är exempel på mycket hårda diktaturer.

é _Ett auktoritärt land är ett land som inte är lika hårt och grymt styrt som en ren diktatur.

_Viktiga ord

valrörelsen
valhemlighet
representativ demokrati
folkomröstningar
rådgivande
direkt demokrati
socialistiska partier
de röd-gröna
ett konservativt block
fyra-procents-spärren
mandat
minoritetsregering
votering
diktatur
auktoritära länder

_Frågor

- #1. _ Vilket land i _Europa har flest folkomröstningar, det vill säga mest direktdemokrati?
- #2. _ Hur många riksdagsledamöter har den svenska riksdagen?
- #3. _ Vad innebär en votering/omröstning i två omgångar?
- #4. _ Vad är en minoritetsregering?
- #5. _ Skillnaden mellan demokrati och diktatur kan beskrivas på det här sättet: " _ I en demokrati är oppositionen en nödvändighet, i en diktatur är oppositionen ett hot." _ Förklara med egna ord!

_Så här styrs _Sverige

_I det här kapitlet beskrivs hur
_Sverige styrs, det vill säga hur
politiken fungerar. _Sverige är en
demokrati, men allt är ju inte
felfritt. _Demokrati är inget som
riksdagen kan besluta om en gång för
alla. _Ett demokratiskt land kan
alltid bli ännu bättre. _Man brukar
säga att demokratin måste erövras
varje dag. _Det handlar om att hålla
sig själv informerad, att själv
skapa sig en uppfattning, att lyssna
på andras argument och så till slut
själv ta ställning.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Riksdagshuset ligger på
_Helgeandsholmen i _Stockholm.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Riksdagshuset är en stor
byggnad i _sten. _Stenarna är
utsirad med former och figurer.

_Fotot visar baksidan, som har en
rundad form och följer
_Helgeandsholmens kant mot
vattnet.

=====

_Läs om ...

é de olika grundlagarna.

é riksdagens och regeringens
viktigaste uppgifter.

é vem som är _Sveriges statschef och
vad statschefen gör.

é _Sveriges kommuner och regioner.

é varför ___EU bildades och på vilka
område ___EU har makt.

_Våra grundlagar

_Får politikerna fatta vilka beslut som helst? _Nej, naturligtvis inte.

_Alla lagar och allt som beslutas av regeringen och riksdagen måste följa

_Sveriges @grundlagar. _Grundlagarna ger ramarna för hur demokratin ska fungera och är därför _Sveriges viktigaste lagar. _Här är de fyra grundlagarna:

é @_Regeringsformen bestämmer hur

_Sverige ska styras. _Främst

gäller det vem eller vilka som har rätt att besluta i olika frågor.

_Är det kungen, regeringen eller riksdagen som har rätt att besluta om höjd moms, om _Sverige ska lämna __EU, om kostnaderna för försvaret ska fördubblas?

_Regeringsformen innehåller också bestämmelser om mänskliga rättigheter.

- é @_Successionsordningen àuttalas
súkseschons-ù bestämmer vem som
ska vara @statschef i _Sverige.
- é @_Tryckfrihetsförordningen
bestämmer att det ska vara
tryckfrihet och yttrandefrihet i
böcker, tidningar och andra
tryckta medier.
- é @_Yttrandefrihetsgrundlagen
bestämmer att det ska vara
yttrandefrihet även i radio, tv,
filmer och webbplatser på
internet. _I kapitlet _Medier och
opinion kan du läsa om att @censur
är förbjudet för alla slags
medier, tryckta och otryckta.
_Där kan du också läsa om hur
människor kan försöka påverka
politiken genom att skapa opinion
i sociala medier.

_Frågor

- #1. _Regeringsformen är den
viktigaste av de fyra grund-
lagarna. _Vad står att läsa i den?
- #2. _Vad är det som bestäms i
successionsordningen?

#85

#238

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Pridefestivalen på _Kungsgatan i _Stockholm #2016. _Priderörelsen i _Sverige och i andra länder vill synliggöra homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera uttryck och identiteter och intersexpersoner, _HBTQI, i samhället.

_Priderörelsens färger pryder lastbilen.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Pridefestivalens parad går genom staden. _Massor av människor står vid sidan som åskådare. _En utsmyckad lastbil åker i paraden och det öppna flaket är pyntat med ballonger i rörelsens färger som är röd, orange, gul, grön, blå och lila.

_Av några ballonger har man format hjärtan och skrivit __LOVE.

_Bredvid bilen går människor i paraden och viftar med flaggor och ballonger.

=====

#86

#239

_Vad gör riksdagen?

_Riksdagsledamöterna bara pratar, pratar och pratar, säger du kanske?

_Ja, det är nog sant, och tur är det. _För i en demokrati talar man med varandra och försöker komma överens. _Men om de politiska partierna inte kan kompromissa och bli eniga, vinner det förslag som har flest röster. _Riksdagen har fyra viktiga uppgifter:

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Varje riksdagsledamot har vid sin plats en uppsättning knappar för att rösta för eller emot förslag som talmannen lägger fram.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En panel av knappar som varje riksdagsledamot har vid sin plats i riksdagen. _Vid votering används ja, nej eller avstår.

_Ledamoten kan också _Begära
_votering/rösträkning med en annan
knapp. _Med knapp kan ledamoten
även begära ordet i en debatt.

=====
é _Riksdagen bestämmer om lagar,
@@ "stiftar lagar";. _Lagar finns
det inom alla möjliga områden.
_Skollagen bestämmer till exempel
att alla barn i _Sverige måste
börja skolan det år de fyller sex.
_Tobakslagen förbjuder all rökning
på skolgårdar och på restauranger.
é _Bibliotekslagen säger att alla
kommuner måste ha ett bibliotek
där man gratis kan låna böcker.
é @@ _Riksdagen utser statsminister;.
@ _Talmannen, riksdagens ordföran-
de, kommer med förslag som sedan
riksdagens ledamöter röstar om.
é @@ _Riksdagen bestämmer om statens
finansiering, det vill säga hur
staten ska få in pengar
(inkomster) och hur pengarna ska
användas (utgifter). _Det är
riksdagen som till exempel har
bestämt att mervärdesskatten,

momsen, är #25 % på de flesta varor och tjänster, att den som tjänar mindre än #20100 kronor om året slipper betala inkomstskatt, att barnbidraget är #1250 kr i månaden.

é @@_Riksdagen kontrollerar regeringen; att regeringens ledamöter, statsråden, sköter sig och gör det som riksdagen vill. _Riksdagens kontroll av regeringen sker oftast odramatiskt och enkelt, till exempel genom att riksdagsledamöterna ställer muntliga frågor till statsråden. _Ett exempel är när _Per _Åsling (_C) #2016 ställde en fråga till statsrådet _Peter _Eriksson (__MP): "_Vad tänker statsrådet göra för att hela _Sverige ska få en god och likvärdig postservice?" _Varje torsdag är det frågestund i riksdagen och statsråden vet inte om frågorna i förväg.

_Skulle riksdagens majoritet och regeringen bli osams om en viktig fråga, är det alltid riksdagen som

#86 #242

vinner! _Riksdagen kan avsätta ett statsråd. _Om det är statsministern som avsätts måste hela regeringen avgå.

_Ekorren säger: _Talmannen bestämmer vem som ska få tala i riksdagen. _Men talmannen kan vara en kvinna!

_Frågor

- #1. _Nämn några lagar som riksdagen har bestämt, "stiftat".
- #2. _Vad innebär det att riksdagen bestämmer om statens finanser?

_Vad gör regeringen?

_Regeringen består av drygt #20 politiker, som kallas @statsråd eller @ministrar. _Viktigast är statsministern för det är statsministern som utser de andra statsråden. _Ungefär hälften av statsråden är chef för ett @departement, till exempel försvarsdepartementet och finansdepartementet. _Varje statsråd har omkring sig några handplockade politiker som tillhör samma politiska parti som statsrådet.

_Men de allra flesta som arbetar på departementen är vanliga anställda som jobbar vidare även om regeringen avgår och det kommer nya statsråd.

_I regeringsformen står att regeringen "styr" _Sverige. _Vad gör då regeringen när den styr? _Här är några exempel:

- é _Regeringen skriver ihop förslag till riksdagen, @propositioner. _En sådan proposition gällde skollagen, att skolplikten sänktes med ett år, till det år när barnet fyller sex år. _De viktigaste propositionerna varje år innehåller förslag till statens inkomster och utgifter. _De kallas @budgetpropositioner och är rejäla luntor som riksdagens ledamöter sedan får jobba med så att de kan besluta om statens finanser.
- é _Regeringen skriver regler som kallas @förordningar och som i detalj beskriver hur en lag ska tillämpas. _Skollagen har riksdagen stiftat och den bestämmer till exempel att mellanstadiets elever bland annat ska läsa samhällskunskap. _Men vad ska de läsa? _Jo, det står i kursplanen som är en förordning som regeringen har beslutat om. _Där står bland annat " _Riksdagen och regeringen och deras olika uppdrag." _Det har regeringen beslutat.

é _Regeringen ser också till att
_Skolverket, _Skatteverket,
_Migrationsverket och andra
@myndigheter gör det de ska och
följer riksdagens och regeringens
beslut. _Det var _Skolverket som
jobbade med förslaget till ny
kursplan i samhällskunskap och i
december #2019 lämnade sitt
förslag till regeringen, som sedan
ska besluta om kursplanen.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Sveriges första kvinnliga
statsminister _Magdalena
_Andersson framför sin
socialdemokratiska regering som
började regera den #30 november
#2021.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Magdalena _Andersson och
hennes regering. _De #23 i
regeringen inklusive _Magdalena
_Andersson står i två rader med
riksdagshuset bakom sig.

=====
#87

=====
#246

_Frågor

- #1. _Vad kallas de förslag som regeringen lämnar till riksdagen?
- #2. _Vad kallas regeringens viktigaste propositioner?

#87

#247

_Statschefen

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_En del av kungafamiljen: från höger på bild drottning _Silvia, kung _Carl __XVI _Gustaf, deras äldsta barn kronprinsessan _Victoria och hennes man, prins _Daniel. _Mellan _Victoria och _Daniel sitter deras äldsta barn, arvprinsessan _Estelle.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Kungafamiljen sitter utomhus, som en del av en stor publik. _De ser ut att sitta längst fram och de sitter på gulfärgade stolar. _Kronprinsessan och drottningen är klädda i folkdräkt, prinsen och kungen har kostym. _Estelle, som ser ut att vara #8--#10 år, har en ljus sommarklänning och en vit kofta.

=====

_Ekorren säger: _Inte lätt att vara
_kronprinsessa, _först när pappa dör
_får hon börja sitt riktiga jobb.

_Vår kung heter _Carl __XVI _Gustaf.
_De romerska siffrorna betyder #16
_så namnet uttalas àkarl den sextonde
_gustavù. _I tv och radio kallas han
_Kungen, _eller mera högtidligt _Hans
_Majestät. _Kungen är _Sveriges
_statschef. _När kronprinsessan
_Victoria tar vid blir hon vår
_drottning och _Sveriges statschef.
_Länder som har en statschef som
_ärver sitt jobb kallas @monarkier.
_Motsatsen är @republiker som har en
_statschef som väljs, till exempel i
_Finland, _Tyskland och __USA.
_Republikernas statschefer kallas
_presidenter.

_Kungen har ingen politisk makt.
_Man brukar säga att statschefen är
_en symbol för _Sverige. _Det är
_statschefen som tar emot utländska
_statschefer när de kommer till
_Sverige. _Han åker också ofta
_utomlands för att besöka andra

länder och deras statschefer och gör på så sätt reklam för Sverige.

Kungen får inte lägga sig i politiken. Vad han har för åsikter om vargjakt, om kärnkraft och annat i politiken får han gärna berätta för drottning Silvia, men inte för tv eller andra medier. Statschefen har rösträtt, men av gammal tradition röstar ingen i kungahuset.

Kungahusets medlemmar är de enda som inte har religionsfrihet i

Sverige. Kungen måste tillhöra protestantismen som Gustav Vasa införde i Sverige på 1500-talet.

Så om kronprinsessan Victoria skulle lämna Svenska kyrkan och gå över till exempelvis katolicismen eller islam får hon inte fortsätta vara kronprinsessa.

Samtala

Är du för monarki eller republik?

_Frågor

- #1. _Vad betyder det att _Sverige är en monarki?
- #2. _Vad heter _Sveriges statschef?

_Hållplats #1

_Sammanfattning

é _Regeringsformen och de övriga tre grundlagarna bestämmer vem som ska bestämma i _Sverige.

é _Riksdagens #349 ledamöter är svenska folkets representanter och bestämmer för folket.

é _Riksdagen utser statsminister, stiftar lagar och beslutar om statens finanser, propositioner.

é _Riksdagen kontrollerar regeringen och kan till och med avsätta regeringen.

é _Regeringens medlemmar kallas statsråd eller ministrar.

é _Sverige är en monarki och statschef är vår kung _Carl ___XVI
_Gustaf.

_Viktiga ord

grundlag
regeringsformen
successionsordningen
tryckfrihetsförordningen
yttrandefrihetsgrundlagen
talmannen
statsråd
proposition
förordning
myndighet
departement
statschef
monarki
republik
president

_Frågor

- #1. _Exakt hur många ledamöter sitter i riksdagen och ungefär hur många finns i regeringen?
- #2. _Om riksdagens majoritet och regeringen blir osams, vem vinner då?
- #3. _Vilken makt har riksdagen?
- #4. _Vilken makt har regeringen?
- #5. _Vilka uppgifter har kungen?

_Kommuner

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Politikerna i kommunen be-
stämmer mycket. _Kommunfullmäktige
beslutar om att bygga ett badhus.
_Fritidsnämnden bestämmer sedan om
öppettider, vad det ska kosta att
gå dit och annat.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Inne ifrån ett badhus.
_Fyra killar står under en
vattenfontän.

=====

_Sverige är indelat i #290
@kommuner. _En del kommuner kallar
sig städer -- exempelvis _Haparanda,
_Stockholm, _Borås och _Malmö -- men
alla, stora som små, styrs på samma
sätt enligt @kommunallagen.

_Stockholm, _Göteborg och _Malmö har
flera hundra tusen invånare, andra

knappt #10000 invånare. Några kommuner är jättestora till ytan. Kiruna är störst, Sundbyberg minst.

Varje kommun har ett kommunfullmäktige med politiker som väljs vart fjärde år, samma dag som när riksdagen väljs. Kommunfullmäktige är kommunens "riksdag". Det finns också en "regering" i kommunen som kallas kommunstyrelsen. Där sitter kommunens främsta politiker från de olika partierna. Några av partierna är i majoritet och styr kommunen, andra partier är i opposition.

Kommunfullmäktige bestämmer över mycket av det som är viktigt för dig och din familj.

é Hur hög ska kommunalskatten vara?

Den genomsnittliga

@kommunalskatten är lite drygt #32 kronor per intjänad hundralapp.

Men kommunalskatten varierar från kommun till kommun, mellan #29 och #35 kronor. Av kommunalskatten går ungefär #10--#11 kronor per hundralapp till @regionerna som

#90

#256

beskrivs på nästa uppslag.

é _Hur många grundskolor och förskolor ska finnas i kommunen?

_Ska en skola på landsbygden läggas ned och barnen bussas in till stan? _Hur mycket får skolmaten kosta per elev?

é _Hur ska äldreomsorgen se ut i kommunen. _Vad får den kosta?

é _Hur mycket pengar ska man använda till snöröjning, sandning och lagning av vägar?

é _Hur många fotbollsplaner ska det finnas i kommunen? _Ska fotbollsplanerna ha konstgräs?

_Ska kommunen bygga ett konserthus i stället för en konstfrusen inomhusarena för bandy?

_Det här är bara några av tusen andra frågor som kommunens politiker måste bestämma om. _Politikerna tycker sällan lika och det är viktigt att man öppet diskuterar de politiska frågorna i kommunen så att invånarna kan se vad de olika partierna tycker.

_Samtala

_Vilken politisk fråga är viktig i din hemkommun idag?

_Frågor

#1. _Hur många kommuner finns det i Sverige?

#2. _Vad kallas den församling som är "kommunens riksdag"?

#90

#258

_Aktivitet -- _Kommunens uppgifter

_Du ska nu läsa kort om _Hebas och
_Gunnars liv. _Heba är #12 år och
_Gunnar #82. _Under tiden som du
läser ska du fundera över vad det är
kommunen de bor i ordnar.

_Heba åker skolbuss till skolan,
efter skolan är hon en stund på
fritids eller går hon till
biblioteket, innan hon tar bussen
hem. _Hennes pappa skjutsar sedan
henne till fotbollsträningen. _Idag
är det inte så mycket snö, vägen är
plogad, och på tomten har pappa röjt
undan snön.

_Heba tränar regelbundet fotboll
och på helgerna är det ofta match.
_Nu tränar hon fullt igen. _Men för
ett år sedan bröt hon armen under en
match och fick åka direkt till
sjukhuset som lade benen i armen
tillrätta och sedan gipsade den.

_Gunnar har svår värk och är ganska orörlig. _Sedan ett år tillbaka bor han på ett serviceboende. _Han kom dit efter att han fallit hemma. _Han saknar sin fru mycket som dog för tre år sedan. _Han försöker ofta åka till hennes grav. _Han har en rullator och kyrkan ligger strax intill boendet så han kan gå dit själv om han pausar. _Intill kyrkan ligger vårdcentralen. _Han besöker den ofta för att få hjälp med sina krämpor. _Han går också på
__PRO-PENSIONÄRSFÖRENINGEN för att träffa andra. _Varje morgon kommer det någon från hemtjänsten och hjälper honom med hans mediciner.

_Frågor

#1. _I listorna över olika service nedan, skriv h för det _Heba använder/får hjälp med och g för det _Gunnar använder/får hjälp med.

_Detta ansvarar kommunerna för och måste sköta:

äldreomsorg ---
omsorg om funktionsnedsatta ---
barnomsorg, förskola ---
renhållning och avfallshantering

räddningstjänst ---
vatten och avlopp ---
bibliotek ---
grundskola och gymnasium ---
vägar, snöröjning ---

#91

#261

_Detta är frivilligt för
kommunerna att ordna:

fritidsverksamhet ---
kulturverksamhet utöver bibliotek

- #2. _Är det något annat _Heba och
_Gunnar använder eller får hjälp
med? _Får de i så fall hjälp av
regionen eller staten? _Eller
kanske en förening där frivilliga
arbetar? _Anteckna gärna dina svar
och diskutera sedan dina svar med
en kompis eller hela klassen.
- #3. _Fundera gärna igenom vilken
eller vilka saker du använder
eller får hjälp av kommunens
service med.

_Regioner

_Se svällpappersbild och lista på insida pärm.

_Sverige är också indelat i #21 @regioner som bestämmer över sjukvården och hälsovården i länet, men också om kollektivtrafik, vägar och annat som gör att regionen kan utvecklas så att fler företag och fler människor vill komma till regionen. _Man säger att regionen har ett @@regionalt utvecklingsansvar;.

_Det är politiker som bestämmer i regionen, och de väljs till @regionfullmäktige vart fjärde år, samtidigt som det är val till riksdagen och till kommunerna.

_Regionerna får sina pengar mest från skatten.

_Varje region är också ett @län med en länshuvudstad. _Indelningen i län går tillbaka till #1600-talet.

_I varje län finns en @länsstyrelse

med en @landshövding som chef.
_I länsstyrelsen arbetar en rad tjänstemän som på regeringens uppdrag kontrollerar att lagarna följs i länet, t.ex. hur lantbrukare och ridskolor sköter djurhållningen, att kommunens tjänstemän sköter kontrollen av hur affärerna förvarar livsmedlen och hur restaurangerna sköter alkoholservingen.

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Regionerna bedriver inte bara sjukvård utan också rehabilitering och träning av patienter. _Här ser vi en fysioterapeut i arbete.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Ett barn ligger utsträckt på rygg ovanpå en stor pilatesboll. _Barnet stöder sig med tårna i golvet. _Bakom bollen sitter en fysioterapeut som hjälper till. _I rummet finns ribbstolar, klätternät, små och stora bollar och andra redskap.

=====
#92

=====
#264

_Samtala

_Vilken kommun, vilken region och vilket landskap bor du i?

_Frågor

#1. _Ge exempel på sådant som regionfullmäktige beslutar om.

#2. _Ge något exempel på vad länsstyrelsen gör.

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym sju av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Innehåll volym sju

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren	I
_EU (#93)	#266
_Aktivitet -- Hur kan ni i klassen skapa opinion? (#94)	#271
_Hållplats #2 (#95)	#274
_Medier och opinion (#96)	#277
_Medierna och informations- samhället (#97)	#278
_Kommunikation (#100)	#287
_Sociala medier (#100)	#289
_Hållplats #1 (#102)	#294
_Sociala medier och propaganda (#103)	#296
_Marknadsföring och reklam (#104)	#301
_Hållplats #2 (#107)	#310

__EU

__EU startade efter andra världskriget som ett fredsprojekt.

__Man tänkte så här: länder som träffas och pratar med varandra, ibland till och med grälar med varandra, börjar inte kriga.

__ Dessutom var tanken att alla __EU-LÄNDER fritt skulle kunna handla med varandra.

=== __Bildbeskrivning =====

__Tecknad __Europakarta.

__Medlemsländerna i __EU är blåmarkerade: __Sverige, __Finland, __Danmark, __Estland, __Lettland, __Litauen, __Polen, __Tyskland, __Nederländerna, __Belgien, __Luxemburg, __England, __Skottland, __Irland, __Frankrike, __Spanien, __Portugal, __Italien, __Österrike, __Tjeckien, __Slovakien, __Slovenien, __Ungern, __Kroatien, __Rumänien, __Bulgarien, __Grekland och __Malta.

Kandidatländerna till EU är grönmarkerade: Turkiet, Serbien, Kosovo, Montenegro, Albanien, Nord Makedonien.

Övriga länder är grå: Norge, Island, Schweiz, Bosnien Hercegovina, Vitryssland, Ukraina och Moldavien.

=====

Medlemsländerna

@@ Europeiska Unionen, eller EU som vi oftast säger, består av 27 länder i Europa. Sverige gick med i EU 1995. EU:s "huvudstad" är Bryssel i Belgien. Där arbetar tusentals människor från alla 27 EU-LÄNDERNA. Några länder står i kö för att bli medlemsländer. De kallas kandidatländer. EU ställer ett antal krav på kandidatländerna för att de ska godkännas: de ska vara demokratier och respektera de mänskliga rättigheterna men också ha ordning på sin ekonomi. Som du ser på kartan är exempelvis Island, Norge och Schweiz inte med i EU.

#93 #267

_De vill inte vara med och är därför inte heller kandidatländer. #2020 lämnade _Storbritannien __EU.

_Samarbete mellan länderna

_Alla medlemsländer har frivilligt gått med på att låta __EU bestämma en hel del om miljö, ekonomi och mycket annat. _Om en fabrik i till exempel _Sverige eller i _Lettland släpper ut föroreningar i luften och i vattnet sprids ju föroreningarna till andra länder och det är viktigt med samarbete. _Därför tycker nog alla att det är bra att __EU kan tvinga ett land att stänga miljöfarliga fabriker. _Men __EU hjälper också till så att fattiga länder får råd med att göra fabriker miljövänliga.

_Ekorren säger: _Skönt att _Sverige är med i __EU så kan man både resa och jobba enkelt i utlandet.

__EU:s lagar. _En kommun får till exempel inte ge pengar till ett företag som annars inte skulle klara konkurrensen från andra företag.

_Frågor

- #1. _Många säger att __EU är ett fredsprojekt. _Vad menas med det?
- #2. _Vilka två huvudkrav ställs på __EU:s kandidatländer?

_Aktiviteten -- _Hur kan ni i klassen skapa opinion?

_Finns det någonting där du bor som du och många andra kompisar tycker är fel eller kunde bli bättre? _Då är det dags att du sätter igång och skapar opinion för att få en ändring! _Men det finns flera olika sätt att skapa opinion. _Denna uppgiften handlar om vilket man ska välja.

_Frågor

#1. _Välj ett ämne med några kompisar. _Kommer ni inte på något eget, välj ur listan lite längre ner.

#2. _När ni valt ämne ska ni fundera på vilket sätt som är bäst för att bilda opinion just för er sak. _Ni ska inte skriva ihop en text, utan bara beskriva frågan med några rader. _Se sedan sammanställningen A till D nedan. _Välj två sätt inte fler. _Motivera varför ni

#94

#271

valt just dessa.

#3. _ Finns det något annat sätt ni kan skapa opinion på?

#4. _ Har du eller ni i klassen en bra fråga som rör er kommun som du eller många av er vill vända sig till beslutsfattare med?

é _ Formulera frågan tydligt för er själva i en eller två meningar.

é _ Välj vilket sätt ni ska använda för att nå fram till beslutsfattare.

é _ Skriv en text och publicera den på några olika sätt.

_ A. _ Skriv till en politiker, till exempel till kommunstyrelsens ordförande som är kommunens högsta politiker.

_ B. _ På _ Facebook kanske det finns en grupp, " _ Vi som bor i _ X kommun". _ Skriv på _ Facebook-sidan vad frågan gäller.

_ C. _ Skriv en insändare i lokaltidningen där ni klart och tydligt beskriver vad ni tycker i klassen.

D. I många kommuner finns
möjlighet för dem som bor i
kommunen att lägga ett medborgar-
förslag till kommunfullmäktige.
Det här gäller även för barn och
ungdomar som inte har rösträtt.
Skicka också en kopia av
förslaget till lokaltidningen.

Förslag på ämne:

- é Ni tycker det är för dyrt att
spela padel, ska bara vuxna kunna
spela?
- é Varför finns det inget ridhus och
förening där man kan lära sig
rida?
- é Skateboardparken börjar bli
gammal och i vissa fall även
farlig.
- é Ni tycker att det är för mörkt
när ni går till och från skolan
och fritidsaktiviteter.
- é Det finns inte tillräckligt med
saker att göra efter skolan.

_Hållplats #2

_Sammanfattning

é _Sveriges #290 kommuner har ett kommunfullmäktige som är valda av kommunens invånare.

é _Kommunens "regering" kallas kommunstyrelsen.

é _Alla betalar kommunalskatt men den varierar från kommun till kommun.

é _Sveriges #21 regioner styrs av valda politiker i regionfullmäktige.

é _Regionerna bestämmer till exempel om sjukvården och folktandvården.

é _Varje region är också ett län med en landshövding som chef över länsstyrelsen.

é _EU bestämmer en rad lagar som alla medlemsländer måste rätta sig efter.

_Viktiga ord

kommuner

kommunfullmäktige

kommunstyrelsen

kommunalskatt

kommunallagen

regioner

regionalt utvecklingsansvar

regionfullmäktige

län

länsstyrelse

landshövding

_Europeiska _Unionen

kandidatländer

_Frågor

- #1. _Vad heter kommunens "riksdag" som beslutar om de stora frågorna i kommunen?
- #2. _I vilken region bor du? _Vad heter grannregionen/ grannregionerna?
- #3. _Vad beslutar regionfullmäktige om?
- #4. _Vilka krav ställer __EU på kandidatländerna, de som vill bli medlemmar i __EU?

_Medier och opinion

_Använder du några medier? _Jodå, troligen är du ute på internet, ser på tv och läser tidningar ibland.

_Och kanske använder du _Instagram och andra sociala medier. _Utan medierna skulle vi leva ett ganska tomt liv. _Men allt som är bra kan också missbrukas. _Så det här kapitlet vill inte bara lära dig hur medierna fungerar, utan också lära dig hur du ska göra för att inte bli lurad av medierna.

_Läs om ...

é informationssamhällets framväxt.
é vilka uppgifter massmedierna har.
é vilka delar en vanlig dagstidning består av.

é sociala medier och diktaturer.

é marknadsföring och reklam.

é tryckfrihet och yttrandefrihet.

_Medierna och informationssamhället

_Har du fått några nyheter idag?

_Troligen har du det. _På skolans monitor har du sett att svensk-
lektionen är inställd och att det är grönsakssoppa till lunch. _Men du kanske också har surfat runt i mobilen och kollat några tidningar och läst huvudnyheterna. _Tv, tidningar, radio och internet är exempel på @medier.

_Vi kallar ofta dagens samhälle för @informationssamhället. _Aldrig har vi människor kunnat få så mycket information som nu, och det så snabbt. _Men samtidigt är det också så att det aldrig har varit lättare att sprida lögner till så många människor och så snabbt som nu!

_Det är bland annat det som det här avsnittet ska handla om.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Information om när bussar och tåg går är viktigt för resenärer.

_ Särskilt om det har hänt något som gör att det blir förseningar.

_ Detta kallas för @samhällsinformation.

_ Bildbeskrivning

_ Foto. En informationsskylt på Uppsala C. Där kan man läsa avgående tåg. Ovanför skylten finns en klocka som är kvart över #4.

=====

_ Massmediernas uppgifter

_ Med @massmedier menar vi tidningar, tv och radio, alltså de medier som har anställda journalister som jobbar med att samla in nyheter och sedan förmedla dem till läsarna, tittarna och lyssnarna.

_ Massmedierna har fyra uppgifter:

_Förmedla nyheter

@_Nyhetsförmedlingen är en viktig uppgift för massmedierna, även om de bara kan få med en väldigt liten del av allt som händer ute i världen och i _Sverige. _Och vi får inte lika mycket nyheter om alla länder i världen. _Läser du i tidningar eller tittar på tv-nyheterna får du troligen veta mycket mer om __USA, _Japan och _Tyskland än om exempelvis _Nigeria, _Indien och _Brasilien.

_Vi blir matade med nyheter så fort vi läser tidningen, tittar på tv, kollar internet eller lyssnar på radion. _I lokaltidningen kan vi läsa om en bilist som körde för fort utanför en skola eller om inbrott i en villa. _Gemensamt för både globala och lokala nyheter är att journalisterna som förmedlar dem försöker berätta vad som hänt utan att påverka dig. _Man kallar en sådan information för korrekt eller saklig.

#97

#280

sammanslagen med blågult snöre.

Framför finansministern står ett trettiotal journalister och fotografer.

=====

Att bilda opinion innebär att man försöker få andra att tycka på samma sätt. @ Opinionsbildning kan ske på olika sätt. Vissa organisationer och företag sätter in annonser, andra skriver debattartiklar eller ordnar demonstrationer.

Organisationerna Djurens Rätt och Svenska Jägareförbundet har till exempel helt olika uppfattningar i frågan om jakt på vildsvin. Men båda organisationerna gör allt för att bilda opinion för sina åsikter. En annan del av opinionsbildningen är reklamen.

Samtala

Hur får du veta vad som hänt i världen denna vecka? Vilka tidningar, läser du, vilka sajter tittar du på?

#98

#282

_Granska politiker, företag och
andra makthavare

_Det här kan innebära att till
exempel en tidning skickar en
journalist till _Bangladesh för att
på ort och ställe kontrollera hur
det ser ut i fabrikena som
tillverkar de kläder som sedan
exempelvis _H&_M, _Lindex och _Zara
säljer. _Finns det barnarbetare?
_Hur är det med arbetsmiljön?
_Släpper fabriken ut förorenat
vatten?

_Det kan också innebära att
massmedierna kontrollerar om
politiker och tjänstemän följer
lagar och regler och till exempel
inte ger sina vänner eller
släktingar välavlönade jobb.

_Massmediernas granskande uppgift är
viktig i ett demokratiskt samhälle.

_I en diktatur däremot samarbetar
politiker och massmedier.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Politiker och företagsledare har mycket makt och måste vara beredda på att svara på journalisternas frågor.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En närbild på en person i kavaj och skjorta. _Det är bara hans händer och mage som syns.

_Runt honom finns fem händer som håller i varsin mikrofon.

=====

::: #99 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Underhållning

_Massmedierna får ju inte bara innehålla en massa nyheter, opinionsbildning och granskningar, utan ibland måste det också få finnas något roligt.

_Frågor

- #1. _Vad menar man med informationssamhället?
- #2. _Vilka uppgift er har massmedierna?
- #3. _Vilka avdelningar / "sidor" kan en dagstidning innehålla?

_Dagstidningarnas avdelningar/sidor

_Har du tänkt på vilka olika slags avdelningar / "sidor" som finns i många dagstidningar?

é _Förstasidan innehåller något av de viktigaste nyheter som gör folk nyfikna på tidningen.

é _Ledarsidan är skriven av tidningens politiska redaktör med ungefär den politiska uppfattning som tidningen har. _Exempelvis ___VLT i _Västerås och ___UNT i ___Uppsala kallar sig själva "oberoende liberala". _Där hittar man knappast åsikter som kommer från _Vänsterpartiet eller

- _Sverigedemokraterna.
- é _Inrikesnyheter.
- é _Utrikesnyheter.
- é _Kultur- och nöjessidan. _Kan innehålla exempelvis recensioner av böcker och konserter, kan också vara en "krogpatrull" som har inspekterat och provätit på kommunens restauranger. _Eller senaste nytt om aktuella kändisar.
- é _Insändare. _Här kommer tidningens läsare till tals.
- é _Familjesidan innehåller dödsannonser, födelseannonser och andra familjenyheter.
- é _Sportsidan.
- é _Tv- och radioprogram.

=== _Bildbeskrivning =====
_Foto. _Framsidan i _Dagens
_Nyheters nättidning. _Här finns
senaste nytt, _Coronakrisen och
reklam.

=====

_Ekorren säger: _Stoppa avverkningen
av hasselbuskar!

::: #100 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kommunikation

_Informationen leder ofta till @kommunikation. _Man pratar med varandra direkt, i telefon eller via internet. _När man kommunicerar byter man alltså något så att det blir gemensamt. _En @@enkel kommunikation; är när du läser mammas lapp på köksbordet när du kommer hem: "Kommer hem först kl. #6, ät lite flingor och mjölk!"

_Eller när du talar om för kompiserna att dina marsvin har fått ungar. _Du är @sändare av budskapet ("_Fillan och _Rune har fått tre ungar!") och kompiserna är @mottagare. _Men troligen svarar kompiserna så att det blir en @@dubbelriktad kommunikation;: "_Vad kul, vad ska de heta?" "_Jag funderar på _Trillan, _Pillan och _Sune."

_Medierna var länge enkelriktade, det vill säga mottagarna kunde inte svara på avsändarens budskap.

#100

#287

_Men det har framför allt internet
och sociala medierna ändrat på. _När
_Aftonbladet eller _Expressen
kommenterar det svenska fotbolls-
landslagets spel efter en vinstmatch
kan tidningarnas nätläsare direkt
skriva vad de tycker. _Internet har
gjort att även medierna till en del
har blivit dubbelriktade.

_Frågor

- #1. _Vad är enkel kommunikation?
- #2. _Vad är dubbelriktad
kommunikation?

_Sociala medier

_Ibland skiljer man på traditionella medier och sociala medier. _Med traditionella medier menar man tidningar, radio och tv. _Programmen görs av journalister som är tränade i vara källkritiska och presentera material på ett enkelt och tydligt sätt för tittare och lyssnare.

@_Sociala medier; är annorlunda.

_Här är det samma människor som både producerar och tar del av medierna.

_Inga journalister behövs, och kommunikationen blir dubbelriktad.

_Tekniken däremot levereras av olika företag i __USA. _De äger de servrar som måste finnas för de sociala medierna.

Två av de största sociala medieföretagen är:

@ Facebook är det främsta sociala mediet för kommunikation med text och bilder. Två miljarder (#2000000000) människor är dagliga, aktiva användare på Facebook. Huvudkontoret för Facebook ligger i Kalifornien i USA. Över #43000 personer arbetar heltid med Facebook och kontor finns i över #70 städer i hela världen. Av internet-användare i Sverige använder mer än hälften Facebook varje dag. Facebook har en åldersgräns på #13 år.

@ Youtube. Tjänsten har över en miljard användare världen över. Rörlig bild, det vill säga filmer, växer kraftigt på sociala medier.

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_I Irlands huvudstad Dublin
ligger Facebooks högkvarter för
Europa.

_Bildbeskrivning

_Foto. En byggnad som består av
höga fönster. Framför byggnaden
är en skylt med en tumme som pekar
uppåt.

=====

_Tror du på allt du läser?

_Tror du på allt du läser? Nej,
troligen inte. Idag kan alla skriva
på nätet. Alla kan berätta vad de
tycker. På Tripadvisor.se kan man
till exempel betygsätta restauranger
och hotell. Här är ett exempel där
"Fia och Annelie" berättar om ett
hotell i Stockholm:

_Klockrent hotell! _Vi är
_jättenöjda. _Vi kommer snart
tillbaka. _Kommer även att
rekommendera hotellet till andra.
_Trevlig personal, alltid
tillmötesgående. _God och mycket
näringsrik frukost.

_Troligen var _Fia och _Annelie
_jättenöjda med hotellet. _Men är det
helt säkert? _Tänk om deras pappa
känner hotellägaren och de vill
hjälpa honom? _Om det skulle vara så
minskar källvärdet av deras
bedömning, även om de hade haft det
bra på hotellet. _Syftet var ju inte
bara att berätta att hotellet var
jättebra, utan de ville också locka
fler gäster till hotellet för att
hjälpa pappans vän. _Som läsare
måste man fundera över
trovärdigheten hos den som skriver.
_För det är nog så att en och annan
på nätet ljuger.

"_Jättebra film, men den borde ha
körtats en halvtimme."

_Det var slutet i en filmrecension.
_Tror du att filmbolaget skriver så
i annonserna för filmen? _Nej,
knappast. _Slutet tas bort och kvar
står i stora bokstäver:

"_Jättebra film" (_Morgonposten).

_Frågor

- #1. _Ge exempel på några sociala medier.
- #2. _Varför behövs det inga journalister i de sociala medierna?

_Hållplats #1

_Sammanfattning

é _Vårt samhälle kallas ibland för informationssamhälle.

é _Massmedierna har fyra uppgifter: ge nyheter, sprida opinion, granska makthavare och underhålla.

é _De sociala medierna har gjort att kommunikationen har blivit dubbelriktad

_Viktiga ord

medier

samhällsinformation

informationssamhället

massmedier

sociala medier

nyhetsförmedling

opinionsbildning

enkel kommunikation

dubbelriktad kommunikation

sändare

mottagare

_Frågor

- #1. _Ge exempel på några massmedier.
- #2. _Vilka fyra uppgifter har massmedierna?
- #3. _Vilka olika avdelningar / "sidor" finns i många dagstidningar?
- #4. _Vad är sociala medier?
- #5. _Förklara varför de sociala medierna har gjort kommunikationen dubbelriktad.

_Sociala medier och propaganda

_De sociala medierna har på kort tid förändrat möjligheterna för företag, välgörenhetsorganisationer och politiska partier att nå ut med sina budskap. _I diktaturer har de sociala medierna skapat möjligheter för människorna att kritisera de styrande och berätta för människor i andra länder. _Men samtidigt gör regeringarna i dessa länder allt för att kontrollera vad som skrivs på nätet.

_Exemplet _Kina -- blir det större frihet eller starkare kontroll?

_Kina får här bli exempel på hur de sociala medierna fungerar i en diktatur. _Kineser använder internet och de flesta använder sig av sociala medier. _Men i _Kina är _Facebook och andra sociala medier som vi är vana vid förbjudna och

stängda. I stället har Kina öppnat upp egna motsvarigheter till Facebook och Twitter med servrar som finns i Kina och som myndigheterna i Kina kan kontrollera. Tusentals kontrollanter sitter varje dag och läser vad som skrivs på nätet.

Men trots alla försök kan Kinas regering inte stoppa de sociala medierna. Vissa forskare menar att de sociala medierna på sikt kommer att leda till att allt fler länder avskaffar diktaturen och inför demokratin. Men andra forskare menar att sociala medier och den digitala tekniken gör det ännu enklare att kontrollera, inte bara vad människor skriver, utan även vilka de umgås med, vilka böcker de läser och var de befinner sig. Bli det så underlättar digitaliseringen kontroll och diktatur.

_Propaganda i diktaturer

_Diktaturer använder sig av propaganda för att föra fram sina åsikter. _De kan ljuga hur som helst eftersom inga medier eller andra politiska partier får ifrågasätta det som sägs och skrivs. _I _Kina till exempel finns ingen politisk information från olika partier utan kommunistpartiet står ensamt för all information till folket. _De journalister som vågar kritisera politiker och affärsmän i _Kina för att de tar emot mutor riskerar att förlora jobbet eller hamna i fängelse. _Politiken i _Kina blir därför oftast propaganda för kommunistpartiet och de kinesiska ledarna. _Alla diktaturer fungerar på samma sätt.

_Propaganda i demokratier

_Tiden före riksdags- och kommunalval ser vi massor av affischer på stan och det kommer lappar i brevlådan med information från olika politiska partier. _Den här politiska informationen är nödvändig i ett demokratiskt samhälle. _Det är ju viktigt att olika åsikter kommer fram och så att människorna sedan kan välja fritt.

@_Propaganda kan vara av olika slag och liknar information men är grövre och kan innehålla halv-sanningar eller till och med lögner. _Den vanligaste propagandan är @reklam, men _Konsumentverket kontrollerar att reklamen inte ljuger.

_Samtala

_Har du stött på politisk propaganda i sociala medier?

_Frågor

#1. _På vad sätt kan de sociala medierna bli ett hot mot de styrande i diktaturer?

#2. _Varför har de styrande i _Kina stängt ned _Facebook och andra sociala medier?

_Marknadsföring och reklam

_Det finns också en mängd information som vill att du ska köpa varor och tjänster. _Ett företags marknadsföring vill göra deras varor och tjänster kända och efterfrågade. _På idrottsplatsen ser du affischer med företag som på olika sätt sponsrar (stödjer) idrottsföreningen, på snabbmatsrestaurangen får du veta att en del av dagens intäkter går till någon välgörenhetsorganisation som hjälper sjuka barn. _En viktig del av marknadsföringen är reklam. _Reklam är när ett företag eller en organisation betalar för att kunna berätta om sina varor och tjänster.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Idag är det svårt att tänka sig en stad utan reklam. _Här är en bild från _Nordstan i _Göteborg. _Vilka av varumärkena känner du till?

_Bildbeskrivning

_Foto. _Sent på kvällen på utsidan av köpcentrumet _Nordstan i _Göteborg. _På väggen lyser olika varumärken som säljs eller har lokaler inne i köpcentrumet; _Lindex, _Scandic, stadium, _Mc_Donalds, _Dressman, _Kapp_Ahl, _Vasakronan, _Samhall, __SEB, _Vinge, #3, __KPMG.

=====

::: #105 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Marknadsföringslagen

_Om några år får du troligen möjlighet att välja skola. _Fundera på om du tycker att den här annonsen för _Bästa _Skolan är bra. _Skulle du söka till den här skolan?

#105

#302

"_Sök till _Bästa _Skolan --
_Bästis som alla säger -- _Sveriges
bästa skola med de roligaste
lärarna, de högsta betygen, de
gladaste eleverna och den häftigaste
rektorn! _Eleverna älskar _Bästis
och vill aldrig gå hem. _Därför har
vi inga sena ankomster, bara sena
avgångar!"

_Nej, en sådan annons skulle vara
omöjlig. _Annonsen lovar mer än den
kan hålla. _Reklam ska vara ärlig,
den får inte ljuga. _Om det står
"_Jordgubbssyft" på burken får den
inte innehålla färgat äppelmos som
smakar jordgubbar genom att man har
använt en kemisk smaktillsats.

_Sådan här reklam var vanlig förr i
tiden och därför finns det numera en
lag, @marknadsföringslagen som
förbjuder reklam som är
@vilseledande eller ljuger.

_Ekorren säger: _Puh! _Jag hade nog
valt "_Bästa skolan" annars.

_Marknadsföring till barn

_Marknadsföringslagen förbjuder reklam som riktas till barn under #12 år. _Tv-program som vänder sig till barn under #12 år får inte heller ha reklam före och efter programmet. _Det får inte heller finnas någon form av reklam eller reklampausar i sådana program.

_Problemet är att flera tv-kanaler i _Sverige, till exempel ___TV#3 och _Kanal #5, sänder från _Storbritannien och där gäller inte svenska lagar.

_En ny typ av marknadsföring är @produktplacering. _Det är när ett företag betalar för att deras produkt ska synas i ett tv-program eller i en film. _All produktplacering är förbjuden i program som riktar sig till barn.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_I många länder är leksaksaffärerna uppdelade i en blå och en rosa avdelning, det vill säga en del för "pojkleksaker" och en del för "flickleksaker". _Så var det också förr i svenska leksaksaffärer. _Men idag har även leksaksföretagarna insett att flickor och pojkar leker med ungefär samma leksaker. _Här ser vi en könsneutral katalog från leksaksföretaget __BR.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En uppslagen leksaks-katalog. _På uppslaget syns små barn som leker med leksaksdammsugare, leksaksstrykjärn och leksakskök.

=====

_Unga bloggare och influencers blir
levande reklampelare

_Allt färre barn och ungdomar läser
dagstidningarna. _Samtidigt har en
stor del av annonsmarknaden flyttats
över till de sociala medierna. _Det
finns också andra sätt att nå ut med
reklam till barn och ungdomar: de
unga @bloggarna, som har vänt upp
och ned på reklamen. _Ett annat ord
för bloggare är @influencer.

_Tidigare var det reklamakaren som
var sändare och barnen som var
mottagare av reklamen.

_Men de unga bloggarna är ju
själva barn och det är de som
producerar reklam i sina bloggar.

_Flera har flera tusen följare
(läsare) på sin blogg, de flesta
under #14 år. _Bloggarna får
gratisprodukter från många företag
som hoppas få varorna presenterade i
bloggen. _Bloggaren blir en levande
reklampelare. _Några av de mest
framgångsrika bloggarna tjänar

miljoner om året med sin marknadsföring.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Tänker du bli bloggare när du blir stor? _ Eller du kanske redan är bloggare? _ I så fall, varför bloggar du? _ För att det är kul, eller för att tjäna pengar? _ Men alla bloggare måste följa vissa lagar, annars får de problem. _ Du som följer bloggare, tror du på allt som bloggaren säger? _ Varför, varför inte?

_ Bildbeskrivning

_ Foto. _ Hemmamiljö. _ Vid ett bord, framför en uppslagen laptopdator, sitter en ung person och sminkar sig vid en rund spegel. _ Håret är kortsnaggat, och personen är klädd i en brunmönstrad hoodie. _ Bordet är fullt av burkar och flaskor. _ Det ser ut som om inspelning pågår.

=====

#106

#307

_Dold marknadsföring

_Under senare år har några av
_Sveriges mest kända bloggare eller
_influencer dömts för smygreklam av
@@_Reklamombudsmannens
opinionsnämnd. _Konsumentverket; är
en statlig myndighet som vill hjälpa
till så inga blir lurade när de
handlar.

_Konsumentverket är kritiskt mot
_bloggare som bryter mot
marknadsföringslagen. _Det ska vara
tydligt vad som är reklam och vad
som är information. _Det kallas
@@dold marknadsföring; när en
bloggare samarbetar med olika
företag och gör reklam för deras
varor, utan att öppet tala om att
man tjänar pengar på det.

_Konsumentverkets jurist menar att
marknadsföringslagen är tydlig:

_Det räcker inte med en allmän
uppfattning om att "alla fattar
väl ändå att det är reklam" säger
hon.

#106

#308

_Om bloggaren får betalt eller har fått produkterna gratis ska det klart och tydligt framgå. _Annars är det dold marknadsföring vilket är förbjudet.

_Frågor

#1. _Vad är en influencer / bloggare?

#2. _Vad är dold marknadsföring?

_Hållplats #2

_Sammanfattning

é _De sociala medierna har gjort det lättare för diktaturer att kontrollera sina medborgare, men också lättare för oppositionella grupper att sprida sina budskap.

é _Marknadsföringslagen säger att all reklam ska vara ärlig och får inte ljuga.

é _Dold marknadsföring är förbjuden, liksom all riktad reklam som direkt vänder sig till barn.

é _Konsumentverket är en statlig myndighet som bevakar att reklamen är __OK.

_Viktiga ord

propaganda

reklam

marknadsföring

sponsring

vilseledande reklam

marknadsföringslagen

produktplacering

dold marknadsföring

bloggare / influencer

_Reklamombudsmannens opinionsnämnd

_Konsumentverket

_Frågor

#1. _Vad är den vanligaste

propagandan som vi ser dagligen?

#2. _Vad är det viktigaste

innehållet i marknadsföringslagen?

#3. _Vad är produktplacering?

#4. _Vad är dold marknadsföring?

#5. _Vad är det för skillnad mellan

politisk propaganda i en diktatur

som _Kina och i en demokrati som

_Sverige?

#107

#311

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym åtta av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Innehåll volym åtta

_Siffran inom parentes hänvisar till
_förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren	_I
_Yttrandefrihet och tryck-	
_frihet (#108).....	#312
_Journalisternas regelbok	
_ (#110).....	#318
_Aktivitet -- _Journalister-	
_nas regelbok (#111).....	#322
_Perspektiv, skvaller, fakta	
_och värderingar (#112).....	#324
_Aktivitet -- _Debatt (#114) ..	#330
_Hållplats #3 (#115).....	#334
_Mänskliga rättigheter (#116)...	#336
_FN:s förklaring om de	
_mänskliga rättigheterna	
_ (#117).....	#337
_Barnkonventionen (#119).....	#342
_Aktivitet -- _Barnkonven-	
_tionen och idrotts-	
_föreningarna (#120).....	#348
_Mänskliga rättigheter i	
_Sverige (#121).....	#351
_Hållplats #1 (#123).....	#358
	_Ii

_Yttrandefrihet och tryckfrihet

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_I augusti #2019 skrev #14500 undersköterskor på _Under-sköterskeupproret, där de krävde bättre arbetsförhållanden och högre lön för undersköterskor som arbetar i äldreomsorgen. _Här ser vi en manifestation för _Under-sköterskeupproret på _Mynttorget i _Stockholm. _Yttrandefriheten är en viktig del av demokratin.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En grupp människor står med plakat på ett torg. _En kvinna håller upp ett plakat där det står: _"Höj lönen i vården!" _Ett annat plakat har texten _"Jag går till jobbet för den höga lönen -- sa ingen undersköterska någonsin!!!"

=====

_I avsnittet _Så här styrs _Sverige kan du läsa att en viktig del av demokratin är tryckfrihet och yttrandefrihet. _I _Sverige finns det två grundlagar som bestämmer det, @tryckfrihetsförordningen och @yttrandefrihetsgrundlagen. _Båda har ungefär samma innehåll men tryckfrihetsförordningen gäller enbart tryckta skrifter.

_Yttrandefrihetsgrundlagen gäller bland annat för radio, tv, filmer men också för webbplatser på internet. _Alla ska ha rätt att föra fram sina åsikter, i tal, i skrift, på nätet.

_Tre huvudregler

_Ekorren säger: _Vadå förtal? _Får man inte säga att någon är dum i huvudet om det är sant? _Charlie har ju sagt det!

_Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen har tre huvudregler:

#108

#313

é @@_Åsiktsfrihet och yttrandefrihet; -- alla har rätt att tycka, skriva och säga det man tycker.

é @@_Förbud mot censur; . _Censur betyder förhandsgranskning. _Om det här läromedlet hade skrivits i en diktatur skulle någon tjänsteman från regeringen ha läst igenom och kollat att det inte finns någon kritik mot regeringen eller det styrande partiet. _Men så är det inte i _Sverige.

_Sverige är en demokrati och inte ens statsministern får kontrollera tv- och radiostationer

::: #109 ::::::::::::::::::::::::::::::

och tidningsredaktioner eller läromedelsförlag så att de inte skriver något dumt om de styrande. _Enda undantaget gäller filmer som ska granskas i förväg av _Statens medieråd för att få en åldersgräns för vem som får se dem.

é @_Meddelarskydd för den som berättar en nyhet, till exempel för en radiostation eller

dagstidning. Den som informerar en tidning eller andra medier om till exempel dåliga förhållanden på en skola har alltid rätt att vara anonym. Tidningen kan inte tvingas ge namnet på den som ringt och berättat.

Samtala

Har du sett kommentarer på sociala medier som du tycker är olaga hot, förtal eller hets mot folkgrupp?

Några begränsningar i yttrandefriheten

Men inte ens i en demokrati får man säga eller skriva vad som helst.

Det finns några begränsningar i yttrandefriheten.

Hets mot folkgrupp. Den som i tal, i skrift, på skyltar och på Facebook osv. påstår att en viss folkgrupp är sämre än andra svenskar kan åtalas för hets mot folkgrupp.

#109

#315

é Förtal. Det innebär att man säger, skriver eller sprider lögner om någon person. Facebook och andra sociala medier har gjort det lätt att sprida lögner. Vi antar att en person på Facebook beskyller en person för ett allvarligt brott. Påståendet delas på Facebook och får stor spridning. Då kan åklagaren åtala även den som har bidragit till att sprida förtälet, inte bara den person som först kom med beskyllningen. Så ser du på Insta eller Facebook att en person är en lögnare eller har begått något brott, tänk då ett varv till innan du lajkar eller delar inlägget!

é Olaga hot. Om någon hotar att skada dig, din familj, dina djur eller förstöra saker som är dina och som är viktiga för dig kan det vara olaga hot. Du måste uppfatta hotet som allvarligt för att det ska bli brottsligt.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Rättegången inleds vid _Växjö tingsrätt mot en #17-åring som åtalats för olaga hot och förolämpning på _Instagram mot fotbollsspelaren _Jimmy _Durmaz. #17-åringen dömdes att betala #50 dagsböter à #50 kronor och #8000 kr i skadestånd till _Durmaz.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En man och två kvinnor sedda bakifrån då de går in i en rättssal. _Dörren hålls upp av en polis.

=====

_Frågor

- #1. _Vilket brott skulle den person misstänkas begå som står på torget och skriker "_Alla italienare är slödder och de stjal som kyrkråttor!"
- #2. _Varför är _Statens medieråd ett undantag från förbudet mot censur?

#109

#317

_Journalisternas regelbok

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Östra Förstadsgatan i Malmö:
en bilist har kört på en cyklist,
som skadad ligger kvar på gatan
när ambulans och polis kommer.

_Journalister bör undvika
närbilder vid sådana här
situationer av respekt för den
personliga integriteten. Men alla
har ju numera en kamera i mobilen,
så den här regeln bör nog alla
tänka på, eller hur?

_Bildbeskrivning

_Foto. Taget när det är mörkt.
_Olycksplatsen är omringad av
polisbil, brandbil och ambulans.
_Personal sitter på gatan vid den
skadade cyklisten. Vid sidan om
står en grupp människor och tittar
på. De hålls på avstånd av en
polis i uniform.

=====

_Journalister är en yrkesgrupp som har fått utbildning i att jobba med journalistik i tidningar, radio, tv eller i andra medier. _Får

journalister skriva vad de vill?

_Nej, naturligtvis inte. _Liksom alla andra människor måste de följa tryckfrihetsförordningen och

yttrandefrihetsgrundlagen. _Men dessutom finns det regler som journalister bör rätta sig efter.

_Här är några av dessa regler:

é _Ljug inte utan ge korrekta nyheter. _Försök kontrollera att nyheten bygger på sanna källor och inte lögner.

é _Respektera människors privatliv. _Låt bli att detaljerat beskriva människors privatliv. _Det kallas att "respektera den personliga integriteten". _Det här innebär också att bilder på människor som drabbats av olyckor och brott inte bör publiceras av hänsyn till de anhöriga.

é _ Betrakta misstänkta personer som oskyldiga tills de är dömda. _ Alla ska anses som oskyldiga tills de blivit dömda. _ Om en person grips sedan ett mord begåtts, rapporterar inte nyhets-sändningarna att "mördaren" är gripen, utan "den misstänkte mördaren".

::: #111 ::::::::::::::::::::::::::::

é _ Låt båda parter komma till tals. _ Om en tidning kritiserar till exempel en politiker bör den kritiserade personen få möjlighet att försvara sig och säga sin åsikt.

é _ Respektera upphovsrätten. _ Vi tänker oss att du om några år skriver en fin dikt som du också sätter musik till. _ Den här låten är bara din, och du vill naturligtvis inte att den stjäls av någon. _ Du har @upphovsrätt till dikten och musiken.

_ Publiceras din dikt och musik i något sammanhang ska det framgå att det är du som är upphovsman.

_ Och kanske du vill ha betalt för

att man använder din dikt och din musik. Se sidan #2 i den boken där det står "(c) #2021 Hans Almgren och Gleerups Utbildning AB" -- det betyder att det är författaren och förlaget som har upphovsrätt (copyright) till den här boken.

Ekorren läser en löpsedel där det står: Extra, Mördaren blev helt frikänd. Ekorren säger: Hm, här blev det kanske lite fel ...

Frågor

- #1. Vad betyder tecknet (c)?
- #2. Vad innebär det att båda parter bör komma till tals?

_Aktivitet -- _Journalisternas regelbok

_Tidningen " _Storköpings nyheter"
har en praktikant. _Praktikanten har
nu skrivit en artikel. _Den
ansvarige utgivaren som bestämmer
vad som ska komma in i tidningen är
tveksam. _Hen tycker den bryter mot
några regler i det som kallas
_Journalistens regelbok. _Läs
_artikeln och fundera på vilken eller
vilka regler den bryter emot.

_Bråk på torget

_I lördagskväll larmades polisen
till _Stortorget, några personer
hade hamnat i slagsmål. _Polisen
fick skilja dem åt. _Två fick föras
till sjukhus berättar _Mia som
tittade på, men vill vara anonym.

-- _Jag hade just varit på krogen
i hörnan och tagit ett par tre öl
med mina kompisar. _När vi kom ut
var det ett himla liv. _Först såg
jag inte alla polisbilarna för jag

#111

#322

hade glömt mina glasögon i baren, men plötsligt gick jag rakt in i en.

-- _Och när jag kom fram såg jag att _Sebbe -- _Sebastian _Svensson som bor vid simhallen där jag också bor och jobbar på sjukhuset som sjuksköterska var helt blodig. _Det är för hemskt att de ska ge sig på honom.

_Flera personer som var på torget berättar att det var minst tre inblandade, kanske fyra. _Polisen grep en kille som de tror startat bråket och tog med honom till polisstationen.

-- _Han gav ju sig på mig utan att jag gjort något säger en av de inblandade, som inte behövde åka till sjukhuset utan var kvar och pratade med folk som samlats på torget. _Han berättar vidare att han försökte lugna ner och skilja två av dem som slogs, men sedan blev indragen själv.

-- _Det är tacket man får för att man försöker hjälpa till, säger han. _Höger hand är svullen, knogarna blodiga och jackan är trasig.

::: #112 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Perspektiv, skvaller, fakta och värderingar

"_Sverige vann med #4--#1 i senaste landskampen mot _Tyskland. _Svenskarna spelade riktigt bra. _Några tyska spelare var också bra, men _Tysklands målvakt släppte in lätta bollar. _Hon är inte så bra, men hon ligger visst i skilsmässa."

_Troligen får du aldrig höra en sportjournalist kommentera en fotbollsmatch på det viset, men om ... _Då är det bra att du vet var du har dina källkritiska verktyg så du kan använda dem. _Du måste kunna skilja på: fakta, värderingar och skvaller!

é @_Fakta är sådant som går att kontrollera. _De svenska fotbollstjejerna vann den här matchen #4--#1. _Gustav _Vasa dog #1560. _Tysklands huvudstad heter _Berlin, och så vidare.

#112

#324

é @_Värdering är när du gillar eller ogillar något, till exempel när du trycker på gilla-knappen med hjärtat på _Instagram för att kommentera kompisens inlägg om skolmaten. _Den svenska fotbollskommentatorns åsikter om matchen är hans eller hennes värderingar. _Den tyska fotbollskommentatorn kanske sade så här om matchen: "_Jag har aldrig sett ett lag som har haft så mycket tur som _Sverige, de spelade ju risigt allihop, och ändå lyckades de göra fyra mål! _Vår målvakt var riktigt bra, de fyra baklängesmålen var inget att göra något åt!".

é @_Skvaller är ju kommentarerna om den eventuella skilsmässan. _Den som använder ord som "visst", "det sägs" kan ju påstå vad som helst: "_Det sägs att dom är ute och stjälar cyklar ..."

_Samtala

_Ge exempel på fråga som är bra ur ditt perspektiv, men dåligt ur dina föräldrars perspektiv.

#112

#325

_ Olika perspektiv

_ Vad är då ett @perspektiv? _ Här är ett exempel: _ Stinas föräldrar är irriterade på henne att hon tillbringar för mycket tid med mobilen. _ Men när _ Stina är på landet hos sin mormor finns det ingen mobiltäckning så hon kan inte använda sin mobil. _ Där leker _ Stina i stället med sina småkusiner. _ Ingen mobiltäckning kan alltså vara både bra (ur föräldrarnas perspektiv) och dåligt (ur Stinas perspektiv). _ Bra eller dåligt beror alltså på ur vems perspektiv man ser det.

_ Frågor

- #1. " _ Stefan _ Löfven var en bra statsminister men tyvärr avgick han #2021." _ Vad är fakta och vad är värdering i den meningen?
- #2. _ Vad menas med att man kan se händelser ur olika perspektiv?

#112

#326

::: #113 ::::::::::::::::::::::::::::::

_De sociala mediernas __ABC

_Var schyst när du är ute på nätet!

_Det här innebär bland annat:

é _Skriv inte något om andra personer som inte du vill att de skriver om dig.

é _Om du skriver något negativt till en person, kritiserar någon, skriv då inte mer än det du skulle ha sagt till den personen face to face.

é _Varför inte vara generös med beröm? _När du ser något som verkar vara bra, varför inte skriva det då?

é _Tänk på upphovsrätten! _Vem äger den här bilden, har jag rätt att använda den?

_Om någon inte är schyst mot dig eller din kompis, vad gör du då?

é @@_Våga ställa kritiska frågor;: _Lita aldrig på att "_Johnny #14" verkligen är _Johnny som går i sjuan. _Det kan lika väl vara _Bror- _Gösta #58 år. _Du måste kolla upp att den du chattar med är den han eller hon påstår sig vara. _Och skulle "_Johnny #14" alltid ha problem med sin cam och sin mikrofon så du inte kan se och höra honom, ja då är det verkligen skumt!

é @@_Blocka otrevliga personer;: _Om det är någon som skriver elaka saker om dig kan du blockera den personen. _Då kan han eller hon inte skriva till dig längre.

é @@_Ta skärmdumpar;: _Om någon skickar bilder till dig, som du inte har bett om, kan det vara brottsligt, sexuellt ofredande. _Det kan också vara någon som fotat dig i smyg, i omklädningsrummet till exempel,

och som skickar bilden till dig och hotar att lägga ut den på nätet, om du inte skickar någon nakenbild på dig. _Det här ska du inte behöva acceptera! _Nästa gång tar du en skärmdump (ett foto av skärmen) så har du ett bevis även om den andra personen har tagit bort det han eller hon skrev.

_Prata med en vuxen person som du har förtroende för.

é @@_Skicka inte bilder;: _Tänk på att om du skickar en nakenbild på dig kan bilden aldrig tas bort om den har skickats vidare. _Ni kan ju bli ovänner, den som du just nu gillar och skickar bilden till.

_Eller också är det inte "_Johnny #14" du skickar till.

é @@_Tänk på att det är du som bestämmer; vilka du vill umgås med på de sociala medierna, på samma sätt som du gör irl.

::: #114 :::::::::::::::::::::::

_Aktivitet -- _Debatt

_Texten nedan är en insändare. _Till de flesta tidningar kan man skicka in insändare. _Det vill säga en text man själv skrivit som tidningen publicerar. _I en insändare kan läsarna säga vad de tycker om en samhällsfråga. _Kanske tycker fler samma sak. _Då kanske politikerna i kommunen lyssnar.

_Du ska läsa insändaren och besvara sedan frågorna nedan.

_Cykelväg ända till badet!

_Forskare och politiker säger att det inte är bra för klimatet att köra mycket bil (bensin och dieselbilar). _Men vad gör politikerna för att vi ska köra mindre? _Bygger de cykelvägar så man kommer fram med cykel istället för bil -- nej inte i vår kommun. _Här är politikerna tröga och

#114

#330

gammalmodiga.

När man ska cykla till Havsbadet finns det en fin cykelväg ut ur stan. Men där stan slutar, slutar också cykelvägen. När bilvägen blir #90-väg och här måste även cyklister ut på bilvägen.

Jag gillar inte alls att cykla på #90-vägen.

Det handlar om en kilometer cykelväg som saknas. Hur dyrt kan det vara att bygga den? Ibland hör man att det saknas pengar, men med en kommunalskatt på #33,50:-- har jag svårt att tro det.

Nej det handlar om prioriteringar, vad pengarna ska användas till. För ett år sedan var Arenan klar, den kostade #250 miljoner och har #12182 sittplatser. Men det hjälper inte med en dyr arena om man har ett uselt fotbollslag. Arenan skulle aldrig byggts. Nu är läktarna halvtomma vid hemmamatcherna och den gamla fotbollsstadion som tar #9000 åskådare hade fungerat utmärkt!

En cykelväg hela vägen från
#114

#331

centrum till _Havsbadet hade varit ljuvligt. _Den hade gjort att fler cyklat och färre åkt bil -- så sätt spaden i jorden!

_Stina _Olsson -- badande cyklist

_När du läst texten, fundera på vad som är faktauppgifter och vad som är värderingar i insändaren.

@_Faktauppgifter är uppgifter som går att kontrollera. _Säger någon att det är längre mellan _Göteborg och _Stockholm än mellan _Malmö och _Stockholm så kan man kontrollera det. (från _Stockholms centrum till _Göteborgs är det #49 mil, till _Malmö är det #67 mil).

@_Värderingar handlar om åsikter -- här finns inget rätt eller fel. _Tycker någon att _Stockholm är vackrare än _Göteborg så tycker personen det. _Man kan inte bevisa att hen har fel.

- #1. _Börja med att skriva ned de faktauppgifter du hittar i texten.
- #2. _Skriv ner de värderingar du hittar i texten.
- #3. _Ge exempel på hur du skulle kunna kontrollera faktauppgifterna om det var en kommun du kände till.
- #4. _Ska man försöka övertyga människor om att man har en vettig åsikt är det bra att använda faktauppgifter. _Ge exempel på hur den badade cyklisten använt faktauppgifter för att argumentera för sin åsikt -- att en ny cykelväg ska byggas.

_Hållplats #3

_Sammanfattning

é _Sverige har yttrandefrihet och tryckfrihet vilket innebär bland annat meddelarskydd för den som rapporterar till massmedierna och förbud för censur.

é _Hets mot folkgrupp, förtal och olaga hot är några av begränsningarna i yttrande- och tryckfriheten.

é _Den som har skrivit texter eller musik har upphovsrätt till sina texter och sin musik.

é _Det är skillnad mellan fakta och värderingar.

é _De sociala medierna har gjort det ännu viktigare att vara källkritisk!

_Viktiga ord

tryckfrihetsförordningen
yttrandefrihetsgrundlagen
upphovsrätt/copyright
censur
meddelarskydd
tryckfrihet
yttrandefrihet
hets mot folkgrupp
olaga hot
förtal
fakta
värdering
skvaller
perspektiv

_Frågor

- #1. _Vad är censur?
- #2. _Vad är hets mot folkgrupp?
- #3. _Vad innebär upphovsrätt /
copyright?
- #4. _Vad är olaga hot?
- #5. _Vad är skillnaden mellan fakta
och värderingar?

#115

#335

_Mänskliga rättigheter

_Mänskliga rättigheter handlar om hur vi behandlar varandra, och att alla ska få samma förutsättningar i livet. _Barnkonventionen som ska se saker ur barnens perspektiv är nu del av svensk lag. _Många barn och unga i världen har det svårt, men för många har det blivit bättre de senaste #30 år.

_Läs om ...

- é __FN:s deklARATION om de mänskliga rättigheterna.
- é _Barnkonventionen.
- é vad diskriminering och diskrimineringslagen är.
- é några exempel på hur världen har blivit bättre under senare decennier.

FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna

I historia kan du läsa om hur afrikaner fördes bort som slavar till Amerika och hur urbefolkningen misshandlades sedan de vita hade "upptäckt" Amerika. Under #1900-talet skedde fruktansvärda brott mot de mänskliga rättigheterna i Hitlers Tyskland (#1933--#1945) och i Stalins Sovjetunionen (#1930- och #40-talen). Men brotten mot @@mänskliga rättigheter; är inte bara historia. Än idag begås sådana brott på många håll i världen.

Idag anser vi att de mänskliga rättigheterna är en viktig del av demokratin. Om ett land skulle nöja sig med allmän och lika rösträtt, yttrandefrihet och att majoriteten bestämmer, skulle det bli bra för de allra flesta. Men vi måste också se till att majoriteten inte utnyttjar sin makt och förtrycker minoriteter

och enskilda personer.

__FN formulerar de mänskliga rättigheterna #1948

_När andra världskriget var slut #1945 insåg @@_Förenta _Nationerna (__FN); att världens länder behövde samarbeta för att förhindra nya brott mot de mänskliga rättigheterna. _Nazisterna i _Tyskland hade begått hemska brott mot judar, romer, homosexuella och många andra minoriteter.

_Nazisternas brott bröt inte mot de lagar som då gällde i _Tyskland.

_Tvärtom, det nazisterna gjorde följde _Tysklands lagar.

_Den #10 december #1948 kunde så __FN:s _Generalförsamling komma överens om @@_Förklaringen om de mänskliga rättigheterna;. _Den innehåller #30 delar som kallas artiklar.

"_Ingen är född ofri och ingen är född som slav"

"_Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter" _Så står det i den allra första artikeln i __FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna. _Den första artikeln säger att

é ingen är född ofri. _Ingen är född som slav. _Alla nyfödda barn ska ha ett liv i frihet framför sig. é alla är lika i värde och i rättigheter.

::: #118 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Det betyder att alla människor har rätt att bli behandlade med samma respekt av till exempel sjukvården, domstolar eller skolan. _Det ska inte spela någon roll om man är fattig eller rik, kvinna eller man, ung eller gammal eller vilken hudfärg man har.

#118

#339

De övriga artiklarna innehåller bland annat följande:

- é förbud mot slaveri.
- é alla har rätt att gå i skolan och den ska vara gratis, åtminstone i de lägre årskurserna.
- é förbud mot tortyr och annan omänsklig behandling.
- é rätten att få tycka vad man vill, att få tro på vilken gud man vill (eller ingen gud alls) och rätt att få säga och skriva vad man vill. Det här kallas åsiktsfrihet, religionsfrihet och yttrandefrihet.
- é rätten till föreningsfrihet. Var och en har rätt att bilda och vara med i föreningar, och slippa vara med i föreningar som man inte vill vara med i.

Den här förklaringen om de mänskliga rättigheterna antogs "som en gemensam riktlinje för alla folk och alla nationer". Den är alltså ingen lag och det finns inga straff om något land bryter mot någon

bestämmelse. _Men många länder har gjort som _Sverige och låtit flera artiklar bli landets egna lagar. _Så är till exempel religions- och föreningsfriheten inskriven i våra grundlagar.

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Nicaragua i _Mellanamerika i januari #2020. _Under en katolsk gudstjänst kräver folk att #65 politiska fångar ska frigges från landets fängelser.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Människor som håller upp plakat och flaggor.

=====

_Frågor

- #1. _Vilka två länder begick nog de värsta brotten mot de mänskliga rättigheterna under #1900-talet?
- #2. _Vad står det i första artikeln av __FN:s deklARATION om de mänskliga rättigheterna?

#119

#341

_Barnkonventionen

_Flera av ___FN:s länder tyckte att det inte räckte med förklaringen om de mänskliga rättigheterna. _Det behövdes också en särskild barnkonvention för att skydda barn som ju nästan alltid är i underläge mot de vuxna. #1989 antogs så @@_FN:s barnkonvention; som idag har godkänts av nästan alla världens länder. _Ordet konvention betyder överenskommelse, något som man kommer överens om. _Som barn räknas alla under #18 år.

_Ekorren säger: _Tänk att det finns miljoner barn som längtar efter att gå i skolan.

_Utdrag ur några artiklar

_Innehållet i _Barnkonventionen kan sammanfattas med hjälp av de här fyra artiklarna.

_Artikel #2: _Alla barn har samma rättigheter och lika värde.

_Inget barn får diskrimineras, utan alla barn har rätt att behandlas på samma sätt oavsett hudfärg, kön, om man fattig eller rik, om man är kristen, hindu eller muslim, eller inte tror på någon gud alls.

_Artikel #3: _Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn.

_Det här är barnkonventionens allra viktigaste artikel: alla ska arbeta för att göra det som är bäst för barnet. _Det är inte föräldrarnas bästa, inte samhällets bästa. _Det är inte heller alla barns bästa, utan just det här barnets bästa som ska komma i första hand när till exempel en domstol ska bestämma var barnet ska bo om föräldrarna skiljer sig och inte är överens.

_Artikel #6: _Barn har rätt till liv och utveckling.

_Rätt till liv betyder att länderna ska se till att barn inte blir dödade. _Rätt till utveckling betyder att barnen har rätt till en bra barndom med allt som hör till barndomen som skola, lek och fritid.

_Artikel #12: _Ett barn har rätt att säga hur det vill ha det.

_De vuxna ska lyssna på vad barnet vill innan de bestämmer vad som ska göras. _Domstolar och kommunens tjänstemän ska lyssna på barnet innan de fattar beslut som rör barnet.

_Om ett land bryter mot barnkonventionen blir landet inte straffat.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ #2014 tog den #17-åriga flickan
_ Malala _ Yousafzai från _ Pakistan
emot _ Nobels fredspris. _ Redan som
tolvåring hade _ Malala som
bloggare försvarat flickors rätt
att gå i skola, vilket inte alla
talibaner i _ Pakistan håller med
om. _ När hon var på väg till
skolan #2012 försökte talibanerna
mörda henne. _ Hon överlevde och
kunde fortsätta att försvara
flickors rätt att gå i skola.

_ Bildbeskrivning

_ Foto. _ Malala vid
prisceremonin. _ Hon har svart hår
och en rostfärgad sjal som går upp
över huvudet. _ Vi ser bakhuvudet
på prisutdelaren som lämnar fram
en blå pärm till henne. _ Hon
håller en blå ask med _ Nobel-
medaljen av guld i handen.

=====

_Barnkonventionen är en del av svensk lag

_Numera är _Barnkonventionen en del av svensk lag. _Det här innebär att till exempel _Skolverket, kommunernas socialförvaltning och andra myndigheter måste följa _Barnkonventions bestämmelser.

_Annars bryter de mot lagen och då straffas de, precis som om de skulle bryta mot vilken lag som helst.

_När _Barnkonventionen blivit lag får barnen inga nya rättigheter, men barnens rätt stärks. _Det gäller särskilt barn som befinner sig i utsatta situationer, till exempel barn som är omhändertagna av socialtjänsten, barn som har föräldrar som tvistar om vårdnaden av barnet eller barn som har flytt till _Sverige och som

_Migrationsverket utreder. _Tidigare "vann" svenska lagar över

_Barnkonventionen i domstolar och hos myndigheter, men nu blir det

annorlunda när Barnkonventionen har samma status som alla andra lagar. Och skulle det vara en oenighet, en tvist, mellan Barnkonventionen och en annan lag, till exempel utlänningslagen, får tvisten avgöras av domstol på samma sätt som med andra lagar.

Samtala

Tycker du barn ska få mer ansvar i vardagen (för t.ex. träning, skolan, sysslor, syskon, mat, städning)?

Frågor

- #1. Vad står att läsa i artikel #3 i Barnkonventionen?
- #2. Vad innebär det att Barnkonventionen har blivit lag i Sverige?

Aktivitet -- Barnkonventionen och idrottsföreningarna

"Alla barn är lika mycket värda och ska behandlas med respekt av din tränare och av de andra barnen som du idrottar med. Det spelar ingen roll hur du ser ut och var du kommer ifrån, om du har snopp eller snippa, en funktionsvariation, om du utövar någon religion, om du är straight eller gay, fattig eller rik -- idrott är lika mycket till för alla!"

Så skriver @Riksidrottsförbundet (RF) som är den högsta organisationen inom svensk idrott. RF menar att @barnidrott är all idrottsverksamhet upp till tonåren. Enligt RF ska all idrott för barn ske på @@barnens villkor, enligt Barnkonventionen.

Att "toppa laget" betyder att tränare låter de bästa spelarna spela hela tiden, eller nästan hela tiden under en match. Men ska man

följa _Barnkonventionens bestämmelser får inte klubbens bästa vara det som styr, inte heller trycket från vissa föräldrar. _Nej, det ska vara barnens intresse som ska styra klubben.

_Ja, vad säger ni elever? _Flera av er har säkerligen erfarenhet från olika idrottsklubbar. _Diskutera utan att ni nämner enskilda idrottare:

_Frågor

- #1. _Är alla lika mycket värda och har samma rättigheter när det gäller träningar och tävlingar?
- #2. _Har barnen möjlighet att komma till tals om träningstider och annat?
- #3. _Förekommer det toppning i någon klubb?
- #4. _Är det jämställdhet i klubben det vill säga har flickor och pojkar samma möjligheter och behandlas lika?

#120

#349

#5. _Hur är det, är idrotten i din klubb på barnens villkor? _Eller på klubbens/tränarnas villkor? _Eller på föräldrarnas villkor?

#120

#350

_Mänskliga rättigheter i _Sverige

"_Mänskliga rättigheter, det är väl sånt som ___FN håller på med. _Det kan väl inte vara något för oss i skolan?" _Så kan det vara naturligt att resonera för er i skolan. _De värsta brotten mot mänskliga rättigheter begås ju i ett antal länder. _Men nu ska vi göra det lite svårare: minns du klassrådet i #6_B, i kapitlet _Demokrati och diktatur, klassen som röstade om vart vårens klassresa skulle gå? _En elev i den klassen är _Anna som är rullstolsburen. _Läraren informerar eleverna att alternativen med _Legoland i _Danmark och _Liseberg i _Göteborg blir omöjliga att genomföra, "för visst ska _Anna självklart också följa med?!"

_Hur ska då klass #6_B göra, när de fått den informationen?

_Demokrati innebär också att man ska ta hänsyn till minoriteten, och då

borde klassen rösta enbart om de alternativ som är möjliga att genomföra även med en rullstolsburen elev.

_Diskrimineringslagen

_Riksdagen har antagit en särskild lag, @diskrimineringslagen, som förbjuder alla former av diskriminering. Den här lagen gäller överallt: i skolan, på arbetsplatserna, på idrottsläktaren ... _Diskriminering betyder att någon behandlas sämre än en annan person. De här orsakerna till diskriminering är förbjudna enligt diskrimineringslagen:

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Diskrimineringslagen kräver att personer med funktionsvariation ska ha samma tillgänglighet som personer utan funktionsvariation, om detta krav är "rimligt".

_ Bildbeskrivning

_ Foto. _ En man i el-rullstol sedd bakifrån och en kille som håller upp dörren till ett café för honom.

=====

é _ Kön. _ En kvinna diskrimineras t.ex. om hon får lägre lön, bara för att hon är kvinna.

é _ Könsoverskridande identitet eller uttryck. _ En person diskrimineras t.ex. för att hen inte ser sig som en man eller kvinna, utan exempelvis genom att klä sig på ett visst sätt ger uttryck för att tillhöra ett annat kön.

_ Exempelvis om en man diskrimineras för att han inte får handla i en affär eftersom han är klädd i klänning.

é _ Etnisk tillhörighet. _ En person diskrimineras t.ex. om han eller hon inte får komma in på en restaurang på grund av sitt utseende eller hudfärg.

::: #122 :::::::::::::::::::::::

é Religion eller annan trosuppfattning. En kvinnlig elev diskrimineras t.ex. om hon inte får ett jobb för att hon bär huvudduk.

é Funktionsvariation. T.ex. om en rullstolsburen person inte kan komma in på en biograf.

é Sexuell läggning. T.ex. om en provanställning avbryts när chefen får veta att den provanställda är homo- eller bisexuell.

é Ålder. T.ex. när en yngre person eller en äldre person diskrimineras genom att inte få anställning på en arbetsplats på grund av sin ålder.

Ekorren säger: Det är inte bara i andra länder som barn har det svårt. Varje år kontaktar över #25000 barn BRIS i Sverige. BRIS står för barnens rätt i samhället.

_Olagligt att slå barn

_Fram till mitten av #1900-talet var det helt naturligt att föräldrar och lärare gav barnen stryk då och då.

_Det gällde ju att barnen var "väluppfostrade". _Men idag är det olagligt att slå barn. _Sverige var det första landet i världen som gjorde det olagligt att slå barn.

_År #1979 blev det lika straffbart att slå barn som att slå en vuxen.

_I brottsbalken i lagboken finns straffet för @misshandel.

_Socialtjänstlagen säger också att alla som får reda på att ett barn misshandlas måste anmäla detta till socialtjänsten i kommunen. _Den här @anmälningssplikten gäller alla vuxna, inte bara skolans personal.

_Socialtjänsten har då en skyldighet att ta reda på vad som har hänt.

_Det kallas att utreda ärendet.

_Ändå händer det att barn misshandlas. _Så här berättar ett av många barn som kontaktar organisationen @__BRIS, _Barnens

#122

#355

_Rätt i _Samhället, för att få prata om sina problem. _Pappan misshandlar honom, både psykiskt och fysiskt och mamman gör ingenting för att stoppa misshandeln:

"_Min pappa säger varje dag att jag är en snorunge som inte borde bli född, att jag var ett misstag och morsan håller bara med.

_Farsan slår mig ibland också, jag vill bara slå tillbaka, men då vet jag att jag får mer stryk."

_Pojke #14 år

_Att titta eller titta bort när vi vet att ett barn misshandlas är alltså inte bara olämpligt, det är också olagligt. _Så tänker vi i _Sverige, men i många andra länder får man fortfarande slå barn.

_Samtala

_Vad ska signaturen _Pojke #14 år göra, tycker du?

#122

#356

_Frågor

- #1. _Ge exempel på några orsaker till diskriminering som är olagliga enligt diskrimineringslagen.
- #2. _Vad kallas det i lagboken att slå barn?

_Hållplats #1

_Sammanfattning

é _Demokrati är inte bara en fråga om rösträtt utan också om frihet och mänskliga rättigheter.

é __FN:s deklARATION om de mänskliga rättigheterna antogs den #10 december #1948.

é _Den allra första artikeln i __FN:s deklARATION lyder "_Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter".

é __FN:s barnkonvention ska skydda barns rättigheter i hela världen.

é _Numera är barnkonventionen lag i _Sverige, vilket har stärkt barnens rätt.

é _Barnkonventionens viktigaste paragraf lyder: "_Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn".

é _Diskrimineringslagen i _Sverige
har klara orsaker, grunder, till
diskriminering som är olagliga.
é _Det är förbjudet att slå barn i
_Sverige.

_Viktiga ord

mänskliga rättigheter

_Förenta _Nationerna, __FN

__FN:s förklaring om de mänskliga
rättigheterna

__FN:s barnkonvention

barnets bästa

olagligt att slå barn

misshandel

anmälningsplikt

_BRIS

_diskrimineringslagen

_Frågor

- #1. _Vad beslutade ___FN om den #10 december #1948?
- #2. _Vad betyder " _Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter"?
- #3. _Vad betyder _Barnkonventionens text " _Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn"?
- #4. _Vilka sju orsaker till diskriminering nämner diskrimineringslagen?
- #5. _Vad innebär det att alla vuxna har anmälningsplikt vid misshandel mot barn?

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym nio av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Innehåll volym nio

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren	_I
_Många arbetar för barnens rättigheter i världen (#124)	#361
_Världen blir lite bättre varje år (#126)	#367
_Hållplats #2 (#127)	#370
_De nationella minoriteterna (#128)	#372
_Våra nationella minoriteter (#129)	#374
_Lagen om nationella minoriteter och minoritets- språk (#130)	#379
_Judar (#131)	#382
_Romer (#133)	#388
_Hållplats #1 (#135)	#395
_Samerna, Skandinaviens urfolk (#136)	#398

_Många arbetar för barnens
rättigheter i världen

_Det finns flera organisationer som
arbetar för barnens rättigheter i
världen. _Här koncentrerar vi oss på
tre områden där barn far illa. _Men
många arbetar för att det ska bli
bättre.

_Barnarbete idag

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Ett av de många barn som bor,
leker och arbetar på en soptipp
utanför huvudstaden _Kathmandu i
_Nepal, norr om _Indien. _Genom
att samla ihop sopor till
återvinning tjänar de mellan #30
och #40 kronor om dagen.

_Bildbeskrivning

_Foto. _I förgrunden en pojke
klädd i sandaler, jeans och jacka.

_Han har bär en stor säck över
axeln. _Han står på en sophög och
i bilden syns plastflaskor,
papper, plastpåsar och kartonger.
_Bakgrunden är disig men man
skymtar stora hus.

=====

_FN:s barnorganisationen @ _UNICEF
beräknar att cirka #150 miljoner
barn mellan #5 och #14 år tvingas
arbeta, kanske #8--#10 timmar om
dagen. _Jordbruksarbete på den egna
gården är vanligt i många länder.

_Förutom att det är ett tungt
arbete, riskerar barnen att skadas
av gifter och farliga maskiner.

_Andra barn arbetar på gatan och
putsar skor, tvättar vindrutor på
bilar och säljer tidningar. _Många
barn arbetar i fabriker.

_De här barnen har inte tid eller
råd att gå i skolan och lära sig
läsa och skriva. _De är fattiga, och
när de själva får barn förs
fattigdomen vidare till barnen.

_Att barnarbetarnas föräldrar inte
protesterar beror på att föräldrarna
#124 #362

många underleverantörerna till de stora företagen.

_Samtala

_Tittar du innan du köper t.ex. kläder, leksaker om det är

_Fairtrade eller liknande märkning på produkten?

_Barnäktenskap

_Miljoner barn och ungdomar gifter sig innan de fyller #18 år. _De allra flesta är flickor. _Vanligast är @barnäktenskap i vissa länder i _Afrika och _Asien. _I några afrikanska länder söder om _Sahara, _Niger, _Centralafrikanska republiken och _Chad är mer än två flickor av tre bortgifta innan de fyller #18. _Dessa flickor hindras inte bara från att gå i skolan, de utsätts också för mer våld i hemmet än andra gifta kvinnor.

_Många organisationer arbetar hårt mot barnäktenskap. _Under de senaste tio åren har mer än #25 miljoner

#125

#364

barnäktenskap förhinderats genom att regeringarna i många länder har förbjudit barnäktenskap, men också genom att organisationer som UNICEF och Rädde Barnen; har drivit kampanjer mot barnäktenskap. Största framgångarna i det här arbetet har varit i södra Asien. Barnäktenskap är förbjudet i Sverige. Det är också olagligt att ta med sig sitt barn utomlands för att barnet ska gifta sig.

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Låt mig att själv välja min man, efter att jag fyllt #18 år.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En stor, vit banderoll.

_Med blå bokstäver står det:

"_Allow me to choose my husband after _I turn #18." _Ovanför texten står tre organisationers namn bl.a. _Unicef.

=====

_Kvinnlig könsstypning

_Många länder som gått med på att följa ___FN:s deklARATION om de mänskliga rättigheterna har ändå gjort undantag för sådana bestämmelser som inte stämmer överens med landets traditioner eller med religionen. _Ett sådant undantag kan vara @könsstypning.

_Varje år utsätts omkring nästan fyra miljoner flickor för könsstypning, de allra flesta i några länder i _Afrika och

_Mellanöstern. _UNICEF skickar ut medarbetare som i byarna informerar och utbildar människorna. _I

_Sverige är könsstypning förbjuden, även om ingreppet utförs utomlands.

_Den som för ut ett barn ur _Sverige för att könsstypas riskerar flera års fängelse.

_Frågor

#1. _Vad arbetar ___UNICEF med?

#2. _Vad är skuldslaveri?

#126

#366

_Världen blir lite bättre varje år

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Tillgång till rent vatten är inte bara lyx utan också en fråga om liv eller död för människorna i byarna, som här i _Indien. _Det är oftast kvinnorna som hämtar vatten och byns vattenpump blir också en samlingsplats för kvinnorna

_Bildbeskrivning

_Foto. _Två kvinnor och en flicka hämtar vatten från byns vattenpump. _Kvinnorna är klädda i traditionella saris. _Flickan bär klänning. _I bakgrunden finns träd och en hydda.

=====

_Ja, det är faktiskt sant även om nyheterna i tv, radio och tidningar berättar om den ena katastrofen efter den andra. _Här är några

exempel på framsteg som ___FN
berättar om:

Andelen människor som lever i
@@extrem fattigdom; har minskat
rejält sedan #1990, från #36 procent
till #10 procent idag. Så #1990 var
det mer än var tredje människa
urfattig, idag är det "bara" var
tionde människa (som extremt fattig
räknas i statistiken den som lever
på mindre än #1,90 amerikanska
dollar om dagen).

é Allt fler barn överlever.

Andelen barn som dör före fem års
ålder är långt under hälften sedan
#1990.

é Allt färre dör i malaria och
tuberkulos. Särskilt i Afrika
söder om Sahara är det allt fler
som överlever dessa sjukdomar.

é Andelen människor i världen som
inte har tillgång till rent vatten
har mer än halverat sedan #1990.

é Nio av tio barn går i skolan i de
fattigaste länderna.

_Ändå är det minst #50 miljoner barn som inte går i skolan. _Hälften av dem bor i länder som är eller har varit i krig, till exempel _Jemen, _Somalia och _Sydsudan.

_Afghanistans flickor riskerar återigen att inte få gå i skolan.

_Och det är fortfarande alltför många barn som dör av förorenat vatten eller av sjukdomar som är behandlingsbara, bara det skulle finnas tillgång till sjukvård och medicin.

_Frågor

#1. _Ge två exempel på att världen, trots allt elände, har blivit lite bättre under senare decennier

#2. _Vad är den främsta orsaken till att barn inte får gå i skolan?

_Hållplats #2

_Sammanfattning

- é __FN:s barnorganisation __UNICEF arbetar för barnen i världen.
- é _Barnarbete är vanligt i många fattiga länder.
- é _Fairtrade och __UNICEF arbetar för att avskaffa barnarbetet.
- é _Barnäktenskap och kvinnlig könsstympning är olagligt i _Sverige, även om vigseln och ingreppet sker utomlands.
- é _Barnäktenskap är vanligt i vissa länder i _Afrika och _Asien.

_Viktiga ord

__UNICEF
_Rädda _Barnen
skuldsläveri
_Fairtrade
barnarbete
kvinnlig könsstympning
extrem fattigdom

_Frågor

- #1. _Vad är skuldslaveri?
- #2. _Vad arbetar organisationen
_Fairtrade med?
- #3. _Varför är det fel med
_barnäktenskap?
- #4. _På vad sätt har världen ändå
_blivit lite bättre under senare
_år?
- #5. _Vad har barnidrotten med
_Barnkonventionen att göra?

_De nationella minoriteterna

_I Sverige finns det idag många folkgrupper. Och så har det alltid varit. Samer, finnar, judar, romer och tornedalingar har mer eller mindre alltid bott i Sverige, men länge vill svenska staten inte erkänna deras sätt att leva, deras språk och kultur. Idag har de status som nationella minoriteter.

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Renarna flyttas från Kvikkjokksfjällen ned till vinterbetet i skogslandet. Snöskotern är ett viktigt transportmedel för samerna. Sedan urminnes tider har Sveriges urfolk samerna bedrivit renskötsel i fjällområdena.

_Bildbeskrivning

_Foto. _På avstånd. _Ett vitt snölandskap, bilden visar en stor flock renar som rör sig framåt.

_De drivs framåt av människor på snöskoter.

=====

_Läs om ...

é vilka de nationella minoriteterna är.

é hur vi behandlat dem genom historien.

é vad ett urfolk är.

é vilka rättigheter en nationell minoritet har.

_Våra nationella minoriteter

_Innan vi går in på vilka de nationella minoriteterna är i

_Sverige ska vi titta närmare på ordet minoritet som kan vara svårt att förstå. _Här är ett försök att förklara: de allra, allra flesta är högerhänta, det vill säga de ritar och skriver med höger hand, kastar boll med höger hand och så vidare.

_De högerhänta är i majoritet. _Men ungefär #1 på #10 är vänsterhänta, de är i minoritet. _Kolla i klassen, troligen är de högerhänta i stor majoritet, och de vänsterhänta i minoritet!

_I Sverige har man behandlat minoriteter på olika sätt under historiens gång. @_Diskriminering har förekommit och man har försökt göra dem till svenskar, ibland med tvång. _Till exemplet har barnen inte fått prata sitt modersmål i skolan -- inte ens på rasterna med

varandra. Idag tycker man att olika minoriteter ska behålla sin kultur, sitt språk och sina traditioner, samtidigt som de lever i Sverige. Ändå upplever många människor som tillhör de nationella minoriteterna att de utsätts för diskriminering i dagens samhälle.

Det här kapitlet handlar om några folkgrupper som riksdagen har bestämt ska ha särskilda rättigheter att behålla och utveckla sin kultur och sitt språk.

Lista över nationell minoritet och deras språk:

judar: jiddisch
romer: romani chib
urfolket samerna: samiska
sverigefinnar: finska
tornedalingar: meänkieli

_Riksdagens beslut om nationella minoriteter

_Riksdagen har bestämt att några folkgrupper i _Sverige är så kallade @@nationella minoriteter;. _För att få räknas som en nationell minoritet måste de uppfylla vissa krav.

_Riksdagen bestämde att:

- #1. _Det skulle finnas en samhörighet i folkgruppen.
- #2. _Det skulle finnas en religiös, språklig, traditionell och kulturell tillhörighet i folkgruppen.
- #3. _Det skulle finnas en vilja och strävan att behålla sin identitet i folkgruppen.
- #4. _Det skulle finnas historiska och långvariga band med _Sverige -- folkgruppen ska ha bott i _Sverige länge.

_Varför har riksdagen beslutat detta? _Det enkla svaret är att riksdagen vill göra det lättare för de nationella minoriteternas att så långt det är möjligt bestämma i frågor som rör dem. _Men _Sverige är också bundet av beslut av bland annat __FN att förhindra diskriminering av minoritetsgrupper. _Bland de nationella minoriteterna har samerna en särställning eftersom de är ett @urfolk, som har bott här sedan urminnes tider, långt innan _Sverige bildades som ett rike. _Det finns andra minoriteter i _Sverige -- till exempel araber, italienare och somalier -- men de har inte bott så länge i _Sverige och finns därför inte med bland de nationella minoriteterna.

_Hur många människor som tillhör var och en av de här fem minoritetsgrupperna vet vi inte exakt eftersom __SCB, _Statistiska _Centralbyrån, inte sorterar in människor i olika @@etniska

grupper;. _En etnisk grupp är människor som tycker att de har något gemensamt: det kan vara historia, kultur, språk eller religion. _Man får själv bestämma om man tillhör någon eller några etniska grupper, eller ingen alls, det har staten inte något med att göra.

_Frågor

- #1. _Vilka är de fem nationella minoriteterna i _Sverige?
- #2. _Varför vet vi inte exakt hur många samer eller sverigefinnar det finns i _Sverige?

_Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk

_Den svenska politiken fram till långt in på #1900-talet gick ut på att minoritetsgrupperna skulle @assimileras, det vill säga de skulle bli som svenskar, en del av majoritetsbefolkningen. _Men idag vill regeringen och riksdagen att minoriteterna ska kunna behålla kultur och sitt språk.

_Lagtexter är svåra att förstå, om man inte är utbildad jurist. _Men vi gör ändå ett försök med lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (#2009:#724). _Den lagen ändrades #2019 och förstärkte då nationella minoriteternas rättigheter. _Så här står i paragraf #4:

_Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i

Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt.

Samtala

Diskutera varför språk är viktigt för människors kultur och identitet.
::: #131 ::::::::::::::::::::::

Det allmänna är regeringen, riksdagen, Skolverket och alla andra myndigheter, men också regionerna och kommunerna. Deras uppgift är alltså att hjälpa till så att de nationella minoriteterna kan behålla och utveckla sin kultur. De som ska främjas särskilt, alltså hjälpas allra mest, är barnen så att de kan använda sitt språk och känna att de också tillhör den egna folkgruppens kultur.

Paragraf #4 gäller alla de fem nationella minoriteterna. Men för tre av dem finns ett ännu starkare skydd för språket och kulturen.

En kommun kan begära av regeringen
#131 #380

att bli ett @@särskilt förvaltningsområde; antingen för finska eller för meänkieli eller för samiska. Enbart för finska finns det cirka #80 kommuner som är särskilda förvaltningsområden. Det betyder att finsktalande har rätt använda finska när de skriver till eller vill tala med tjänstemän i kommunen. Finskspråkiga barn har rätt att gå i en förskola "där hela eller en väsentlig del av verksamheten bedrivs på finska".

_Frågor

- #1. Sammanfatta med egna ord paragraf #4 i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.
- #2. Vad är ett särskilt förvaltningsområde?

_ Judar

_ Historia

_ Judarna var ett folk som bodde i
_ Palestina och områdena omkring i
östra _ Medelhavsområdet långt före
vår tideräkning började när _ Jesus
föddes. _ Men under århundradena
efter _ Kristus födelse tvingades de
flesta judar fly från sina
hembygder. _ De allra flesta flydde
till _ Europa, men också där blev
judarna förföljda, till exempel
under digerdöden, den hemska
pestepidemin åren kring #1350.

_ Judarna anklagades då för att ha
förgiftat vattnet i brunnarna och
därigenom ha orsakat pesten. _ Men
det var varken första eller sista
gången judarna förföljdes.

_ I _ Sverige förekom inga
judeförföljelser eftersom det inte
fanns några judar i _ Sverige på
medeltiden. _ Först #1775, under
_ Gustav _ III:s tid, fick judar
#131

#382

komma in i Sverige utan att behöva konvertera, det vill säga gå över till kristendomen. Men de fick bara bosätta sig i Marstrand i Bohuslän och Stockholm, senare också i Göteborg, Norrköping och Karlskrona. Först #1874 fick judar samma rättigheter som alla andra svenskar. Men i tidningar, böcker och senare i filmer framställdes judar fortfarande på ett negativt och fördomsfullt sätt.

Under nazisternas diktatur i Tyskland och i flera andra länder i Europa #1933--#1945 var antisemitismen som värst -- så kallas förföljelse och hat mot judar. Man har beräknat att #6 miljoner (#6000000) judar mördades av nazisterna under @Förintelsen.

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Leon Greenman överlevde Förintelsen. Alla fångar hade ett nummer -- deras namn användes inte. Numret tatueras in på fångens arm.

#131

#383

_Bildbeskrivning

_Foto. _En gammal man stödjer sitt ansikte mot sin hand. _Han har ett nummer intatuerat på sin arm: #98288.

=====

::: #132 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Kultur

_Det judiska språket @jiddisch har utvecklats av det tyska språk som talades under medeltiden, men har idag inslag av arabiska och många andra språk. _Jiddish talas av två--tre tusen människor i _Sverige, men det är ett fåtal som har jiddisch som modersmål. _Jiddisch kan studeras vid _Lunds universitet. _I _Sverige beräknar man att det finns #20000--#25000 judar.

_För många judar hänger den judiska kulturen nära ihop med deras religion, judendomen. _Judarnas helgdag är @sabbaten som firas från fredag kväll till lördag kväll. _De som tillämpar judendomen, de troende
#132 #384

judarna, följer vissa regler när det gäller mat, kläder och så vidare.

För andra judar betyder inte religionen så mycket, men de känner ändå en samhörighet med judisk kultur. I Stockholm, Göteborg, Malmö och i några ytterligare kommuner finns det @synagogor och judiska församlingar som är kulturcentra för alla judar.

=== Bildtext =====

Judendomens främsta symbol är den sexuddiga Davidsstjärnan som består av två trianglar, ställda mot varandra. Kung David regerade i Israel #1005--#965 före Kristus. Om honom kan man läsa i den första delen av Bibeln, den som kallas Gamla Testamentet.

=====

_Rättigheter

_Idag har judar samma rättigheter och skyldigheter som alla medborgare i Sverige. _Det finns inga kommuner #132 #385

som måste ha undervisning eller annan samhällsservice på jiddisch.

Men många svenska judar berättar idag att de är vana vid att utsättas för trakasserier och mobbning. I en undersökning våren #2021 uppgav nästan hälften av tillfrågade judiska barn och ungdomar i Sverige att de i sin vardag möter hat och hot. Deras rätt att leva i Sverige som alla andra ifrågasätts.

Så här berättar en judisk tjej på högstadiet. Att heila innebär att göra nazisthälsning, att ropa "Heil Hitler", som nazisterna gjorde.

Det är olagligt, @hets mot folkgrupp; kallas brottet i lagboken.

"När det kom en ny kille till klassen så sade jag till mina klasskompisar att de inte skulle berätta att jag var judinna, för man vet ju inte vad den personen kommer med för fördomar. Jag försöker vara öppen men eftersom han var ny ville jag välja att först inte säga det utan att ta

det mer gradvis.

Men de sade det ändå. Och redan från första dagen blev jag utsatt av honom och det bara fortsatte. Han till och med heilade i klassrummet och lärarna sade inte ens till honom. Och flera hängde på, sade judeskämt och sånt. Och folk runt omkring sade inte ens till honom. Det var en tjej som sade till, men det var ingen annan som vågade stå upp för mig. Så jag hade typ ett litet gäng i klassen som heilade och drog judeskämt."

Frågor

#1. Vad var Förintelsen?

#2. Vilken är judarnas främsta symbol?

_Romer

@_Rom àrå:mù är det ord som idag används när man pratar om de människor som det stycket handlar om. _I äldre tider kallades de "zigenare", ett ord som idag är nedsättande och inte bör användas. _Det är därför ordet står inom citationstecken när de används för att beskriva hur det var förr i tiden.

_Historia

_Romerna bodde ursprungligen i _Indien, men senast på #1300-talet gav de sig iväg mot _Europa. _Varför de lämnade _Indien är forskarna inte överens om. _Det kan ha varit naturkatastrofer, eller krig, eller svält. _Gav de sig iväg frivilligt, eller stöttes de iväg av majoritetsbefolkningen? _Man vet inte riktigt. _En orsak är att

romernas språk i första hand var ett talspråk och det finns inte mycket nedskrivet av romska författare.

Romernas språk, @romani chibi, är besläktat med språk som talades i norra Indien några årtusenden före vår tideräkning.

När digerdöden, den hemska pestepidemin, utbröt omkring #1350 beskylldes romerna för att med sin spådomskonst ha orsakat böldpesten.

Romerna fördrevs från både kristna och muslimska områden i Europa.

Överallt tillämpades "zigenarlagar" som gjorde det svårt för romerna -- de fick inte bo var som helst, utan tvingades hela tiden flytta från en plats till en annan.

Allra värst blev det i nazisternas Tyskland efter #1933.

Det var inte bara judarna som skulle utrotas, även romerna. I december #1942 beordrade Adolf

Hitlers regering att alla romer i Tyskland skulle föras till koncentrationslägret Auschwitz som ligger i södra Polen. I augusti #1944 revs det så kallade

"zigenarlägret" i _Auschwitz, men dessförinnan hade kvinnorna och männen förflyttats till andra koncentrationsläger. _De som inte orkade gå -- barnen, de sjuka, de gamla -- dödades natten mellan den #2 och #3 augusti #1944.

_Nazisternas noggranna statistik avslöjar att den natten gasades #2897 barn, kvinnor och män ihjäl.

_Totalt mördades en och en halv miljon romer i _Förintelsen.

=== _Bildtext =====

_På flera platser i _Skåne finns det romska minnesplatser. _Foton, berättelser och citat berättar om romernas liv på platsen.

=====

_Romer i _Sverige

_De första romerna kom till _Sverige #1512. _Efter en kort tid blev de förföljda och trakasserade och flera gånger under de följande

århundradena bestämdes att alla

"zigenare" skulle utvisas ur landet.

#133

#390

Ändå fanns det många romer i Sverige. Många arbetade som hästhandlare,

#: #134 ::::: hovslagare eller med olika hantverk. Kvinnorna virkade spetsdukar som de sedan bytte mot mat i de byar de kom till. Många romska kvinnor tjänade också lite pengar på spådomskonst.

År #1914 infördes en förordning som återigen förbjöd all invandring av romer till Sverige. Det innebar att de romer som redan bodde i Sverige helt isolerades från sina släktingar i Europa. Inte heller kunde romer komma till Sverige för att undkomma nazisternas illgärningar. Förordningen som upphävdes först #1954.

Sedan förbudet mot romsk invandring upphävdes #1954 kom många romer, bland annat från Rumänien och Bulgarien på Balkanhalvön för att arbeta i Sverige. I Sverige finns det mellan #50000 och #100000 romer.

_Kultur

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Romernas flagga. _Den gröna färgen står för jorden och den blå färgen himlen. _Det röda hjulet påminner om romernas indiska ursprung. _Romernas nationaldag är den #8 april.

_Bildbeskrivning

_Romernas flagga. _Flaggan består av två längsgående fält. _Det under grönt och det övre blått. _I mitten, över de två fälten är ett rött hjul med många ekrar.

=====

_Romer säger ibland att det inte finns en rom som inte kan antingen sjunga, dansa eller spela. _Ofta kan en rom alla tre sakerna. _Sång, musik och dans har hjälpt romerna när det varit tungt och svårt.

_Många romer har också försörjt sig som musiker, dansare och sångare.

#134

#392

Men det finns inte en romsk kultur utan flera. En grupp romer som invandrade från Ryssland på #1800-talet tillverkade och sålde smycken och hantverksvaror, bruksföremål som behövs i varje hem. Andra romer har arbetat med musik, tivoli och cirkus. De finska romerna, som började komma till Sverige på #1950-talet, har ofta arbetat med stall och travhästar. Genom sin klädsel är det nog dessa romer som sticker ut mest, främst kvinnorna genom sina vackra prydnader och stora kjolar. Den sista gruppen romer som invandrade till Sverige kom från Serbien och andra länder på Balkanhalvön på #1950-talet.

Många av dessa romer från Balkan är muslimer, men de allra flesta övriga romer är kristna. En del romer håller hårt på traditioner och sedvänjor: till exempel gifter de sig enbart inom gruppen. Andra romer tänker annorlunda och till exempel gifter sig även med icke-romer.

_Rättigheter

_Diskrimineringslagen (se kapitlet
_Mänskliga rättigheter, sidan #121)
accepterar ingen @diskriminering.

_Ändå konstaterade en statlig
utredning för några år sedan "att
romer är den mest utsatta gruppen
när det gäller diskriminering i
_Sverige såväl som i _Europa.

_Diskriminering av romer i _Sverige
omfattas dessutom inte av någon
skamkänsla ..." _Det betyder att det
inte upplevs som "skämmigt" att
prata illa om romer.

_Frågor

#1. _Varför vet man inte så mycket
om romernas historia?

#2. _Vad hände med romerna under
_Förintelsen?

_Hållplats #1

_Sammanfattning

é _Det finns fem nationella
minoriteter i _Sverige.

é _Det finns ingen statistik över
etniska grupper i _Sverige.

é _Kommuner kan ansöka om att bli
särskilt förvaltningsområde för
finska, samiska eller meänkieli.

é _Judar fick komma in i _Sverige
först på #1700-talet och
diskriminerades länge.

é _Många judiska barn och ungdomar
upplever fortfarande antisemitism.

é _Både judar och romer utsattes för
nazisternas förföljelser och
massmördande under _Förintelsen.

é _Särskilda lagar i _Sverige
diskriminerade tidigare romerna.

é _Fortfarande upplever många romer
att de diskrimineras.

_Viktiga ord

de nationella minoriteterna
urfolk
etnisk grupp
särskilt förvaltningsområde
jiddisch
antisemitism
_Förintelsen
sabbaten
synagoga
hets mot folkgrupp
diskriminering
romani chib
assimileras

_Frågor

- #1. _ Vilka särskilda rättigheter har de finsk-, jiddish- och meänkielitalande som bor i ett förvaltningsområde på sitt eget språk?
- #2. _ På vad sätt diskriminerades judar i _Sverige långt in på #1800-talet? _ Hur diskrimineras många judar idag?
- #3. _ Vad hände med romerna under _Förintelsen?
- #4. _ På vad sätt diskriminerades romer i _Sverige i äldre tider och långt in på #1900-talet? _ Hur diskrimineras romer idag?
- #5. _ Vad innebar det att _Sveriges politik vid slutet av #1900-talet gick ut på att romerna skulle assimileras?

_Samerna, _Skandinaviens urfolk

_Historia och kultur

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Samernas landområde _S^apmi omfattar norra delarna av _Norge, _Sverige, _Finland och _Ryssland.

_Bildbeskrivning

_Karta över som visar _S^apmi. Det sträcker sig över de norra delarna av _Norge, _Sverige, _Finland och _Ryssland.

=====

_När _Sverige blev ett kungarike på medeltiden menade kungen och de styrande att också fjällvärlden i norr tillhörde _Sverige. _Men redan flera tusen år före vår tideräkning levde samer där med sin kultur och sitt språk. _Skandinaviens urfolk är alltså samerna. _Idag kallas området @_S^apmi, _Sameland. _Tidigare

kallades samerna för "lappar", och det finns kvar i vissa uttryck och geografiska ortnamn. Men det är idag inte ett accepterat ord utan man bör använda ordet *samer*.

Samerna jagade björn, älg och vildren. Det blev början till rennäringen som förutom jakt och fiske gjorde att samerna kunde leva och överleva i fjällen och skogsbygderna där man nästan inte kunde odla något. På senvintern när snö och is började smälta var det dags för *rajden*, renkaravanen, upp till fjället för att renarna skulle få nya betesmarker under sommaren. Män, kvinnor och barn deltog i flytten
#137 :::::::::::::::::::::::::::::::
och alla hjälptes åt. Det var mycket som skulle fungera, exempelvis skulle kåtorna byggas upp. När hösten kom gick *rajden* tillbaka ner till boplatserna i skogen eller vid havet. Men alla *samer* var inte *fjällsamer*. Skogs-samerna stannade kvar hela året i skogen med sina renar. Det fanns också *samer* som hade ett fåtal renar
#137 #399

som de mjölkade varje dag.

Sverige behandlade långtifrån alltid samerna särskilt väl. På #1600-talet tvingades samerna att överge sin traditionella religion och deras heliga offerplatser förstördes. I stället skulle alla samer döpa sig och gå över till kristendomen.

Industrialiseringen från slutet av #1800-talet med uppfinningar av nya maskiner innebar många förändringar i samernas liv, på både gott och ont.

é Det positiva var att samerna har dragit fördelar av ny teknik som förändrat deras sätt att leva. På #1930-talet började rajden ersättas av tåg- och lastbils-transporter. Motorbåt, helikopter och snöskoter har underlättat kommunikationerna och möjligheterna att ta sig fram i fjällvärlden.

é Det negativa var att när de stora vattenkraftverken byggdes i älvarna bildades stora kraftverksdammar. Suorvadammen är störst,

nästan lika stor som Vänern,
Sveriges största sjö. Det första
kraftverket var Porjus i
Luleälv, Jokkmokks kommun. Det
invigdes #1915 för att förse
malmfälten och järnvägen mellan
Luleå och Narvik i Norge med
elektricitet. Men förflorarna var
de samer som fick se sina gamla
skogar, betes- och fiskeplatser,
hamna under vatten.

Under #1800-talet började idéer
spridas att samerna var "under-
lägsna" och aldrig skulle kunna bli
som alla andra i Sverige. Samerna
skulle till exempel inte kunna bo i
vanliga hus utan de var skapade för
att följa renarnas vandringar i
fjällvärlden. De här rasistiska
idéerna; påverkade riksdagens beslut
om samebarnens utbildning. De
renskötande samernas barn fick inte
gå i vanliga folkskolor utan skulle
gå i särskilda "lappskolor",
skolkåtor med en lärare eller
lärarinna som följde med
renkaravanen, rajden, till och från
#137 #401

fjället. Men barnen fick inte lära sig för mycket: de skulle ju bli renskötare, och då ansågs skolans lärdomar vara till skada.

Allt fler inflyttare från södra och mellersta Sverige gjorde att samernas traditionella bosättningsområden, S[^]apmi, krympte. På #1940-talet började skolkåtorna ersättas av moderna elevhem. Samernas skola blev mer och mer lik den svenska skolan.

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Samernas flagga har en cirkel som är en symbol för både solen och månen. Samernas nationaldag är den #6 februari.

_Bildbeskrivning

_Samiska flaggan är uppdelad i fyra stående fält. Närmast flaggstången är ett rött fält som tar upp ca #25% av flaggan, sedan ett tunt grönt fält som följs av ett lika tunt gult fält. Resten av flaggan är blå, cirka #60% av

#137

#402

ytan. _Mitt på flaggan finns en tjock cirkel. _På flaggans röda och gröna del är cirkeln blå, på den gula och blå delen är cirkeln röd.

=====
::: #138 ::::::::::::::::::::::::::::

_Rättigheter

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Sametingets #31 ledamöter.

_Kansliet ligger i _Kiruna. _Inga riksdagspartier, till exempel

_Socialdemokraterna och

_Centerpartiet, finns i

_Sametinget, endast samiska

partier. _Av de #7 partierna i

_Sametinget efter valet #2021 är

_Jakt- och _Fiskesamerna störst

med #12 av de #31 mandaten.

_Josefina _Skerk står fyra från vänster i mellersta raden.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Sametingets ledamöter på en stentrappa framför en gammal

#138

#403

stenbyggnad. Majoriteteten har färgstarka traditionella samiska dräkter på sig.

=====

Samerna är den enda av de nationella minoriteterna som har en egen "riksdag", Sametinget. Det består av 31 ledamöter och är valda av det samiska folket. Drygt 9200 personer hade rösträtt till Sametinget vid senaste valet 2021. Två tredjedelar av de röstande, drygt 6000 kom från Norrbottens län och Västerbottens län. Men Sametinget är också en myndighet, som i likhet med andra myndigheter -- till exempel Skolverket och Skatteverket -- lyder under regeringen.

Det är frivilligt att anmäla sig till Sametingets röstlängd. För att rösta ska man ha fyllt 18 år och bland annat

é anse sig själv vara same
é ha talat samiska i hemmet, eller
ha föräldrar eller mor- eller

#138

#404

farföräldrar som har talat samiska i hemmet.

_Tidigare ansåg svenska staten att endast de som hade renar var samer.

_Idag är det annorlunda: det är det samiska språket som är det gemensamma.

#1977 beslutade _Sveriges riksdag att samerna är ett urfolk som har rätt till att få hjälp med att behålla sin kultur och sitt språk.

#2007 antog __FN @_Urfolksdeklarationen för att skydda urfolkens språk och kultur. _Sverige har ännu inte skrivit under den deklarationen.

_Det finns #51 @samebyar i _Sverige, de allra flesta i norra _Sverige. _Den sydligaste samebyn ligger i _Idre i norra _Dalarna.

_En sameby är ett område som samerna gemensamt bestämmer över för renskötsel, jakt och fiske.

_En sameby är alltså inte en by där det bor samer.

::: #139 ::::::::::::::::::::::

_ Det finns fem sameskolor i Sverige. _ Idag har barn till same rätt att gå i sameskolan upp till årskurs #6, och det finns en lag som ska skydda det samiska språket. _ Men eftersom det inte finns tillräckligt många samiska förskollärare, lärare och läroböcker lär sig många inte samiska ordentligt. _ FN har också flera gånger kritiserat Sverige för att göra alldeles för lite för det samiska språkets överlevnad.

_ Dessutom hotas det samiska språket människor flyttar mer. _ Många samiska ungdomar flyttar efter gymnasiet till södra och mellersta Sverige för att studera eller arbeta. _ När de sedan får barn talas samiska kanske inte längre i hemmet. _ På det här sättet riskerar språk att försvinna för många urfolk i världen.

_ Samtala

_ Känner du till några andra urfolk i världen? _ Liknar deras situation samernas?

#139

#406

_Frågor

#1. _Vilka följder fick byggandet av kraftverken i de norrländska älvarna för samerna?

#2. _Vad är det _Josefina vill ändra på när det gäller den svenska politiken mot samerna?

_Intervju med _Josefina _Skerk

_Josefina _Skerk bor i _Tärnaby, _Storumans kommun i _Västerbottens län. _Josefina är invald i _Sametinget som representant för _Jakt- och _Fiskesamerna.

_Varför engagerade du dig i politiken?

-- _Jag såg hur illa mina släktingar hade behandlats och ville förändra det. _För mig är nästan allt politik och det gör det väldigt spännande att hålla på med. _Mycket i samhället är som det är, för att någon bestämt att det ska vara så.

_Är något fel, går det att ändra på.

#139

#407

_Vad är det för frågor som du kämpar för?

-- _Att vi samer själva ska få styra vår utveckling. _Vi vill inte bli bevarade eller räddade av någon. _Vi vet själva vad vi behöver. _Regeringen måste bara börja lyssna. _Något jag brinner för är barns rätt till sitt språk. _Idag är det nästan omöjligt att få lära sig samiska ordentligt i skolan i _Sverige, men i _Norge och _Finland kan man läsa hela för- och grundskolan på samiska. _Det är ett stort problem för samiska barn i _Sverige att skolan fortsätter att ta ifrån dem språket, precis som de gjorde med min mormors generation. _Gruvfrågan är också väldigt viktig, för utan marken och vattnen finns det heller ingen samisk kultur kvar.

_Om du fick bestämma, vad skulle du då ändra på när det gäller den svenska samepolitiken?

-- _Jag skulle ändra så att respekten för mänskliga rättigheter,
#139 #408

även när det gäller samer, kommer
före pengar och kortsiktiga
arbetstillfällen. _Det tror jag
bygger ett bättre samhälle för alla.
_Jag vill att _Sverige skriver under
_FN:s deklARATION om urfolkens
rättigheter.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto. _Josefina _Skerk framifrån
utomhus i snön. _Bakom henne står
det arctic council inhackat i en
ismur och bakom ismuren ser vi de
#8 flaggor från länder var har
delar av sin mark inom polcirkeln.
_Kanada, _Danmark, _Sverige,
_Finland, _Norge, __USA, _Island,
_Ryssland. _Josefina själv är
klädd i traditionell samisk dräkt
med tjocka läderstövlar dekorerade
med rött, grönt och blått. _Blå
klänning med röda kanter längs
fållen, en mantel i svart som går
upp över halsen, och en röd
tygmössa.

=====

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym tio av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Innehåll volym tio

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren	I
_Sverigefinnar (#140).....	#410
_Tornedalingar (#140).....	#413
_Aktivitet -- _Vem äger och ska bestämma över de svenska fjällen? (#142).....	#416
_Hållplats #2 (#143).....	#420
_Världen och vi (#144).....	#423
_Varför är rika länder rika? (#145).....	#425
_Barnfattigdom (#146).....	#428
_Varför är fattiga länder fattiga? (#148).....	#435
_Aktivitet -- _Analysera två bilder från _Rio de _Janeiro (#150).....	#441
_Hållplats #1 (#151).....	#444
_Hållbar utveckling (#152).....	#447

::: #140 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Sverigefinnar

_Historia och kultur

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Sverigefinnarnas flagga är en kombination av finska och svenska flaggan. _Sverigefinnarnas dag är den #24 februari.

_Bildbeskrivning

_Sverigefinnarnas flagga. _Den är vit med ett kors på. _Korset är gult, men med en blå rand i mitten åt båda håll.

=====

@_Sverigefinnar är människor som bor i _Sverige och som talar finska och som antingen är födda i _Finland eller i _Sverige. (@_Finlands-svenskar däremot är finska medborgare som bor i _Finland och som har svenska som sitt modersmål).

#140

#410

_Det finns mellan #300000 och #500000 sverigefinnar i _Sverige -- det är _Sveriges största nationella minoritet. _Att finnar har flyttat till _Sverige är inte så konstigt eftersom _Finland ända fram till #1809 var en del av _Sverige, på samma sätt som exempelvis _Småland eller _Sörmland. _På #1500- och #1600-talen flyttade många finnar till främst _Värmland och _Dalarna och bröt ny mark i skogsområden. _Ortnamn som _Finnmarken och _Finnskogarna påminner om den här folkomflyttningen.

_Under andra världskriget skickades cirka #70000 ensamkommande finska barn till _Sverige för att slippa undan kriget i _Finland. _De flesta av dessa @krigsbarn adopterades eller stannade kvar i _Sverige, efter överenskommelser med barnens biologiska föräldrar.

_Under #1960-talet och framåt flyttade många finska familjer till _Sverige. _Det var då arbetslöshet i _Finland medan man i _Sverige sökte arbetskraft till fabriker.

_Därefter kom anhöriga till dem som redan hade flyttat till _Sverige och de bosatte sig ofta i samma orter där deras släktingar bodde. _Virso bruk i _Västmanland fick på så vis många arbetare från _Finland, och många kom från samma trakt i _Finland.

_Frågor

- #1. _Varför är det inte så konstigt att många finner sedan #1500-talet har flyttat till _Sverige?
- #2. _Vad är skillnaden mellan sverigefinnar och finlands-svenskar?

_Tornedalingar

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Tornedalingarnas flagga har hämtat sina färger från _Finlands och _Sveriges flaggor.

_Tornedalingarnas dag firas den #15 juli.

_Bildbeskrivning

_Tornedalingarnas flagga. _Den har tre längsgående fält. _Det översta fältet är gult, det i mitten vitt och längst ner är det blått.

=====

_Historia och kultur

_När _Sverige förlorade _Finland år #1809 splittrades människorna på båda sidor om _Torne älv. _Många människor svenska _Tornedalen talade finska, "normalfinska", medan andra talade @tornedalsfinska, det som

#140

#413

idag heter @meänkieli. _Från #1880-talet blev skolorna i _Tornedalen mer och mer svensk-talande. _I början av #1920-talet var skolan i @_Tornedalen helt försvenskad. _På #1970-talet ökade förståelsen för minoriteters språk och kultur och idag är det ungefär #25000--#40000 människor som talar meänkieli. _Tornedalingarna idag kämpar för att skolorna i _Tornedalen men också i andra kommuner där det bor tornedalingar ska undervisa på meänkieli, men det är problem att få lärare och läromedel.

::: #141 :::::::::::::::::::::::::::::::

_I _Tornedalen är skyltarna på både svenska och meänkieli. _Torneälven, _Tornionväylä. _I _Haparanda finns frivillig undervisning på meänkieli och finska på förskolan, även om barnen inte talar något minoritetsspråk i hemmet.

_Rättigheter

_Några kommuner i _Tornedalen, men också _Kiruna, _Gällivare, _Luleå, _Umeå och _Stockholm är så kallade förvaltningsområden för meänkieli. _Det betyder att invånarna har rätt att använda sig av meänkieli i kontakt med kommunen och med andra myndigheter. _De elever som vill läsa meänkieli som modersmål har rätt att göra det även om språket inte dagligen talas hemma.

_Frågor

- #1. _Vad hände år #1809?
- #2. _Vilket problem finns att låta meänkieli leva vidare till barnen?

::: #142 ::::::::::::::::::::::

_Aktivitet -- _Vem äger och ska
_bestämma över de svenska fjällen?

_När svenskar på #1500- och
#1600-talet började flytta norrut
betraktade de fjällen som ödemark.

_Men det var ingen ödemark de kom
till. _Samerna hade i alla tider
använt fjällen för renskötsel och
jakt. _Men det hindrade inte att
svenskar och svenska företag fick
äganderätt till marken, kunde
anlägga kraftverk osv. _Samerna hade
inga papper på att de ägde marken,
inga skriftliga avtal -- de hade
bedrivit renskötsel sedan
"@@urminnes hävd;" -- så står i
@rennäringslagen, och det betyder
att samerna har bedrivit renskötsel
i alla tider.

#2009 lämnade _Girjas sameby in en
stämning mot svenska staten för att
få rätt till jakt och fiske i
fjällområdet. #2020 fastställde

_Högsta domstolen tingsrättens dom.

_Resultatet: _Girjas sameby har

#142

#416

ensamrätt till jakt och fiske på samebyns marker. Som en följd av Girjasdomen har regeringen tillsatt en utredning för att ändra rennäringslagen.

Här är tre kommentarer till Girjasdomen:

Per-Olof Nutti, Sametingets styrelseordförande

Det är en klar och tydlig dom som bekräftar samernas rätt till självbestämmande. Det är en ståndpunkt som Sametinget hävdat från allra första början. Nu har vi fått upprättelse.

Josefina Skerk, Jakt- och Fiskesamerna i Sametinget

Girjasdomen är viktig eftersom den visar att vi samer kan ha de rättigheter vi hävdar. Domen skiljer sig från de tidigare genom att man först gjorde ett väldigt stort förarbete, med hjälp av duktiga jurister och forskning från universitet. Alldeles säkert går

#142

#417

det att vinna liknande mål framöver.
_Med Girjasdomen gick det verkligen
att visa att sameer inte har
rättigheter på grund av "snälla"
politiker, utan att vi upparbetat
dem på precis samma sätt och enligt
samma lagar som alla andra i
_Sverige.

_Birgitta Isaksson, ordförande i
_Jägareförbundet Norrbotten
_Girjasdomen och dess eventuella
följder oroar fortfarande många
jägare i hela landet, ett år efter
domen. _Jägareförbundets vilja i
frågan är tydlig. _Vi kommer
fortsätta jobba för att jägare
bosatta i _Sverige ska få jaga
småvilt i fjällvärlden som tidigare.

=== Bildtext/beskrivning =====
_Bildtext
_Girjas sameby är som många
andra samebyar långsmala. _De
följer renarnas betesmarker.

_Bildbeskrivning

_Karta över norra _Norge,
_Sverige och _Finland. _Girjas
sameby sträcker sig som ett
långsmalt band mellan _Kiruna och
_Gällivare ända till norska
gränsen.

=====

_Frågor

- #1. _I rennäringslagen står det att
samer har bedrivit renskötsel
sedan "@@urminnes hävd;". _Vad
betyder det?
- #2. _Det finns en konflikt sedan
många år mellan samebyar och olika
markägare (privata eller svenska
staten). _Beskriv kort vad den
handlar om.
- #3. _I fallet _Girjas handlade
rättegången om vem som ska
bestämma vem som ska få jaga i
fjällen. _Vad bestämde _Högsta
domstolen?
- #4. _Vad är _Svenska jägareförbundet
oroliga för?

#143

#419

_Hållplats #2

_Sammanfattning

é _Samerna är _Sveriges urfolk.

é _Samerna utsattes länge för majoritetsbefolkningens rasistiska idéer.

é _Sametinget är samernas "riksdag" men är också en myndighet under regeringen.

é _Girjasdomen, som var en seger för _Girjas sameby, utreds för eventuella ändringar av rennäringslagen.

é _Sverigefinnarna är _Sveriges största nationella minoritet.

é _Många finska barn kom till _Sverige som krigsbarn under andra världskriget.

é _Under #1960- och #1970-talet var det en finsk arbetskraftsinvandring till _Sverige.

é #1809 splittrades befolkningen i _Tornedalen.

é _ På #1920-talet var skolan i
_ Tornedalen helt försvenskad, men
_ på #1970-talet ökade förståelsen
_ minoritetsspråket meänkieli.

_ Viktiga ord

_ S^apmi

rajden

rasistiska idéer

_ Sametinget

_ Urfolksdeklarationen

samebyar

_ Girjasdomen

_ Rennäringslagen

"urminnes hävd"

sverigefinnar

finlandssvenskar

krigsbarn

_ Tornedalen

meänkieli

tornedalsfinska

_Frågor

- #1. _Vad betyder det att samerna är _Sveriges urfolk?
- #2. _Ge exempel på hur rasistiska idéer drabbade samerna.
- #3. _När och varför kom de finska krigsbarnen till _Sverige?
- #4. _Varför är årtalet #1809 viktigt för tornedalingarna?
- #5. _Varför är _Girjasdomen #2020 viktig för _Girjas sameby?

_Världen och vi

_Det här kapitlet handlar om fattiga och rika länder, varför vissa länder är fattiga och andra är rika.

_Kapitlet handlar också om fattiga människor i rika länder, och rika människor i fattiga länder. _Men allt handlar inte bara om pengar.

_Vi måste också ha ett jordklot att leva på, inte bara nu utan också för dig och dina barnbarn och deras barnbarn ...

_Läs om ...

é vad det är som gjort att rika länder är rika och fattiga fattiga.

é hur fattigdom kan se ut i ett rikt land som _Sverige.

é se exempel på hur t.ex. ___FN arbetar för att få bort barnarbete och miljöförstöring.

é några exempel på hur ___FN och internationella organisationer gör för att vi ska få en mer hållbar värld.

é vad vi alla kan göra att världen ska bli mer hållbar.

_Varför är rika länder rika?

_Rika länder kallades förr
@industriländer. _Det betyder att
rikedomen i dessa länder till stor
del skapades av de industrier som
startade på #1800-talet och början
av #1900-talet. _Storbritannien,
__USA, _Japan och _Australien är
exempel på rika länder. _Också
_Sverige är ett rikt land, ett av de
rikaste till och med. _Varför är
_Sverige ett rikt land? _Här är
några svar:

é _Sverige har gott om natur-
tillgångar. _Sveriges skogar och
järnmalmsgruvor var början till
den svenska industrin på #1800-
talet. _Många fabriker grundades
och gav arbete till människor som
inte längre behövdes i jordbruket.
é _Skolan. _I _Sverige har sedan
#1842 även de fattigaste barnen
fått gå i skolan och lära sig

läsa, skriva och räkna.

é _Demokrati. _Sedan #1921 har alla
_kvinnor och män haft rösträtt.

_Kring år #1900 gick många med i
_fackföreningar, nykterhets-
_föreningar och politiska partier
och lärde sig att diskutera, att
använda ord, inte slåss för att få
igenom sin vilja. _Det var så
demokratin skapades för att
påverka samhället.

é _Sverige har inte varit i krig på
över #200 år.

_Ett rikt land som _Sverige har råd
med skolor, sjukhus, vägar,
järnvägar och idrottsanläggningar.
_Demokratin fungerar och politikerna
i kommuner och i riksdag använder
inte våld för att få igenom sin
vilja. _Sveriges poliser och domare
ska behandla alla lika, oavsett om
man är fattig eller rik, man eller
kvinna, eller vilken religion man
tillhör.

_Allt det här gör _Sverige till
ett rikt land. _Men det betyder inte
att allt alltid är perfekt.

#145

#426

_Det finns sjukhus där patienter får vänta länge på operation. _Det finns skolor som inte har råd att köpa in nya läromedel. _Tågen kommer inte alltid fram i tid. _Det skulle kunna bli ännu bättre för många gamla som bor på äldreboenden.

_Frågor

- #1. _Varför är _Sverige ett rikt land?
- #2. _Varför var det viktigt att så många människor omkring sekelskiftet #1900 gick med i fackföreningar och nykterhetsföreningar?

_Barnfattigdom

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Studentfirandet kostar långt över #10000 kronor för den som "vill hänga med och göra som alla andra". _Bara studentmössan kan kosta över #1500 kronor! _Alla studenter har inte råd med detta.

_Bildbeskrivning

_Foto. _En grön traktor drar en vagn på släp. _På hela traktorns tak sitter en stor studentmössa som är vit med en svart skärm. _På skärmen står det med guldbokstäver #2017. _Vagnen är utsmyckad med vitt tak, björkris, gula och blå ballonger och svenska flaggor. _På vagnen står studenter med studentmössor på huvudet.

=====

_Sverige är ett rikt land, och affärer och köpcentra är fyllda med varor. _Men det innebär inte att alla kan köpa det de behöver. _Det finns fattigdom även i _Sverige.

_Men att vara fattig i _Sverige är inte samma sak som att vara fattig i till exempel _Thailand.

_Om du skulle fråga en fattig fiskarpojke i _Thailand om han tror att alla svenskar är rika skulle han svara ja. _Han ser ju bara svenska turister som har råd att köpa allt sådant som han eller hans familj inte ens kan tänka sig. _Ur hans perspektiv är alla svenskar stormrika. _Men fiskarpojken har inte träffat de svenskar som inte har råd att åka till _Thailand.

_Det finns fattiga människor också i _Sverige, men fattigdomen är annorlunda i _Sverige än i _Thailand.

_Samtala

_Fattigdom i _Sverige: varför pratar man inte så mycket om den, tror du?

_Rädda _Barnen och barnfattigdomen i _Sverige

@_Rädda _Barnen; är en organisation som varje år undersöker @barnfattigdomen i _Sverige. _Rädda _Barnen menar att de familjer är fattiga som antingen har så små inkomster att de inte ens räcker för att betala telefon, mat, kläder och kollektivtrafik, eller som får @försörjningsstöd från socialnämnden i kommunen. _Det betyder att socialnämnden i kommunen ger pengar till de allra viktigaste utgifterna som mat och hyra. _Nästan var tionde barn lever i fattigdom i _Sverige, totalt är det #186000.

::: #147 :::::~::~:

_Rädda _Barnens undersökning visar också att barnfattigdomen är vanligare i familjer där föräldrarna #147 #430

är födda utomlands än i familjer där föräldrarna är födda i Sverige.

Främsta anledningen till att barnen lever i fattigdom är att föräldrarna inte har ett arbete, de är arbetslösa.

Internationellt arbete mot barnfattigdom

Det finns många militära konflikter i världen. Syrien, Sydsudan, Centralafrikanska Republiken och Jemen är några av de länder som är drabbade av krig. Det är de vuxna som startar konflikterna och krigen, men det är barnen som drabbas värst.

@ UNICEF heter FN:s organisation som arbetar för de barn i världen som har det svårt. I Sydsudan och i Centralafrikanska republiken arbetar UNICEF med tusentals barn som tidigare var soldater i de inbördeskrig som pågick. Nu försöker man återförena barnen med sina familjer, låta dem gå i skolan, hjälpa barnen att få ett nytt liv.

#147

#431

@__ILO är en annan __FN-organisation som arbetar för säkra arbetsplatser och för att arbetsförhållandena i världen ska bli så bra som möjligt. _En av __ILO:s huvuduppgifter är att bekämpa @barnarbetet. _Det här är inte så enkelt: barnens föräldrar måste både förstå att det är viktigt att deras barn går i skolan, och kunna klara sig utan barnens inkomster. __ILO försöker också få stora företag som _H&_M och __IKEA att inte köpa in varor som är tillverkade av barn. _Att arbetet går framåt är _Uzbekistan exempel på: bara för några år sedan användes tusentals tvångsarbetande barn vid bomullsskörden. _Nu har barnarbetet nästan helt försvunnit.

_Ekorren säger: _Finns det någon organisation som jobbar för oss!?

_Frågor

- #1. _Vad är försörjningsstöd?
- #2. _Varför är det inte helt sant att säga att ___EU är en rikemansklubb?
- #3. _Varför leder barnarbete ofta till barnfattigdom?
- #4. _Varför är det inte så enkelt att avskaffa barnarbetet?

_Många fattiga i ___EU

_Ibland påstås det att ___EU är en "rikemansklubb". _Men det är långtifrån hela sanningen. _Enligt ___EU:s egen statistik lever var femte ___EU-MEDBORGARE i "fattigdom eller social uteslutning". _Det betyder att människorna är arbetslösa och har väldigt lite pengar att röra sig med, bor i dåliga lägenheter och har små möjligheter att delta i sånt som händer i samhället. _Barn och ungdomar under #18 år har ännu högre fattigdomstal. _Var fjärde

#147

#433

__EU-MEDBORGARE under #18 år är fattig.

_Sverige ligger på åttonde plats i den här __EU-STATISTIKEN, som toppas av _Tjeckien där "endast" #11--#12 procent av befolkningen lever i fattigdom. _Rumänien och _Bulgarien är __EU:s fattigaste länder, och där lever nästan #40 procent i fattigdom. _Allra värst har romerna i _Bulgarien och _Rumänien.

_En stor del av dem får inga jobb, och barnen får ingen riktig skolutbildning. _Romerna är diskriminerade och politikerna i _Rumänien och _Bulgarien hjälper dem inte.

_Varför är fattiga länder fattiga?

_Fattiga länder kallas också
@utvecklingsländer. _Många av
utvecklingsländerna har det här
gemensamt:

é _De flesta människor är fattiga
och väldigt många arbetar med
jordbruk eller fiske.

é _Många människor kan inte läsa
eller skriva. _De har gått i skola
bara några få år.

é _Elektricitet, vägar och järnvägar
fungerar dåligt.

_Här är några orsaker till
fattigdomen:

_Kolonialismen. _Stora delar av
_Afrika och _Asien var kolonier till
de rika länderna. _Det innebar att
de inte fick bestämma över sig
själva. _Kolonierna kunde inte bygga
upp fabriker som i många länder i

_Europa på #1800-talet. _I _Indien till exempel var det förbjudet att bygga fabriker för att väva bomullstyger. _I stället skulle bomullen fraktas till

_Storbritannien och bli tyger och kläder i de brittiska fabrikerna som sedan indierna fick köpa. _Så här såg det ut i många kolonier i _Afrika och _Asien.

_Exporthinder. _Än idag är det svårt för bönder i många fattiga länder att sälja sina varor. _Här är ett exempel: _I _Benin, _Tchad, _Mali och _Burkina _Faso i västra _Afrika finns bra jordar och gynnsamt klimat för bomullsodling. _Men __USA, __EU och _Kina gör allt för att stoppa de här ländernas export av bomull.

_Diktatur. _Åtskilliga fattiga länder har fortfarande långt kvar till demokrati och många är diktaturer. _En diktatur är inte bara orättvis mot medborgarna.

_De som inte tänker som diktatorn hindras ju också på olika sätt eller
#148 #436

sätts i fängelse. På så sätt kan inte deras kunskaper användas i landet.

Krig. Flera fattiga länder är drabbade av inbördeskrig och våld mellan olika folkgrupper. Kriget tvingar iväg människor från sina hem. Fabriker, sjukhus och andra viktiga byggnader förstörs. Barnen kan inte längre gå i skola och måste kanske bo i flyktingläger.

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Barn i Burkina Faso arbetar med att samla in bomull som ska transporteras till fabriker. Att barn måste arbeta i stället för att gå i skola är ett problem för länder som vill utvecklas. En utbildad befolkning är viktigt för att landets ekonomi ska växa och demokratin stärkas.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Tre barn lastar av en liten vagn som är fylld av bomull. Lasten är högre än vad de själva är och de står vid ett litet berg av redan samlad bomull.

=====

::: #149 :::::::::::::::::::::::

_Alla är inte fattiga i fattiga länder

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Rio de _Janeiro i _Brasilien har över sex miljoner invånare. De flesta i _Brasilien har det ekonomiskt bra, liksom de allra flesta i _Rio de _Janeiro. Men en dryg miljon av _Rios människor bor i favelor, slumområden, som här i förgrunden på bilden. _Där fungerar inte vatten, avlopp, elektricitet.

#149

#438

_Bildbeskrivning

_Foto. _En bild från ovan över
_Rio de _Janeiro. _I förgrunden
syns ett slumområde med enkla hus
med plåttak. _Husen ligger trångt
och lite huller om buller.

_I bakgrunden syns fina höghus.

_En remsa av grönområde och träd
skiljer områdena åt.

=====

_Men fattigdomen i utvecklings-
_länder, i de fattiga länderna, ser
inte likadan ut överallt. _Hälften
av världens allra fattigaste
människor bor i _Indien eller _Kina
som båda har gjort stora ekonomiska
framsteg under senare år.

_Åtskilliga miljoner indier och
_kineser har det mycket gott ställt.

_Samma sak i _Sydafrika, _Afrikas
rikaste land, eller _Brasilien,

_Sydamerikas rikaste land. _I båda
_länderna finns en medelklass på
flera miljoner människor som bor i
bekväma hus, har bil, låter barnen
gå i fina skolor och åker till

_Europa eller ___USA på semester.
_Men de allra flesta människor i
_Sydafrika och _Brasilien är fattiga
och bor i slumområden. _De fem
procenten rikaste i _Brasilien till
exempel har lika mycket pengar som
de övriga #95 procenten tillsammans!

_Frågor

- #1. _Vad har många utvecklingsländer
gemensamt?
- #2. _Nämn några orsaker till att
fattiga länder är fattiga.

::: #150 ::::::::::::::::::::::::::::

_Aktivitet -- _Analysera två bilder
från _Rio de _Janeiro

_Nu ska du titta på två bilder från
den brasilianska staden _Rio de
_Janeiro och jämföra dem. _Båda
bilderna visar en gata i staden, men
från olika stadsdelar. _Att jämföra
bilder och dra slutsatser utifrån
vad man ser kallas att göra en
bildanalys.

_Vi börjar med att jämföra bilderna
del för del. _Men innan du svarar på
fråga #1 ska du läsa igenom alla
punkterna a till e.

=== _Bildbeskrivningar =====

_Bild _A: _Foto från ett
slumområde. _Husen är enkla och
slitna. _De ligger i etapper på
höjden och materialet som husen är
byggda av är blandat som tegel och
plåt. _Mellan husen går ett
virrvarr av elledningar. _Gatan är
trång och smal. _På trottoaren

#150

#441

står cyklar och det ligger säckar och skräp.

_Bild _B: _Foto från en rak gata med höga hus i ett välordnat stadsområde. _Husen ser fina och hela ut. _Längst ner i husen ligger affärer och sedan är det bostäder. _Gatorna är breda och rena. _På trottoaren går människor.

=====

_Frågor

#1. _Vi börjar med att beskriva bilderna noga.

a) _Beskriv vägen (ej trottoarerna).

_Tips: använd ord som bred-smal, rak-krokig, plan-backig.

b) _Beskriv trottoarerna på samma sätt.

c) _Beskriv husen.

_Tips: använd ord som höga-låga, breda-smala, raka-sneda, små-stora.

#150

#442

- d) Beskriv hur husen ser ut i gätuplan -- dvs bottenvåningen.
- e) Beskriv vad som finns i bilderna förutom hus och vägar.

#2. Nu ska vi försöka dra slutsatser. Vi ska fundera över det bilderna visar och gissa lite. Men innan du svarar på frågorna ska du titta på bilden på sidan #149 som också är från Rio.

- a) Vad tror du det är för ledningar i luften på bild A?
- b) I vilka delar av staden tror du bilderna är tagna? Uppe på kullarna runt staden eller nere i dalen?
- c) Beskriv hur du tror människorna i bild A respektive bild B gör en vanlig morgon när de stiger upp, äter och tar sig till jobbet.

_Hållplats #1

_Sammanfattning

é _Rika länder kallades förr för
_industriländer.

é _Fattiga länder kallas ofta för
_utvecklingsländer.

é _Rädda _Barnen mäter varje år
_barnfattigdomen i _Sverige.

é _Att låta barn gå i skolan är ett
_oslagbart sätt att utrota
_barnfattigdom.

é __ILO och __UNICEF är två __FN-
_organisationer som arbetar för
_barnens bästa i världen.

é __EU, _Kina och __USA försöker
_hindra import av _jordbruksvaror
_och _textilvaror från fattiga
_länder.

_Viktiga ord

industriländer
utvecklingsländer
barnfattigdom
_Rädda _Barnen
barnarbete
försörjningsstöd
__UNICEF
__ILO
kolonialism
exporthinder
diktatur
krig

_Frågor

- #1. _Vad kallades rika länder förr i tiden?
- #2. _Nämn några __FN-ORGANISATIONER som arbetar för att barnen i världen ska få det bättre.
- #3. _Vilka är __EU:s fattigaste länder?
- #4. _Varför hindras ett land att utvecklas om landet är en diktatur?

#151

#445

#5. I vilka två länder bor hälften
av världens fattiga människor?

#151

#446

_Hållbar utveckling

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Regnvatten kan vara värdefullt.

_I _Malmö har ___VA _Syd startat ett projekt där fastighetsägarna uppmuntras att bättre ta hand om regnvattnet.

_Bildbeskrivning

_Foto. _Kille cyklar på en specialbyggd cykel med släp. _På släpet har han en skylt med en kvinna som är ute i sin trädgård med sin hund. _Hon kör en skottkärra med blommor i. _I bakgrunden syns hennes hus där det står: "_Skörda regnvatten" på väggen. _Hon har en blå tunna vid huset som samlar upp regnvattnet och en vattenslang som leder från den. _På andra sidan av huset har hon en zinkbalja som också samlar upp regnvatten från stuprören.

_Bakom huset syns ett moln med
regndroppar i.

=====

_Vi tänker oss en ö där det bor
#1000 människor. _Det finns #1000
träd på ön. _De tusen människorna
får representera alla nu levande
människor och det enda de behöver är
att få värme i husen. _Är det smart
om de sågar ned alla träden med
rötterna? _De får det visserligen
varmt och gott hemma, men hur blir
med barnen och barnbarnen när det
inte växer upp några fler träd? _Det
här ö-samhället har inte förstått
att man måste spara på naturens
resurser för att få en @@hållbar
utveckling; för kommande
generationer.

_Men hur går det med den hållbara
utvecklingen? _Räcker jordklotets
resurser till? _Du får ett ledsamt
svar, och ett lite gladare svar på
frågan.

_Först det ledsamma svaret ...

_Nej, jorden räcker inte till. _Vi lever just nu på ett sätt så att det skulle behövas ett och ett halvt jordklot för att producera all mat, all energi, alla mineraler och alla saker som vi närmare åtta miljarder (närmare #8000000000) människor använder och förbrukar.

::: #153 :::::::::::::::::::::::

_Men vi lever olika och förbrukar olika mycket resurser. _Om alla människor i världen skulle leva som människorna i _Dubai i _Förenade Arabemiraten skulle det behövas #12 jordklot. _Och om alla levde som vi svenskar, skulle det behövas fyra jordklot. _Men människorna i andra länder lever enklare och belastar på sätt inte vår jord lika mycket. _Om alla skulle leva som människorna i _Indien skulle jordklotet mycket väl räcka till.

@@__FN:s klimatpanel; består av en rad forskare runt om i världen.

_Deras rapport #2021 är en dyster

#153

#449

läsning: världens medeltemperatur ökar och det beror på människornas utsläpp av @koldioxid och andra @växthusgaser som gör att jordklotet blir som ett växthus, varmt och fuktigt. _Den här @växthuseffekten har gjort att temperaturen i världen under det senaste århundradet har stigit, vilket gör att isar och glaciärer smälter och att naturkatastrofer och bränder över hela jorden ökar. _Den dåliga nyheten är alltså att vi invånare på planeten jorden måste göra någonting åt vårt sätt att leva.

_Ekorren säger: _Jag förstår inte hur de kan ha så många jordklot i _Dubai!

=== _Bildtext/beskrivning =====
_Bildtext
_Genom att köpa miljömärkta fiskar och skaldjur kan vi bidra till att stoppa utfiskning av haven och minska på utsläppen från fiskodlingar.

_Bildbeskrivning

__MSC-MÄRKET som visar
miljömärkta fiskar och skaldjur i
butik. _Bakgrunden är blå. _Till
höger är en enkel bild av en fisk.
_Till vänster står det:
_Certifierat hållbart fiske __MSC
www.msc.org

=====

... sedan det lite gladare svaret!

_Den goda nyheten är att det aldrig
har funnit så många människor --
forskare, politiker och
organisationer -- som nu som arbetar
för fullt med att hjälpa _Moder
_Jord. __FN och __EU ordnar möten
med världens politiker för att man
ska komma fram till hur vi ska göra
för att minska koldioxidutsläppen
från fabriker och bilar och minska
energiförbrukningen i världen.

_Det går långsamt att komma
överens, men det finns hopp. __USA,
__EU:s länder och andra rika länder
i världen vill att _Kina, _Indien

#153

#451

och andra länder som kommit en bra bit på väg mot industrialisering och ekonomisk utveckling ska ta ett större ansvar och stänga miljöfarliga fabriker. Men många fattiga länder tycker att de har rätt att släppa ut koldioxid eftersom de inte var med när de rika länderna byggde upp sina fabriker för över #100 år sedan. De tycker att det i stället är de rika länderna som först måste minska sina utsläpp.

_Frågor

- #1. _Vad betyder uttrycket hållbar utveckling?
- #2. _Förklara med en mening varför människorna i världen måste ändra sitt sätt att leva. _Använd ordet "jordklot" i svaret.

_Hans _Almgren

_Utkik
_Samhällskunskap #4--#6

_Överförd från andra upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
_AB, #2022, med _ISBN
#978-#91-#511-#0736-#3
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2023

_Volym elva av elva

_Till punktskriftsläsaren

_Det finns många bildbeskrivningar till den här boken. _I stort sett alla bilder är beskrivna och det är alltifrån människor, miljöer och händelser.

_I boken finns det en tecknad figur, en brun ekorre. _Ekorren säger saker till läsaren med hjälp av pratbubblor. _I din bok står det _Ekorren säger:

_I slutet av varje avsnitt finns en aktivitet. _Oftast är det frågor på texten som du läst. _Ibland handlar frågorna om bilder och då är de beskrivna.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~åspsm.se

_Innehåll volym elva

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren	_I
_Många internationella avtal	
om klimatet (#154).....	#453
_Vad har blivit bättre under	
senare år? (#155).....	#456
_Hållplats #2 (#157).....	#462
_Register (#158).....	#464

Många internationella avtal om klimatet

År #2015 skrev nästan alla världens länder under ett avtal där man lovade att minska utsläppen för att få ned medeltemperaturen i världen med minst två grader. Eftersom avtalet förhandlades fram i Paris kallas det @ Parisavtalet.

EU följer Parisavtalets bestämmelser, men EU arbetar också hårt på att ytterligare minska utsläppen. Man har kommit överens om att sänka utsläppen av växthusgaser så att det år #2030 bara är drygt hälften av vad det var år #1990. Tyskland, EU:s största land, har bestämt att all användning av stenkol och brunkol ska upphöra senast #2038. I Sverige har riksdagen antagit en lag, @klimatlagen, som bland annat säger att Sverige helt ska sluta släppa ut växthusgaser i atmosfären efter

år #2045.

Men det finns också ett stort antal städer i världen som helt frivilligt har gått med på att överträffa EU:s klimatpolitik. De har startat en tävling där de deltagande städerna försöker göra allt vad de kan för att minska utsläppen. Hittills är det tio tusen städer i alla världsdelar som har anslutit sig till den här tävlingen som heter Compact of Mayors ("Borgmästaravtalet"). Jokkmokk, Örebro och Lund är några av de ungefär #60 svenska kommuner som är med. Att städer runt om i världen går före i klimatfrågan är viktigt eftersom #7 av #10 människor i världen bor i städer.

Frågor

#1. Vad säger klimatlagen?

#154

#454

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Erft väster om floden _Rhen i västra _Tyskland: två typer av kraftverk, dels ett brunkolseldat kraftverk, dels vindturbiner.

_ Senast #2038 ska all utvinning av brunkol och stenkol upphöra i _Tyskland.

_ Bildbeskrivning

_ Foto. _Två olika typer av kraftverk. _I förgrunden syns två vindkraftverk, höga smala pelare med stora propellrar som står på ett fält. _I bakgrunden ett kraftverk som eldas med brunkol.

_ Det kommer mycket rök ur de kraftiga skorstenarna.

=====

Vad har blivit bättre under senare år?

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Staden _Denver, _Colorado i
_USA i oktober #2019: den svenska miljöaktivisten _Greta _Thunberg (född #2003) talar om hur viktigt det är för människorna att leva på ett miljövänligt sätt. _I det här mötet deltar representanter för _USA:s urbefolkning. _Skylten i bakgrunden har texten
"_Avkolonisera vår planet".

_Bildbeskrivning

_Foto. _Greta _Thunberg som har en mikrofon i handen och pratar. _Bakom henne står ca #30 ungdomar. _En håller en skylt där det står: "_decolonize our planet". _Framför _Greta står en skylt med texten: "_Skolstrejk för klimatet".

=====

Ännu på #1950-talet fanns knappast ordet miljöfrågan. Idag tänker allt fler människor på miljön. Här är några få exempel på hur det trots allt har gått framåt:

é Sopsortering fanns inte utan allt hamnade i soptunnan: pappersskräp, potatisskal, glödlampor, plastförpackningar ...

é På den tiden släppte bilarna ut mångdubbelt mer avgaser än en modern bil.

é Industrierna har minskat sina utsläpp rejält. Vi tar Rönnskärsverken utanför Skellefteå vid Östersjön som exempel. Där återvinner man koppar, bly, zink och ädelmetaller. Dagens utsläpp i luften och i vattnet av arsenik, bly, kadmium, koppar, kvicksilver och svaveldioxid är mindre än en hundradel av Rönnskärsverkens utsläpp på #1960- och #1970-talet.

é _Det som sorteras som brännbart
_hamnar i sopförbrännings-
_anläggningar där det blir energi
_som bland annat värmer upp hus.
_Metall och glas kan användas
_många gånger om i nya produkter.
::: #156 ::::::::::::::::::::::::::::

_Vad kan vi alla göra?

=== _Bildtexter/beskrivningar =====

_Bildtexter

_Miljövänlig transport i
_Göteborg #2020. _Den unga mannen
_som jobbar för _Pling _Transport
_kollar i appen var han hittar
_nästa kund.

_Havssköldpaddans största hot är
_plast som människorna slängt i
_havet. _De förväxlar plasten (till
_vänster på bilden) med deras
_naturliga föda, till exempel
_maneter.

_Om du äter upp den mat du tar
_så hjälps vi åt att minska
_matsvinnet (den mat som slängs)
_och på så vis bidrar det till en
_hållbar utveckling.

#156

#458

_Bildbeskrivning

_Tre foton.

#1: _En man ser ut att vila sittande på sin stora lastcykel. _På lastlådan står: "_En hoj kommer lastad".

#2: _En havssköldpadda simmar i havet. _Bredvid den flyter ett stort stycke plast.

#3: _En flicka står i en matsal och ska just ta mat från de olika faten på disken.

=====

_Ingen av oss kan göra storverk för att hjälpa vår planet, men alla kan göra något, även barn och ungdomar. _Här är några tips:

é _Minska bilåkandet! _Bilarna är den största boven i _Sverige när det gäller koldioxidutsläppen. _Visst, bilar behövs, men kanske inte alltid och inte så ofta. _Det kanske går att cykla till skolan eller till träningen? _Kanske ni kan ta tåget när ni ska hälsa på småkusinerna i _Örebro?

#156

#459

é _Minska användningen av plast.

_Plast är bra till mycket, och det är därför vi har vant oss att det mesta vi köper ska vara förpackat i plast. _Men den mesta plasten förs med regnvatten, vindar och floder ut i haven. _Det kan vara jättesmå plastbitar --

mikroplaster -- som ser ut som plankton och som fiskar äter.

_Eller det kan vara plastpåsar och matförpackningar som valar, sälar och sjöfåglar äter och tror det är mat.

é _Ät mera vegetariskt. _Tycker du att vegetarisk mat är blå? _Det kanske beror på att du aldrig provat? _Prata med familjen och kom överens om att äta vegetariskt en dag i veckan. _Tävla om vem som lagar den godaste vegomaten!

é _Handla second hand ibland.

_Kanske måste vi inte alltid köpa nya kläder och nya prylar? _Tänk om det är coolt att ibland inte bara göra som alla andra och köpa senaste modet?

_Ekorren säger: _Om man redan idag
_inte handlar så mycket, vad kan
man då göra för klimatet?

_Frågor

#1. _Ge exempel på hur miljön trots
allt har blivit bättre sedan
#1950-talet?

#2. _Varför är havssköldpaddorna
glada för att vi minskar
användningen av plast?

_Hållplats #2

_Sammanfattning

é _Hållbar utveckling innebär att vi sparar på naturens resurser för kommande generationer.

é __FN och andra internationella organisationer men också företag och privatpersoner arbetar för en hållbar utveckling och mycket har blivit bättre under senare decennier.

é __FN:s klimatpanel redovisade #2021 en dyster rapport: vi måste minska utsläppen av växthusgaser.

é _Alla kan vi hjälpas åt att göra världen bättre.

é __EU och __FN anordnar regelbundna konferenser för att få länder att samarbeta och minska utsläppen, och många länder, till exempel _Tyskland och _Sverige har frivilligt beslutat att förbättra miljön.

_Viktiga ord

hållbar utveckling
växthuseffekten
växthusgaser
koldioxid
_FN:s klimatpanel
_Parisavtalet
_klimatlagen

_Frågor

- #1. _Vad är hållbar utveckling?
- #2. _Vad leder växthuseffekten till?
- #3. _Vad är _Parisavtalet?
- #4. _Varför måste vi minska användningen av plast?
- #5. _På vad sätt har världen ändå blivit lite bättre under senare decennier?

_Register

_A

adoptionsföräldrar #19
aga #122
_AI, artificiell intelligens #34
a-kassan #39
allmansrätten #60, #61
allmän rösträtt #75
_Andersson, _Magdalena #87, #98
anhålla #62
anmälningsplikt #122
antisemitism #131
_Arbetsdomstolen #37
_Arbetsförmedlingen #39,
arbetsgivaravgift #50, #51
arbetslöshet #39
arbetsmarknad #29, #30
arbetsmiljölagen #37, #40, #58
assimileras #130
auktoritära länder #81
avtalsrörelsen #38

_B

banker #53

barnäktenskap #125

barnarbete #40, #124--#125, #147

barnfattigdom #146, #147

barnidrott #120

_Barnkonventionen #119, #120

__BEO, _Barn- och elevombudet #26

_Belastningsregistret #70

bloggare #106

borgmästaravtalet #154

_Brasilien #149, #150

__BRIS #26, #122

budget #48

budgetpropositioner #87

byteshandel #43

_C

_Carl __XVI _Gustaf #88

censur #108, #109

_D

dagbok #10

dagordning #76, #77

#158

#465

dagstidningar #99
demokrati #75
departement #87
digitalisering #30
diktatur #81, #103, #148
direkt demokrati #79
diskriminering #121, #129, #134
diskrimineringslagen #37, #121, #122
domstol #18, #63, #64
dubbelriktad kommunikation #100

_E

elektroniska pengar #43
efterfrågan och utbud #54
ekonomiskt kretslopp #53
etnisk grupp #130
exporthinder #148
__EU #93, #94, #147

_F

facket #36, #38
_Fairtrade #125
fakta och värderingar #112
familjehem #19, #68
fattigdom #126
__FN:s barnkonvention #119, #120
#158 #466

__FN:s deklARATION om de mänskliga
rättigheterna #117
__FN:s klimatpanel #153
folkomröstningar #79
fyraprocents-spärren #80
fängelser #71
förargelseväckande beteende #59
föreningsfrihet för barnets bästa
#68
förberedelse till mordbrand #69
företag #51, #53
förrordningar #87
försörjningsstöd #39
_Förintelsen #117, #131, #133
förtal #65

_G

_Girjasdomen #142
gripa #62
gromning #65
grundlagar #85, #108
gruppträck #26
_Gustav _Vasas äventyr #8, #9

#158

#467

_H

__HBTQI-PERSONER #85
hets mot folkgrupp #109, #132
_Hitler, _Adolf #117
homosexuell #20
hushåll #52, #53
hållbar utveckling #152
häkta #62

_I

__ILO #147
__industriländer #145
inflation #44
influencer #9, #106
informationssamhället #94
inkomstskatt #44
insändare #114

_J

jiddisch #132
judar #131--#132
jämställdhet #21, #30--#33

#158

#468

_K

kandidatländer #93

kärnfamilj #16

_Kim _Jong-_Un #81, #82

_Kina #103, #104

klassråd #23, #76, #77, #121

klimatlagen #59, #154

klotter #70

kollektivavtal #36, #37

kolonialism #148

kommunallagen #90

kommunal skatt #90

kommuner #90

kommunfullmäktige #23

kommunikation #100

konkurs #48

konservativt block #80

_Konsumtverket #106

_krig #148

krigsbarn #140

::: #159 ::::::::::::::::::::::::::::::

kränkande behandling #24

kursplan i samhällskunskap #23, #87

kvinnlig könsstymning #125

källkritik #7

#159

#469

_L

lagen om nationella minoriteter och
minoritetsspråk #130, #131

lagstiftning #86

landshövding #92

__LAS, lagen om anställningsskydd
#37

lockout #36

län #92

_M

majoritetsprincipen #76

mandat #80

marknadsföring #104, #105

meänkieli #140, #141

meddelarskydd #109

minoriteter #75

minoritetsregering #80

misshandel #122

mobbing #24--#26

moms, mervärdesskatt #50, #51

monarkier #88

månadspeng #45--#47

#159

#470

_N

nationella minoriteter #128

_Nordkorea #81, #82

normer #57

_O

offentliga sektorn #36, #50, #53

olaga hot #65, #109

omyndig #16

opinionsbildning #98

oskrivna regler #57

_P

_Palmstruch, _Johan #43

_Parisavtalet #154

perspektiv #11, #112

plastpåsar #58, #59, #156

plastpåselagen #58, #59

politiska fångar #118

president #88

propaganda #103, #104

proposition #58, #87

protokoll #76

påföljd (straff) #58, #63

#159

#471

_R

rasism #137

regeringsformen #85

regionalt utvecklingsansvar #92

regioner #92

reklam #104, #105

_Reklamombudsmannens opinionsnämnd
#106

republik #88

_Riksbanken #52

romani chib #133

romer #133--#134

_Rädda Barnen #125, #146, #147

ränta #52

rättegång #63

rättssamhälle #58

röd-gröna partier #80

_S

sambor #17

samebyar #139, #142

samerna #136--#139

_Sametinget #138, #142

samhälle #15

samhällsfrågor #11, #12

#159

#472

_S^apmi #136, #137
_SCB #32
skadeståndsansvar #69, #70
skatter #50, #51
_Skatteverket #51
_Skerk, _Josefina #138--#139, #142
skilsmässa #18
_Skolinspektionen #26
skollagen #23, #58, #86
_Skolverket #23
_SKR, _Sveriges _Kommuner och
_Regioner #37
skröna #9
slutet behandlingshem #69
snatteri (ringa stöld) #67, #68
sociala medier #100, #101, #113
socialistiska partier #80
socialnämnden #68
socialtjänstlagen #68
socialtjänsten #120
_Stalin, _Josef #1176
statens finanser #86
statschefen #88
statsråd #87
straff (påföljd) #58, #63
straffmyndig #67, #69
strejk #36, #37
_Successionsordningen #85
#159

#473

_Sverigefinnar #140
_Sydafrika #149
särskilt förvaltningsområde #132,
#141

_T

_Thunberg, _Greta #155
tillverkningsindustri #31, #32
tjänster och varor #29
toppning av laget #120
tornedalingar #140--#141
_Tryckfrihetsförordningen #85, #108

_U

umgängesrätt #18
ungdomsrabatt #64
__UNICEF #124, #125, #147
upphovsrätt #111
urfolk #130
_Urfolksdeklarationen #138
utbud och efterfrågan #54

_V

valrörelsen #79
varor och tjänster #29
#159

#474

växthuseffekten #153
votering #81
värderingar och fakta #112

_Y

_Yousafzai, _Malala #119
yttrandefrihet #75, #108
_Yttrandefrihetsgrundlagen #85,
_ #108, #109

_Å

åklagare #62, #63
åtal #62

_Ä

äktenskapsbalken #17

_Ö

_Östlund, _Agda #75

#159

#475